

Collegas

Johannes Jovianus Pontanus

Opera

Naples 1490-1498.

Hain 13256

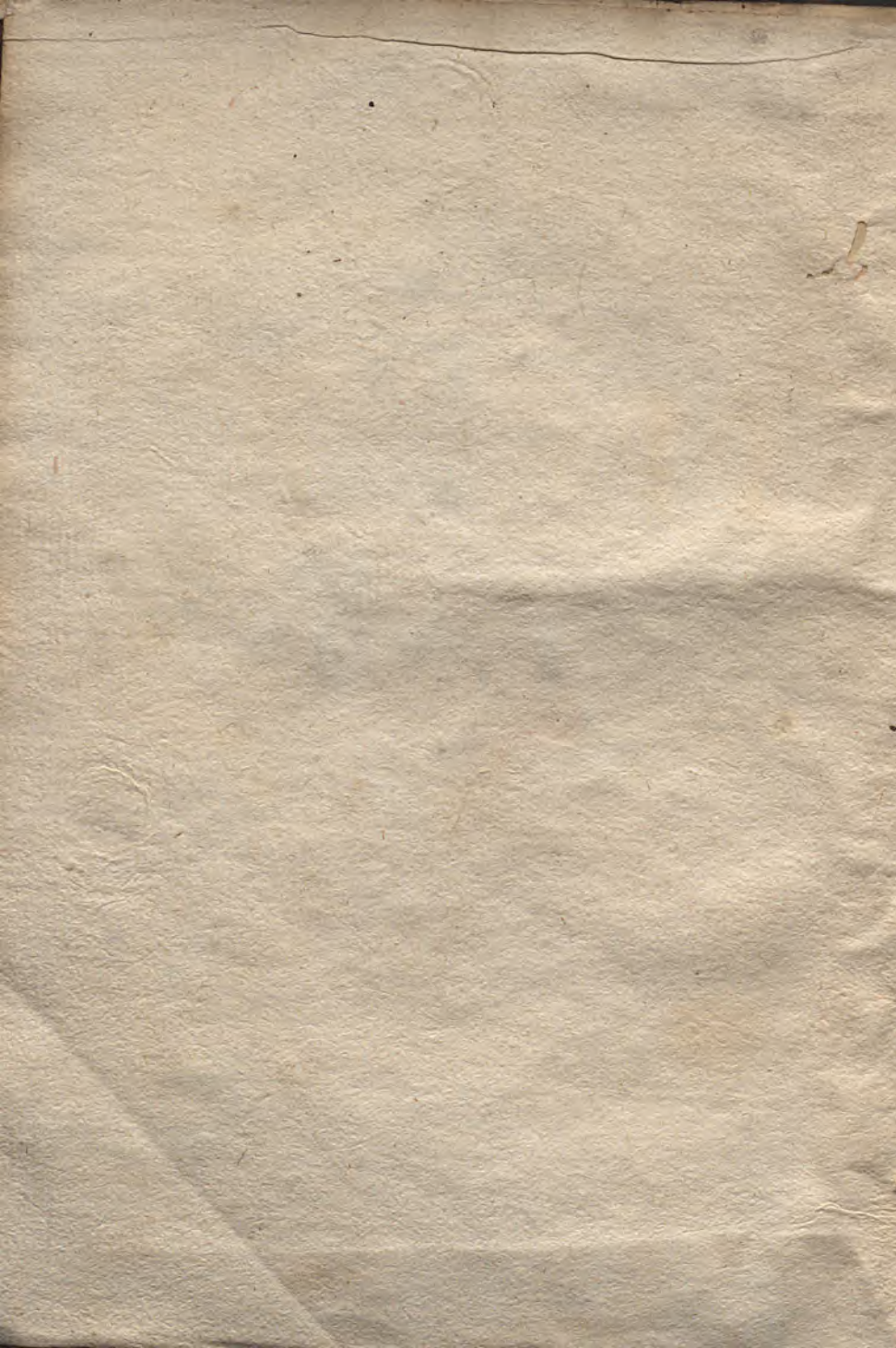
13257

13258

13259

K2.

no 17923.

4

IOANNIS IOVIANI PONTANI AD
ROBERTVM SANSEVERINIVM
PRINCIPEM SALERNITANVM:
IN LIBROS OBEDIENTIAE PRO
HEMIVM INCIPIT FELICITER.

Ortante te/ imo & iubente Prin-
ceps Roberte/ ut quos de obediē-
tia scripsissem libros/ tandem ali-
quando ederem: perdifficile uisū
est exhortationem aut parū sequi
tuam/ aut non obtemperare uoluntati. Equidē
edendis his abstinebam: non q̄ non libenter
ultimam eis manum imponerem: sed quia in-
telligebā quibus ipse me obtrectationibus ex-
ponerem/ sciebamq; tutius apud neminem/ q̄ ī
qua nati domo essent habituros. Etenim cō-
siderabam eos qui nūc philosophantur/ genus
hoc dicendi (quanq̄ peruetus ipsum quidem &
philosophorum proprium) omnino improba-
re: aridas quasdam: nimisq; ieiunas/ ac parū iu-
cundas auditoribus dissertationes sectātis: quas
aut ipsi soli legant/ aut pauci admodum eorū
similes: ut mihi quidem uideantur non tā do-
cere uelle q̄ litigare: nec ita studere/ ut obscuras/
atq; abditas res aperiāt: q̄ inculcare atq; deicere
a ii

de gradu uelle suo philosophiã. Sed decet pe-
 ne a situ uindicare conantẽ illam / minime pro-
 dire timendo / hortante te Roberte maxime:
 cuius ingenium cum suspiciãt omnes / ego cer-
 te admirari nũq̃ satis illud possum: q̃ unus pe-
 ne omnium qui uiuunt Principum studiis his
 delectare. Nam & historia nũq̃ tibi cadit e ma-
 nibus: & philosophiam ita sequeris / ut dubiũ
 sit an studendo illi cognitione & doctrina: an
 agendo quæ præcipit / uirtute ac moribus plus
 proficias. Cuius prudens iudiciũ: & si ubiq̃
 probãdum est: illa certe cum primis me mouit
 sententia / qua iudicasti nec philosophiam infã-
 tem esse debere: nec eloquentiam sine rerũ hu-
 bertate / & pondere: quarum esset philosophia
 inuentrix & magistra. Sequendamq̃ & in hoc
 ut in plerisq̃ maxime naturam esse: quæ in om-
 nibus procreandis magnam habuisset ornatuf
 decorisq̃ rationem. Quod si qua in re utilis ac
 necessaria esset eloquentia / ut certe est in rebus
 plurimis / tunc eam maxime requiri debere: cũ
 de uirtute ageretur / comprimẽdisq̃ affectibus:
 quandoquidẽ hoc opus hic labor esset / ut poe-
 ta inquit. Et uero si duobus his ratione atque
 oratione a brutis maxime differimus / seiũgẽde

id ipsa amplectitur ac curat. Est & altera iustitia
 huic de qua dixi cognominis / pars quidē eius /
 Cuius proprium munus est / cuiq; quod suum
 sit reddere: nō in pecuniis modo: sed in hono-
 ribus / magistratibus / premiis . Ad hanc eandē
 quoq; pertinet tū monstrare quid sequi / ac ser-
 uare teneamur in emēdis / uendendis / & mutan-
 dis rebus: tum docere quid deo ac patrie: quid
 parentibus / cognatis / amicis / ciuibus / peregrini-
 nisque debeamus: & a quibus in uita cauere: ne
 furta / rapinas / incēdia / parricidiaue patremus:
 neu quē contumeliis / uerberibusq; afficiamus /
 neminiq; uim afferamus: Nā non modo quod
 suū est cuiq; reddit: sed cauet ne quid omnino
 fiat / quod sit contra sanctā societate. Ex hac itē
 iustitia trahit originem altera illa obedientia:
 cuius officia seruanda sunt ab illis / qui eorum
 parere imperiis uolūt / quibus ipsi subiecti atq;
 obnoxii sunt. Ac prioris quidem generis defi-
 nitio hæc est: Obedientia est habitus parendi
 præceptis omnibus quæ a ratione pficiantur.
 Hæc autē de qua potestarius dixi hætenus de-
 finitur: ut sit habitus parendi præceptis illorū /
 atq; imperiis: quibus lege / iureq; parere tenea-
 mur: & ut pareamus recta dictet ratio. Earum

partes & recte fortasse quispiam esse dixerit pi-
etatem/cultum/obseruantiam/reuerentiã/sub-
missionẽ:hisq; aduersari ea quæ sub inobediẽ-
tia constituta sunt/impietatem/contemptũ/cõ-
tumaciam/irrisionem/elationẽ. Sed mihi pla-
cuit aliam potius differendis his sequi rationẽ:
ne aut nouę formadæ sint uoces/aut si utar cõ-
munibus/parũ proprie locutus esse uidear.

VNDE ORTVM HABEAT OBEDI- ENTIA.

CUm autem obedientiæ origo quærenda
sit/& magni etiã philosophi tradãt: iusti-
tiam quandam esse hominis erga seipsum:ex
quo fonte iustitię manent ciuilibus officia: nimi-
rum & obediẽtia quædam est cuiusq; in se/quæ
appetendi uim /ratõni subiiciat:atq; ex hoc ini-
tio profecta facile postea suadeat & legibus &
principibus parendũ esse:nã & amor ille p quẽ
natura duce quisq; seipsum amat: amandi alte-
rius causa est/amicitiæq; ineundæ.

QVIBVS IN REBVS OBEDIENTIA VERSETVR.

In hoc aut obedientia uertitur ut præceptis
obediat/faciatq; imperata. Præcepta sũt aut
naturalia/aut humana:ut leges ipse. His ac-

& si nunquā alias/tunc multo minus uidentur
 esse cum animi informantur:& quibus potissi-
 mum modis compescatur appetitus:qui cōmu-
 nis nobis cū ipsis illis brutis est/ratio ipsa do-
 cet. Quamobrē egregiam istam tuam/ac maxi-
 me ueram sententiam probantes/iure illos cō-
 temnimus/quibus nos alio fortasse ī tempore
 respondebimus. Accipe igitur libros hos non
 ut munus a me aliquod te putes accipere/sed ut
 qui de his iudiciū sis laturus. Quē enim iusti-
 orem ac sanctiorem iudicem de moribus/deq;
 hominū uita dicenti mihi dari postulem/q̄ te:
 qui cum diuersos populos summa cum æqua-
 bilitate moderere atq; iustitia/tibi ipse sic impe-
 res:ut cū in alios omne liberalitatis genus exer-
 ceas/minime tute tibi indulgeas: quiq; ī bene-
 ficentia primus cum sis:aut nemini certe secū-
 dus/temperantia/continentiaq; facile exuperes
 omnes. Etenī si eius in qua uersatus diu quisq;
 est arte/optimus iudex est:ac si recte moratos/
 beneq; institutos non eos dicimus: qui qualis
 quidue sit uirtus nouerint:uerum qui secundū
 eam uiuant: Quis certiore ac ueriorē de mo-
 ribus ferre potest sententiam/q̄ qui diutius in
 illis exercitatus cum summa etiam laude/atque

admiratione fuerit: quiq; non dicendo / aut in-
telligendo magisquã prudenter / fortiter / iuste /
moderateque agẽdo uirtutem fuerit affecutus:
De his igitur iudicabis non alia ratõne / q̃ cum
inter populares tuos in dicendo iure soles: atq;
eo accuratius / quod tua ista iuris dicundi ratio
q̃q̃ ad multos pertinet / ad paucos tamen perti-
nere uidebitur / si cum his contuleris / quorum
ad omnes spectet utilitas . De re enim omniũ
agitur: cum de recte instituendis ciuibus: deq;
animorum informatione agitur. Quos si pro-
baueris / dignosq; iudicaueris / qui in lucem ue-
niant / tantum ne grauere cum aliis : tum uel in
primis Antonello optimæ spei filio præbere le-
gendos.

INCIPIT LIBER PRIMVS.

Omnis uetus nouaq; philosophia
 et omnis diuina atq; humana lex
 in hoc uno maxime laborat: et to-
 ta nititur: ut motus animi ratio-
 nis pareant: ne ueluti incustoditi / et
 passim uagantes liberius exultent. Vbi enim ap-
 petitus a ratione digressus longius a signis pro-
 cesserit / imperii / moderationisq; eius oblitus
 atq; impatiens / princeps eo fertur unde regrediendi
 raro sit potestas. Nam cum uoluntatem secum ipse ra-
 piat: necesse est ut turpia / atq; iniqua / et agantur
 et eligantur a nobis. Declarant hoc affectus ipsi
 nostri / ubi uehementiores fuerint: et actiones
 ab honestate recedentes. Quod si philosophie
 preceptis / legibusq; obtemperantes animi mo-
 tus inordinatos / atq; incompósitos cohiberent
 homines: et sub rationis iugum mitterent: nec
 libido profecto: nec fortuna in rebus domina-
 retur humanis: et mortale genus liberum ma-
 gis atque quietum ageret. Quamobrem magna
 quedam uirtus: et precipuum hominis bonum
 est obedientia. Cuius utilitas ac uis tam late
 quidem pateat: ut nullum non modo grauius
 uitae genus: sed ne minime quidem actiones:

quæ tamen honestatē sequant̄ / eius uacent of-
ficiis: sine qua nec stare hominum societas pos-
sit / nec amicitia / aut coniunctio ulla. Nā cū na-
tura ipsa iusserit hominē coetus colere / & cōser-
uare: ne soliuagus / & ueluti belua passim erra-
ret: nullæ sine obedientia coire ciuitates initio
poterant: & postq̄ coire frustra quidē leges la-
tæ / creatiq; Magistratus essent / si illis minime
fuiſſet obtemperatū. Et quanq̄ participes ratio-
nis ipsi simus: male tñ nobiscū ageret / si ratio-
nem cōtēnentes appetitū sequeremur / obediē-
tia abiecta: Cuius præcipuū munus est rationis
colendæ / uolūtatisq; cōciliandę. Quę res efficit /
ut cū maxime utilis sit mortaliū generi / omni
sit studio amplectēda: a qua & doceant̄ homi-
nes quemadmodū cū uirtute / cū natura / cū deo
agi oporteat: & sine ea omnino nesciant quo-
modo parētibus / Magistratibus / Regibusque
parendū sit: aut quatenus obsequendū. Quod
si huius tam eximiæ uirtutis excellentiā intue-
ri altius uelimus / & cōtemplari / profecto uide-
bimus ipsorū etiā elementorū cōpagē: et cœli /
inerrantiumq; stellarū cursus / ac motus uarios:
nisi suis parerent legibus constare sibi nequaquā
posse: cum ne sensus quidem / ac ratōnis exper-

tia (ut eorū propria sit obedientia / quæ ratione
 utant̄) absq; eius possint cōsistere beneficio et
 munere. Est enī obtēperandi uis quædā rebus
 insita / qua singula quidē sibi inuicem cedāt: ac
 naturaliter pareāt. Has igit̄ tātas obediētiæ ui
 res consideranti mihi digna res uisa ē / quæ mā
 daretur litteris / et illustraret̄ a me oratione: ne
 quæ imprimis utilis / et necessaria philosophiæ
 pars ē: neglecta ea / atq; inculta iaceret. De qua
 etsi quidam nō ignobiles auctores carptim / ac
 pauca quædā scripta reliquere: totā tamen com
 plexus est nemo. Atque illi quidē qui de hac re
 præcepere / uisi sunt aut ignorasse quātū uirtus
 hæc posset: aut ea solū attigisse / quæ cū populo
 erant cōmunia. Placet igitur primum ostende
 re: quæ sit eius definitio / et quæ partes: quo aper
 tius itelligat̄ quid sit / de quo disputer̄. Quod
 anteq̄ præstem paulo altius repetenda quædā
 sunt: ne aliquid in obscuro relinquat̄: Quibus
 explicatis / aditū sibi ad cætera faciet oratio.

**OBEDIENTIAM SOLIUS HOMINIS
 ESSE PROPRIAM.**

Nimalium duo sunt omnino genera:
 unum illorū / quæ licet sentiant et suos
 habeant appetitus: ratione tamē carēt.

Eorū alterū: quæ quod ratione prædita sunt: ra-
tionalia dicuntur a nostris. Horū duorū generū
prius illud obedientia caret. Quippe quæ in iis
quæ rationis sint expertia/nō magis est/ q̄ iusti-
tia/beneficentia/pietas/fides. Quāq̄ Maro no-
ster dicit. Fūdit humo uictū facilē iustissima tel-
lus. Sed cōcessū sit poetis & iocari/ & lasciuire:
qd̄ eorū est facultatis: iis aut̄ qui ueritatē aut so-
lum/ aut maxime sequūt̄ / eadē licentia non est.
Muta enī animalia: & quibus nec mens/ nec cō-
siliū est/ humanis carent/ & uirtutibus & uitiis.
Sed quid agas: uocabulorū inopia laboratur.
Deū irasci/ misereri/ angī/ turbari/ furere: & qd̄
languētis/ ac defecti labore corporis ē/ & cessa-
re & quiescere dicimus. Quocirca minus admī-
rari debemus: cū iratū mare/ cœlū clemēs: apes
Rēpublicā habere: & futuris casibus p̄spicere/
dixisse priscos legimus: aut cum iura/ magistra-
tusq; legūt: sanctūq; Senatū. Nā & si in beluis
quædā sint similitudines: & quasi uestigia hu-
manorū affectuū/ uirtutes tamen & uicia p̄pria
sunt hominū. Obediētia igit̄ de qua his mihi
libris explicandū est (nā quæ de angelis: demo-
nibusq; differuntur: ea cōsideranda theologis
relinquo) propria est hominis: quæ qm̄ duplex

est: cur ita sit/ ostendendum est: dicendumq; de
 iustitia aliquid ex qua obedientia ipsa deriuat.
**VT IUSTITIAE SIC OBEDIENTIAE
 DVPLEX GENVS ESSE.**

St autem iustitia habitus animi: p que
 & agimus/ & uolumus quæ iusta sunt:
 Et cum iustus is sit: qui nihil plus/ mi-
 nusue appetat q̄ oportet/ aut decet: sitq; idem et
 æqui: & legum obseruantissimus/ iustū quoq;
 eandem hâc rationem sequetur: Nam & quod
 æquum/ erit iustum: et quod secundum leges.
 Etenim omnia: quæ legibus aut iubentur: aut
 uetantur/ licet ea tum ad continentiam: tum ad
 fortitudinem: ac uirtutes alias nos instituant/
 arceantq; a uitiis/ tamen quia legibus præcipiū
 tur iusta dicenda sunt. Hostem nanq; a popula
 tione prohibere: murum defendere: uersari in
 acie: non deserere locum: non uertere terga: nō
 abiicere arma/ fortis quidem sunt. Alieno autē
 thalamo iniuriam non facere: neminem conui
 cius inceslere: minimeq; esse petulantē: tēperati
 sunt hæc/ et continentis hominis: quæ tamē ut
 iusta iubentur legibus: uetantur ut iniusta. Vt
 enim a uiciis/ ac turpitudine quacunq; ciues cō
 tineāt/ ita quidē præcipiūt/ ac statuūt: ut uirtutū

omnium rationem habeant: prospiciantq; cō-
muni omnium utilitati/ & recte informandis
animis: mirum quidem in modum conferētes/
& ad adipiscendam/ & ad conseruandam felici-
tatē: & quæ sunt partes eius /ac munera in ipō
hominum cōtū ciuiliq; societate. Est igit̃ iusti-
tia quædam: non uirtutis quidem pars: sed que
tum uirtutes cōteras/ tum sibi cognominē iu-
sticiam contineat/ perfecta quidem: atq; ut Pe-
ripatetici dicunt/ tota & integra uirtus/ quā qui
sit affecutus: is nō modo utatur ea in seipsum/
sed erga cōteros omnes/ nec in rebus tantum
propriis: uerum etiā alienis & publicis. Quip-
pe qui aget ea quæ tum ciuibus atque uniuersę
Reipublicæ conducant/ tum Principi/ cuius ar-
bitrio ipsa Respublica gubernetur/ iure quidē
& uir & ciuis optimus/ quando uirtus /actio-
nesque eius/ quod maximum ac pulcherrimū
est ad communem ciuū & Reipublicæ utili-
tatem late spectent. Ex hac maxima & uirtutū
omnium excellentissima iusticia ortum ducit
obediētia illa/ ad quā pertinet obseruatio præ-
ceptorū & institutorū omniū/ quibus leges nitū-
tur: & uirtutes ipse cōtinent. Nā de quacunq;
uitæ institutione/ ac uirtute præcipiat aliquid:

reuertere in car. 3

#

ia Tota &
gra uirtus.

^o
 T afficiendus est/quantam æquitas/humanitasq;
 patitur. Quod tamen ab illo statutum est/quo
 & malum (ut ipse ait) e medio pelleretur (iudi-
 cavit enim inobedientiam civitatis pestē esse)
 & cœteri deterrere exemplo. Alibi quoque.
 Qui elatus superbia sacerdotis imperio: iudi-
 cisue decreto parere contempserit: is morte pœ-
 nam luito. Sunt & talia multa in illius tabulis.
 Quid illa lege durius non a barbaris: sed a ro-
 manis humanissima gente: & lata/ & servata cō-
 stanter: Miles qui extra ordinem cū hoste ma-
 num cōseruerit/ securi percutiatur. Quid fugiē-
 ti facere peius hostis potuisset: q̄ ut gladio eum
 enecaret: Quorū quidem omnium causa fuit/
 aut sola/ aut maxima/ hæc de qua disputo obe-
 dientia: cuius magnitudinem/ utilitatem/ addo
 & decus/ nemo unq̄ admirari satis queat. Salo-
 mō iudæorū Rex: qui ex hiis quæ reliquit scrip-
 ta/ sapiens agnominatus est/ q̄q̄ incultioribus
 uerbis: recte tamen/ ac magnifice de obedientia
 sentiens. Vir inquit obediens loquetur uictor-
 rias: & melior ē obediētia/ q̄ uictimę: & auscul-
 rare maius/ q̄ offerre adipem arietū. Quid: qd̄
 tanq̄ dux ea sit ad sapientiam assequendā. Cō-
 cupisti inquit sapiētiam/ serua mandata. Cauet

Inobedunt
 postis Civitas

salomon

etiam deus apud Mosen / ne primi illi homines
ligno uescantur: non q̄ noxium illud esset: nul
lam enim nocentem ipse stirpem genuerat: sed
ut habere se dominū intelligerent: demerereq̄
studerent illum p̄ceptis eius obtemperando:
& ab eo q̄ licet nec malū quidem per se: nec na
tura nocens esset: tamē quia uetitū abstinēdo/
beniuolentiā domini obsequio sibi cōpararēt.
Christus quoq̄: ut ad hanc nos potissimū uir
tutem inuitaret. E coelo inquit descendit: nō ut
meam ipse uoluntatem faciam: sed eius qui mi
sit me patris. Quamobrem affirmare non du
bitem in quo uera / & stabilis est obediētia / ad
esse ei plurimum / & ad hanc / & ad futuram ui
tam bene / beateq̄ degendam.

DE PRAECEPTIS QVAE AD PRI
MVM OBEDIENTIAE GENVS PER
TINENT.

Quoniam autē obedientia ut dictū est in
tenendis p̄ceptis uertitur: duplicemq̄
eam fecimus / primo loco dicendum uidetur de
p̄ceptis iis quæ ad primum illud obedientie
genus pertinent: quæ ortū habet (ut dixi) a ma
xima: & uirtutum omnium excellentissima iu

us obedientie
iusticia,

stitia. Nam de secundo genere obediētię sequē
 tibus libris abūde disputabitur. Præcepta igit̃
 alia priora sunt/ac latiora: alia ut posteriora sic
 & contractiora. Sed mihi de prioris obediētię
 præceptis libro hoc dicenti/placuit quædā pri
 mo loco tanq̃ in fronte constituere: cœtera ut
 quæq; fors tulerit/collocabūtur /aut nullo/aut
 certe q̃minimo delectu habito: nihil enim re
 ferre duxi. Primum igitur & omnium homi
 num commune præceptum est/rationi ut pare
 amus:eamque ducem/ac moderatricem sequa
 mur ī uita omni:& ī dictis/ ac factis quibusq;. *Comune p
 ceptum*
 Qui enim rationē ita abiicit:ut contra eā nita
 tur/speretq; sine illa posse se recte aliquid/& cū
 laude agere/is dignus est qui iure inter beluas
 numeretur: nam cū rationē abiiciat/id abiicit:
 cuius gratia homines a beluis differunt/& cœ
 teris animantibus præstant. Recte etiam præci
 pitur/ut locis/negociis/temporibus/ ac perso
 nis quas gerimus/nos accōdemus:nec con
 cedamus poetis ut materię seruiāt: nos uero in
 uita agenda/& rebus gerendis/rationi hæc ipsa
 præcipiēti repugnemus. Etenī cū ars omnis præ
 ceptis cōstet/sequaturq; rationē/nullus esse arti
 fex bonus poterit/qui quæ facit/nec moderat̃ /
 b ii

nec artis suæ præcepta seruat . Itaq; non aqua/
non igni ut aiunt in pluribus utimur q̄ obedi-
entia . Nam terrā primo arare: mox iterum/ ac
tertio uertere: deinde serere: occare: sarrire: artis
eius præcepta sunt. Ars uero rationem sequit̄:
quę docet obsequi temporibus/ regionibus/ se-
minibus: quæ quanq̄ sensu & ratione carēt/ im-
pellente tamen obtemperandi ui illa: quam ra-
tionis expertibus insitam esse dixi parēt natu-
ræ: quæ & ipsa seruit deo: Cui ut Cicero etiam
ait: & mundus hic paret: & maria/ terræq; obe-
diunt . Age: quid in re militari tam necessariū
est/ aut duces ipsi a milite prius exigūt/ q̄ ut eū
habeant q̄ maxime obedientem. Declarant hoc
& tubarum cantus: & signa: & quotidiana fere
ducum edicta: & quod sæpissime quę capitalia
non sunt: tamen quia nullum dari inobedi-
entiæ locum uolunt/ habēt ea pro capitalibus: cū
sciant maximas aliquando copias fuisse fusas
paucorum militum culpa contra edictum agē-
tium. Prædones quoq; & qui pirate dicuntur/
quanq̄ iniustissimi sunt ipsi quidem: & ab om-
ni fere uirtute longe absunt/ unam tamen obe-
dientiam mirifice amplectuntur: cuius tantum
apud eos studium est/ ut signis agant pleraq;

cta militaria

atque ex ipso sibilo remiges intelligant facere
quid quenq; oporteat.

DE QUIBUSDAM GENERALIBVS
PRAECEPTIS RATIONIS.

FT quoniam totus hic sermo futurus ē
de obedientia: quā solius hominis esse
dixi/ is quē ex omnibus animantibus
unus est rationis particeps quam sequi: & ad
quam se adiungere in cunctis debet/ Dicendū
etiam de iis uidetur/ quæ ratio ipsa iubeat: quā
quidem partem attingā magis q̄ explicabo: ne
si singula. persequar/ modum excedat oratio.
Sunt igitur rationis præcepta illa quidem: ut
nullus animi motus: nullaque nostra actio/ aut
electio recedat ab honestate: eosq; nos institua
amus/ ut nihil nisi quod honestum & iustum
sit/ aut appetamus/ aut agamus . Cogitationes
quoque ipsę coercendę sunt. Etenim qui eas sic
euagari permiserit/ ut quod ī obscenis fit attre
ctationibus/ blande illis molliterq; indulgeat/
difficile nimirum est/ sola hunc mentis agitati
one contentū esse/ ut non opera perficiat/ quod
longa est cogitatione meditatus. Nam & si con
sentiunt omnes motus primos/ & titillationes
illas/ quæ tum uisis tum auditis excitant/ non
b iii

Præcepta ra

esse iuris nostri / tamen si motus eos: & impri-
mis dulcia sensuum delinimenta / frequens ac
blanda comitetur mentis agitatio / non modo
nostri non erunt iuris: sed quod detestabilissi-
mū ē sui nos iuris efficiēt / improbitatis / impie-
tatis: & scelerum plurimorū reos. Quod si dā-
nati in iudiciis etiam leuis contumaciæ pœnas
luimus / plectimurq; a prætoribus & magistra-
tibus / quibus nos affecturus ē suppliciiis deus:
qui cogitationum quoq; nostrarum rationem
est exacturus. Vbi legibus suis / quæ perpetuæ
quidem sunt / repugnantes fuisse conuicerit. Et
quoniam duo plurimum in nobis possunt / ra-
tio & appetitus: atq; altera nos doceat quid ue-
rum / aut falsum sit: & quid probare / aut impro-
bare debeamus: Alter uero q̄ quisq; sequatur:
& a quo declinet / recte etiā præcipitur / ut ratio
imperet: appetitus se obedientem præbeat. Cui
præcepto qui paruerit (parere autem omnes de-
bent) ea sibi eliget / atque proponet: quæ prudē-
tis uiri esse propria intellexerit.

DE PRVDENTIAE OFFICIIS.

SVnt autē prudentiæ munera: ut tum no-
bis: tum amicis ciuibusq; & cœteris aliis

ratio &
appetitus.

nabitur & audire parū uolet/ is non modo pru-
dens non erit: sed ne iustus quidē/ aut tempera-
tus ullo esse modo poterit. Verū de iustitia/ &
temperantia postea. Nunc breuiter/ quid in cō-
seruandis fortitudinis/ & cōstantie muneribus
ratio ipsa præcipiat/ explicabo.

DE PRVDENTIAE CONSTANTI
AEQVE MVNERIBVS.

PRæcipit autem imprimis: ut mortem/
quæ quidē pulcherrima futura sit/ nō
modo ne timeamus/ uerum læti ad eā
alacresque accedamus animo magno/ et res hu-
manas contemnite adeuntes pericula/ quæ illā
uideantur allatura. Nā cum fortibus uiris pro-
positum sit/ ut decus assequantur: sitq; hic qui-
dam fortitudini constitutus finis. Ad hæc cum
abiectionissimus quisq; turpissimā uitam honeste
morti anteponat/ quis dubitet magnum illud
quidē/ et admirationis plenū fore/ quod e mor-
tis contemptione comparetur: quam mortales
arbitrentur esse/ malorum omniū maxime for-
midolosum. Fallitur autem quisquis præclarū
fortis nomen uendicasse censeat aut hunc/ quē
nec terræ motus exterreat: nec item alia quæ in-
genium hominis/ uiresq; excedant. Aut illum

*Mortem nō
timendam*

qui anteq̄ periculum adeat / & tuba signum de-
derit / nihil non minitabūndus ac ferox audeat.
Nam cum fortis sit uiri / mortem magis cōtem-
nere / q̄ uitam odisse / fortem eū esse statuo: qui
qua hominem se esse meminert / timeat quidē:
tamen non ut homuntio aliquis: aut muliercu-
la / sed q̄ uiro conueniat. Quippe qui in subeū-
dis periculis neq; deseretur a ratione neq; abii-
ciet animum: minimeque cedit laboribus: aut
succumbet erumnis. Quin ubi in discrimen uē-
tum fuerit / ita in acie periculisq; uersabitur / ut
mortē oppetat / anteq̄ destituatur animo. Qui-
bus uero laudibus efferēda fortitudo fit: et q̄tis
prosequenda meritis / christiani maxime decla-
rant: Eum enim qui pro religione: pro deo / ac
sacris uitā amiserit inter diuos referunt / et illius
tāq̄ numini / aras ac templa dedicant. Huic enī
ipsi christiano pro aris / ac focis in pugnā eūti /
mirū est / q̄ nihil ōnino desit: imo q̄ plene assint
omnia / quæ ad fortitudinē pertineāt. Neq; enī
aut pudore / aut metu aliquo pugnā ciet: neque
sibi aut desperat subitis improuisq; casibus p-
turbatus: aut ita fidit / ut persuasū habeat nihil
omnino sibi timendū esse: nō hic dolore cōmo-
tus / aut offensione aliqua i hostē fert: nō fretus

o fortis.

uiribus aut militari disciplina/ aduersarium p-
uocat/ nō ut prēda honustus redeat/ uitā obiec-
tat periculis: sed animo sedato/ uolens/ sciēsq;
et /ut ait Horatius/ ī seipso totus teres/ atq; ro-
tundus certamen init/ mortis adeo securus: ut
non modo sūmū decus: sed summā/ uerāq; be-
atitudinē se credat adepturū: atq; inter diuos fu-
turū: quibus cū/ æuo fruatur sempiterno. Rec-
te etiā monemur/ ut animo magno et elato ex-
terna despiciamus: aduersaq; ita feramus: et ea
quæ laboris/ atq; acerbittatis plena sæpe multa
cōtingūt in hominū uita: ut nō modo nō suc-
cumbamus illis: sed uiribus etiā maioribus cō-
tra ea nitamur. prestādū quoq; ut inuictos nos
aduersus corporis uoluptates geramus. Etenī
qui dominandū eis se permiserit/ licet hostē se-
pius uicerit/ et albis equis capitoliū ascēderit/ in
magnis tñ uiris nō est habēdus. Qua ī re illud
iudicandū est turpissimū/ quod nōnulli ut eas
adipiscāt/ imperitę multitudinis errore ducti:
nō tantū grauissimos labores suscipere: sed ui-
tam etiā ipsā offerre/ parati sint: qui mihi nihi-
lo plus agere uident/ q̄ ut cū labore ac periculo
turpissimi euadant. Quod imprimis ratio ipsa
uetat: et tāq; ex eminenti suggestu nos alloquēs

Horatius

cohortatur/atq; cōfirmat: ut contra inhonestā/
indecoraq; fortiter dimicemus: et ita stemus in
acie/ ut discedamus e pugna superiores: q̄ his
armis ac telis affecuturi simus/ si quæ uulgas
maxime admiratur et expetit/ ea tanq̄ momen-
tanea despiciamus: et quasi uenenis imbuta/ re-
pellamus a nobis. Ne uincamini inquit cupidi-
tate diuitiarū: quę fortis uos facere minime pos-
sūt. At improbos/ flagitiosos/ detestabiles pos-
sūt: neq; certabitis ut pecunias q̄ maximas pos-
sideatis solū arcē explendę intēti/ sed ut ne ege-
atis: iisq; abundetis quę uobis/ liberisq; uestris/
familix/ cognatis/ amicis/ ad uictū: ad cultum/
et usus uitæ alios necessaria uisa fuerint: sciētes
illum esse diuitiis finem constitutum: ut recte
eis atq; honeste possessor utatur. Cauebitis etiā
ne opes/ potentiamq; conuertatis ad uim affe-
rendam/ iniuriāq; faciendā. Neq; enim qui faci-
unt: sed qui propulsant iniuriam/ magni et pre-
stantis sunt animi: nec pro honoribus/ Magi-
stratibus/ imperiis ita contendere uelitis et di-
gladiari/ ut aut honestas deseratur: aut non in-
terdum deponendi plus ualeat/ q̄ accipiendi ra-
tio: quod uiri fortis est/ uereq; magnanimi: nō
in honoribus/ aut Magistratibus decus illud

s. diuitiarū

positum iudicantis: pro quo præstantibus uir-
 ris omnis solet esse contentio: sed in honestate
 & pulchritudine animi: qui nõ ad opinionem
 uulgi/ sed ad consciẽtiã seq; suaq; ipse referẽs/
 non uideri quidem: sed esse talis uult. Scit enĩ
 nihil fictum/ nihil fucatum posse cum fortitu-
 dine cõuenire/ in qua sint stabilia et firma om-
 nia: contra in illis leuía et caduca. Cauere etiam
 studiosissime oportet/ ne secundis elati: et rerũ
 copia effluentes/ i luxuriam/ superbiam/ impo-
 tentiamq; dilabamini: quæ uitia fortibus uiris
 omni sunt studio fugienda: quippe quibus il-
 lud ppositum esse semper debet: ut nullis ani-
 mi perturbatõibus/ affectibusque uincantur.
 Quid enim turpius/ q̃ quẽ aduersa nequii for-
 tuna frangere/ eũ frangat secunda: aut qui mor-
 ti/ quẽ cum decore futura sit non cesserit: cedat
 iræ/ libidini/ inclementiæ/ crudelitati. Hæc præ-
 cepta seruãtem/ licet fortiter/ uiriliterq; et uiue-
 re et mori. Contra uero aduersantẽ eis/ abiecte/
 incõstanter/ effoeminate. Ac de fortitudinis in-
 stitutis/ quibus parere/ et quæ seruare debeant/
 qui excellere inter homines uolũt: quam excel-
 lentiã sine hac de qua disputo obedientia/ asse-
 qui nullus poterit. Satis hic dictũ sit.

Instituta fortitudinis

DE TEMPERANTIAE MVNERIBVS.

Nunc de temperantia/quā profecto in uoluptatibus/& doloribus esse statuo/ quā nec omnibus quidem: nec eodē modo: ut peripateticis recte placet. Neque enim intemperans aut is est/ qui publice/ priuatimue detrimento accepto dolet: aut amicorū ægre fert orbitares. Quo dolore qui sit affectus/ longissime absit a turpitudine atque intemperantia: Sed nec ille qui bene de Repu. meritis/ tanquā uirtutum suarum præmium sit aliquod consecutus/ uoluptatem capit ex honoribus/ Magistratibus: aliisque publicis fungendis muneribus: eæ namque uoluptates non corpus: sed animum potius afficiunt. Quocirca cū in iis quæ corporis solū uoluptates sunt/ uersari temperantiā uelint/ uidentur temperatus is esse/ qui in uoluptatibus/ quæ tactione potissimum gignuntur/ ipse sibi temperet: nec solū temperet/ sed ubi uel carendū illis/ uel abstinendū fuerit /æquo id ferat animo: cui etiam abstinentia ipsa iucunda fit. At intemperato & uoluptatū harum abstinentia grauis est: & earum carentia egritudinem affert: atque in capiendis illis/ nullus nec modus adest: nec mēsurā. Quod intemperantiæ uicium cum abiecti/ & degene-

rantis sit animi / recte præcipitur nobis / ut eas
 omnino uoluptates fugiamus: quas qui sequa-
 tur / is ut ait Cicero nomine tantum homo / re
 autem belua sit: cuius proprium est corpori in
 seruire: & iis solū uoluptatibus / quas tum e pa-
 stu / tum e ueneris quærit rebus. Turpissimum
 enim genus est hominum illorum / qui in uen-
 trem proiecti ac libidinē / ueluti sues cœno for-
 dibusq; uolutantur. Licet autem difficile admo-
 dum sit contemnere uoluptatem natura nobis
 insitam / Cuius etiam uis tā late pateat: ut actio
 num / affectuumq; nostrorum sit comes: sequa-
 turq; uel illa quæ agenda eligimus (cum hone-
 sta / & utilia iucundi spetiem præferant) eo ta-
 men magis cōtemni a nobis debet / quo lauda-
 bilius est rem natura insitam: & ut ait Aristote-
 les nobiscum a pueris una educatā / reprimere /
 & cōtinere. Nam qui eam sic abiecerit / ut quasi
 radicitus euulserit / is mihi naturæ hominis ui-
 detur oblitus: aut humana esse cōditione maior:
 ut qui aqua et herbis in solitudine uitā ducūt:
 rerum ueneris omnino inscii: quales fuisse ana-
 choritas plurimos / et ipsū illū Ioannem bapti-
 stam memoriæ proditum est. Verum cum uo-
 luptatis cōmune quidem nomē sit: et uoluptas

Cicero

Aristoteles

ipsa nec semper nec ubiq; sit turpis/ non omnes
corporis sensuumq; uoluptates intemperantes
nos efficient: ut dum lyra delinimur: laborēq;
solamur cātu: aut naribus admouemus floscu-
los: seu ī locti aliquas/ Gētilisue picturas egre-
gias cōuersi/ in spectādīs illis oculos pascimus:
et tanquā ipsi reficimur. Quis autem quis du-
rus et acer uoluptatis contemptor/ nō mouea-
tur/ ubi in aliquem facetum et urbanum homi-
nem incidērit: Vide q̄ non sit hoc uitiosū/ qđ
urbanitas uirtus est: et iocus nulli nō hominū
aliquando concessus: cum etiam uideamus de
deo/ ac religione differentes in templis/ uti eo:
quem tamen neq; multum neq; petulantē oportet
esse: sed libero homine dignum. Age quem
suauissimi poetarum uersus mouerint/ hūc ne
nos intemperantiæ accusabimus: An eum po-
tius quem cognouerimus ueneris r̄solutū ille-
cebris: aut palato seruientem: Hūc enim q̄ uo-
luptates hæ communes sint cum beluis: illarū
similem dicemus/ Homerum secuti/ qui Vlissis
socios Circæ carminibus idest fedissimis uo-
luptatis delinimentis in porcos dixit fuisse cō-
uersos. Quanq̄ uehementer etiam reprehēdē-
di sunt/ qui tum unguētōrum/ tum epularum

capiuntur odoribus: quod his earum rerū memoria reuocetur: quarum ipsi cupiditate nimia teneantur. Quibus enim intemperantiæ stimulis credibile est illum agi: qui inter odores positus / totum se fieri nasum optet: ut est apud Catullum / tametsi iocetur ille: ac facetus uideri studeat: Quiq; adhibitus ī coenam obstupefactus potu / atq; pastu / queratur de natura / q̄ tā breue homini guttur dederit. Satis compertū habeo Barcelione in Hispania paucis ante annis Beltrandum cognomine Ferrerium in uenere expirasse: Legi & Gallum Equitē Romanum eodem intemperantiæ ac mortis genere e uita excessisse.

COERCENDAS ESSE CVPIDITATES.

Igitur ut ab iis cauere uitis possimus: ī quæ facile prolabimur / ipsa nos ad ea rapiēte natura / recte præcipiuntur hæc: ut cupiditates illas: quas e nostris quidam concupiscētias uocare maluerunt: coerceamus. Coercētur autem abstinendo & temperando. Quippe quarū natura sit usu ipso magis magisq; incēdi / & luxuriare: eo uero cessante remitti / atque extingui. Quo magis enim ueneri palatoq; concedit / &

*De uenere
& gula*

curæ plus impenditur: hoc amplius titillâti il-
lius uoluptatis appetitio crescit infinita/ & infa-
tiabilis. Et quia nihil est tam seruale/ & abiectū
quod uoluptatibus esse deditum/ illas maxime uo-
luptates coercere conabimur: quæ partim com-
munes/ partim propriæ dicuntur a philosophis:
quas si eruere nequierimus (quod enim firmitus
hæret/ & radices naturales habet euelli uix po-
test) Pullulantes certe/ & in proceriores ramos
exeuntes amputabimus/ boni agricolæ exēplo:
qui ramos inutiles/ nimisque lasciuientes deputat:
atque ut Maro inquit: Luxuriam segetum tenera
depascit in hærba. Quãobrem cibo & potu sic
utemur/ ut reficiamur quidem illis: nõ implea-
mur: deque statu hominis eiiciamur: ne dicendū
sit quod Terentianus ille. Vicit me uinū quod
bibi. Sed hicque ebrium se esse sentiebat/ minus
fortasse uituperandus est. Illos uero quis ferat/
qui inter ipsas epulas ea agunt/ quæ dictu qui-
dem turpia/ atque obscena sunt. Quosdã non de-
lectant nisi exquisitissimi/ & quæsi-
ti trās maria
cibi: ac magno empti/ quorū felicitas hæc est/
potando/ scortando/ epulando/ rem censumque
absumere: quales fuisse Montanū/ atque Apiciū
legimus. quid ille quod studiosus palati fuisse cre-

uoluptatis par
coef part
proprie,

dendus est: & gulę semper seruiens / ut quidem
 fuit: qui semel aspecti litus dicebat echini. Hu-
 iusmodi homines necesse est indies intęperati-
 ores fieri / cū quotidiana libidini suę irritamen-
 tis his fomenta prębeant. Quid de usu ueneris
 loquar: & appetitu: qui tantas sibi uires capere
 interdū soleat: ut neq; sexus / neq; cognationis
 discrimen haberi ullū permittat. Biblis inquit
 poeta Sulmonensis in exemplo est: ut amēt cō-
 cessa puellę: Biblis Apolinei correpta cupidine
 fratris. Et quoniā non tantū est auctoritatis in
 fabula / Nuper Ioānes Armeniacęsis ex Gallia-
 rum regulis sororem suam iisdę ortam parenti-
 bus duxit uxorem. Ferunt brutios pastores pe-
 cudibus / equabusq; misceri solitos. Sed hęc nō
 absq; rubore referri possūt: & licet reprehendā-
 tur a nemine / per se ip̄a ostendūt q̄ sint turpia /
 & flagitiosa: declarantq; quanta sit intęperatię
 uis ad postremā etiā immanitatē. Verū ut quas
 dixi cupiditates coercere possimus pręceptis iis
 parendum nobis est: quę quidem iubent / ut
 neque turpibus obscenisq; gaudeamus: neq; si
 honesta sit lætādi causa / ita efferamur gaudio /
 ut gestire uideamur. In altero enī pręscribenda
 lex est: in altero modus retinēdus: ut nō modo

non capiamur uoluptate rerum earum quæ in-
honeste sint/ & indigne homine: sed ut modū
quoq; in illis retineamus: quarum delectatōne
honestā moueamur: & gaudio affici liceat: rur-
susq; ut oblati uoluptatibus abstineamus: atq;
ubi subductæ illę fuerint/ equo id feramus ani-
mo. Voluptas enim tum absens/ tum erepta p
uim incredibiles solet dolores excitare. Videre
licet apud Homerum quo animi furore: quaq;
impotentia ob ereptā sibi uirginem Achilles
rapiatur. Alchosimarchus ille plautinus de ni-
mio dolore amorisq; impatientia/ audi quibus
clamoribus caueam impleat. Credo ego amorē
primum apud homines carnificinā cōmentū.
Hanc ego coniecturā domi facio/ ne foris que-
ram: qui omnes homines supero/ atq; antedeco
cruciabilitatibus animi/ iactor/ crucior/ agitor/
stimulor/ uersor in amoris rota miser: & que se-
quūtur. Et tanq̄ parum hoc esset/ ubi eius/ quā
amabat copiam fieri sibi desperat/ gladiū strin-
gens in quem incumberet/ Accipe me ait ad te
mors amicum/ & beniuolum. Intellexit poeta
soleū dolores hos q̄ proxime ad insaniam pro-
gredi/ ubi parum fuissent cōpressi. Ex his igit̄
latis apparet appetitum libidinis/ si dolori in-

dulgeatur/ augeri adeo/ ut mentem ipsam e suo
 statu persæpe deiiciat. Quamobrem si temperã
 res esse uolumus/ obedientiæ memores huius-
 modi appetitus subiiciamus rationi: nec (quod
 puerorū est) imperare nobis illos sinamus. Ip-
 sisq; uoluptatibus cū offerentur/ aut abstinebi-
 mus: aut in capiendis illis modū certe retinebi-
 mus. Turpibus uero/ & quibus minime debe-
 mus/ nullo pacto delectabimur: nec si honesta
 lætabimur causa/ modū abiiciemus: neq; etiam
 frangemur dolore/ ubi quibus frui consueueri-
 mus uoluptatibus carēdū nobis fuerit: sed illo-
 rum potius uicē/ qui sic affecti fuerint/ miserabi-
 mur. Cupiditatibus uero hæcenus afficiemur:
 ut cū maxime tū mediocriter moueamur: atq;
 ad ea tm̄ cupiēda/ quę cur cupiant̄ ratio nos do-
 cuerit. Téporis quoq; memores esse oportet: &
 p̄sonę / quā gerimus. Demū ī uoluptatibus cūc-
 tis illud maxime obseruabimus/ ut neq; ualitu-
 dini noceant: neq; aduersent̄ honestati: habeat-
 turq; facultatum ratio. Quæ præcepta seruan-
 tes/ & intra præscriptum obedientiæ persistentes/
 nimirum temperati erimus: fruemurq; uo-
 luptatibus iis/ quæ temperantis sunt propriæ:
 Eæ autem sunt cum mediocritate/ & rarę.

*Modus in
 lectatione*

7
 5

& uoluptatē cōmendat rarior usus.

DE CONTINENTIA.

Temperantiæ finitima est continentia: nam & ipsa in eisdē existit uoluptatibus: latior tamē est cōtinentiæ cāpus: cui & ira materiā suppeditat: & pecunię honorisq; studiū: qui enī uehemētius irati excandescunt/aut de re amplianda/magistratuq; fungēdo adeo solliciti sūt/ut uicti cupiditatibus moderationis honestatisq; metas pertranseāt: hos quoq; incōtinētes uocamus. Differt etiā ab intēperato incontinens/q; ille cū iudicet uoluptatibus indulgendū semp esse: easq; sibi & proponat/& eligat sequēdas/nec sententiā mutat iudicio suo falsus: nec incepti pœnitet. hic uero nec ignorat fæda se facere: nec electione peccat/ sed nimia cupiditate præceps rapit: ut cū ait apud Nasonē Medea. Video meliora/proboq;/Deteriora sequor: Vnde & pœnitudinis plena incōtinentia dicit. Igit̄ cōtinentia cū recto utatur iudicio: nec in turpiū cognitione fallatur: que quidē ipsa improbet/ac damnet/soli rationi intēdēs: adeāq; usq; se accomodās/recte nobis ab hac ipsa ratione præcipit/ ut rerū earū quæ uoluptatē gignūt primo delectū habeamus: dein

ert inconti
s ab itemp
v.

de uitemus excessū. Delectus autē tū probe ha-
 bebī / cū ea e quibus uoluptates procreant: se-
 cernemus: quorū ut Aristoteles tradit alia ne-
 cessaria sunt / ut cibus: potus: uenus: queque ad
 corpus tm̄ pertinent: de quibus supra differui /
 cū de tēperātia dicerē: Alia que tametsi necessa-
 ria ipsa nō sunt: expetēda tm̄ uident: ut domus
 magnifica: & in ea supellex egregia: ut prēdia /
 tū rustica / tū urbana: ut multitudo cliētium: ut
 opes in ciuitate: ut honores: ut tituli: & que alia
 uel numerantur in bonis: uel certe media sunt.
 Hoc igitur delectu habito / danda est imprimis
 opera ne comparandis / atq; utendis illis modū
 deseramus: Nam ut Horatius ait: insani sapiēs
 nomen ferat: equus iniqui / ultra q̄ satis est / uir-
 tutem si petat ipsam. Horz igitur omniū / quo-
 rum excessus tantū improbant / una hæc regu-
 la ē: ne quid nimis. Iure autē Salmoneus fulmi-
 ne ictus a poetis dicit̄ diuū sibi dū poscit ho-
 nores. Quid illo dictu iprobrius: lucri bonus
 odor e re qualibet. Alexander tot regū / & natio-
 num uictor / a fædissima incontīnētia non uno
 modo uincit̄. Nam dū e deorū uult se natū fe-
 mine / matrē Olympiadē ut impudicā accusat:
 philippi pr̄is ueluti abiecti homūtionis pudet:

*Salmoneus
Fulmine*

& Iouē libidine captū de nitidissimo coeli loco
ī immūdiſſimas terrarū sordes trahit: hoc ipſo
incōtinentior/ ac detestabilior: q̄ dū Iouis ſe fi
lium mentit̄: ſcortis/ ac uino infra inquinatiſſi
mos deicit̄. Est & alia cōtinentiæ laus/ q̄ cum
propriū constantiæ munus ſit/ dolori reſiſtere/
& æquo animo illū ferre: quaſi parū hoc ſit/ cō
tenta nō eſt doloris iſta tolerātia/ niſi & eū uin
cat: ut eo magis cōſtantiæ preferēda ſit: quo pul
chrius ē uictorē e pugna diſcedere/ q̄ nō uictū.
Quāobrē ut cōtinentes ipſi ſimus/ uoluptates
cohibendę ſūt: doloresq; ſuperandi: imprimis
excutienda mollities: quā & pannus bombici
nus urit. Quod ut facilius aſſequamur/ Cicero
audiendus eſt: a quo quia multa de tēperantia/
cōtinentiaq; diſſerunt̄: placuit eadē illa paucis
referre. Præcipiunt̄ aut̄ hęc maxime ut in om
nibus dictis/ factisq; animum a perturbationi
bus liberū habeamus: ne libidine/ aut metu ali
quo cōmoueamur: aut uoluptate nimia geſtia
mus: neue in ſermonibus/ aut cupiditas: aut pi
gritia: aut ignauia: aut aliquid tale appareat: im
primisq; ne falſa præſertim de nobis prædica
mus. Ludo quoq; ac ioco ſic utendū: ſed tum
cū grauibus ſeriisq; rebus ſatiſfecerimus/ ut illi

continentia

us

beralitas/petulãtia/oscenitas omnis absit iocã-
 tibus. In ludis etiã is modus retineat: ne nimis
 pfundentes omnia/aut elati/in turpitudinẽ ali-
 quam dilabamur. In ornatu quoq; & corporis
 motu/ac statu studendũ esse: ut ab omni qđ ab-
 horret ab oculorũ approbatione fugiamus: se-
 quendũq; esse maxime rerũ ordinẽ & temporũ
 oportunitatẽ. Ab iisq; artificiis/ & questibus ca-
 uendũ: qui improbent: & illiberales habeant/
 ac sordidi. Dandã etiã impmis operã/ ne cõtra
 uniuersã naturã cõtendamus: ea tñ conseruata/
 propriã sequamur: exquiramusq; in omnibus
 quid sit illud qđ deceat. Atq; hæc quidẽ a Cice-
 rone in hanc fere sententiã præcepta tradunt.
 Christiani uero omnẽ etiã usũ ueneris: præterq;
 si cũ legitima uxore res habeatur: damnant. to-
 ro quoq; geniali modũ statuũt: cõeteros coitus
 ita cõdemnãt: ut inter septem illa peccata: quæ
 mortalia dicuntur numerent res ueneris. a uitio
 quoq; palati/ac uentris: quod nũc gulã nomi-
 nant/ tantopere abhorret: ut nõ modo tẽperan-
 ter uesci iubeant/ prohibeantq; cõmessationes/
 & intẽperata conuiuia: sed nec omne cibi genus
 utendũ pmittant: uelintq; diebus/ac tẽporibus
 statis abstineri carne: ac semel qđẽ die: & parce

Uitio palati

Diuisio

esse. Omnis etiã sermonis / qui aut mollitiẽ / aut
cupiditatẽ: aut turpitudinẽ habeat aliquã / ratio
nem reddẽdã / poenãq; luendã censent. Verum
ego dũ plura persequor lōgius pgressus sum /
q̄ promiseram. Quãobrẽ finẽ his statuo / ad alia
diuertens: quæ dicenda relinquuntur.

SERVANDAS ESSE LEGES.

IMprimis autẽ uersari obedientiã in seruã-
dis legibus illud plane docet quod initio
dixi / leges ipsas eo pertinere / ac respectare:
ut secundũ omnem uirtutem uiuat a ciuibus.
Quãobrẽ cũ de uirtutũ ipsarum præceptis / si
non plurima (qđ disputationis huius nõ erat)
sed pauca quædã ex tanta copia / carptim: atque
ut magis necessaria uisa sunt / dixerim: quia / &
res ipsa / & ordo præceptionis huius postulat /
de legibus quoq; aliquid dicã. Sunt autẽ leges
aliæ naturales: aliæ humanæ: quædã & diuine.
Naturales egedem semper sunt: & ubiq; gentiũ:
nunq̄ enim naturale illud mutat̄ prescriptum:
ut uitã / corpusq; tueamur omnes: declinemusq;
ea quæ uideant̄ nocitura / aut ut prolem appeta-
mus: siue ut nunq̄ manum ipsi nobis conscisca-
mus. Nã & Cato / qui libertatis / ut dicũt causa:
& mortales alii / i quorũ numero & philosophi.

qui ex uitæ cōtēptione mortē sibi attulisse me-
 morantur: naturæ legibus parū mihi uidentur
 obtēperasse: q̄q̄ & Cato/et quos dixi nō carent
 defensoribus. Iubet etiā hęc ipsa natura/ut ui-
 tam/corpusq; tueri sic neminē offendere: imo
 etiam cum possis prodesse: moerentem consola-
 ri: qui feratur a torrente/ubi possis opem ferre.
 uiam percontanti monstrare. nō prohibere lu-
 men accendi de lumine: non arcere sitientem a
 profluēte. Hęc quoq; naturali lege hominū ge-
 neri præscripta sūt/que seruare oēs debēt: quoz;
 qui cōtempstor fuerit/is cōscientiā suā iudicem
 si fecerit/haud uereor quin ea iudice seipsum
 damnet: timeatq; illius flagellū/quē ne cogita-
 tiones quidē ullæ nostræ latere possunt. Quæ-
 rere item quæ sit natura sūmi boni: quæ rerum
 aliarum. unde nascantur singula: quis cœli mo-
 tus/& stellarum: quis ordo in rebus/& quæ mē-
 sura: quid uirtus sit: et an alia sit maior aliā: hęc
 quoq; a natura iubemur. Quisq; tamē pro cap-
 tu/atq; ingenio suo: nā ī primis natura ipsa ho-
 minishoc præcipit: quippe quæ infixit animis
 nostris/ut scire/et nosse cupiamus. Cuius rei
 maximū hoc/et certissimū inditiū ē: q; etiā illa
 quæ nihil neque uoluptatis/neq; utilitatis sint

alitura scire ipsi cupimus: laboramusq; ut intelligamus ac sciamus illa/ quæ sciri intelligiq; posse diffidimus: quæq; omnibus ante nos sæculis incognita latuerint: atq; ubi cognita fuerint/ aut omnino nihil: aut certe parū sint laudi additura. Sūt tñ ex his quæ naturę cōtinent legibus quædā homini cū beluis cōmunia: ut prolem cupere: ut pastū querere: rēpestatesq; uitare/ & estus. Sed nos metiri nō decet quid/ aut quo usq; cōmune sit homini cū bestiis/ sed quid sit quod natura ipsa præcipit. Nā & illa quę communia sunt aliter nobis/ atque illis præscripta sunt. Beluæ nanque peccare nō possunt/ homines uero possunt: atq; utinam tantum possent/ dum ne sponte uellent.

DE LEGIBVS DIVINIS.

Diuinarū legū Alię ad deū: Alię ad homines referuntur. Ad deū ut ea quæ iuuent a christo: quæq; p Mosen credunt a deo iudeis præcepta: qualia sūt/ que decē mādata dicunt. Deū unū colito: Sabbatū ab opere cessato: & sanctū habeto: Parentes uenerator: & quę reliqua sūt. Sunt tñ apud Mosen pmulta: quibus nō modo christianorū: uerū etiā romanorū leges aduersent: Sed illa iudeis pcepta sint:

precepta.

nos nostris legibus pareamus: quorū christus
 est auctor: alia ita sanciantur: ut qui secus ege-
 rit/reus sit. Alia magis uidentur admonere/&
 hortari: q̄ cogere: quale illud est. Vendito quæ
 habes omnia/& largitor pauperibus. Præcepta
 igit̄ eo studio/diligētia/& opera seruanda sūt:
 ut ne digitum quidem/ut dici solet/ab eis exce-
 datur. Quæ uero admonent/consiliq; rationē
 habent: ea ita sequemur/ut sciamus nostri esse
 arbitrii/quousq; placeat obsequi. Ad homines
 autem referunt̄ illa/quæ a sacerdotibus/& pō-
 tificibus decreta sunt. Quorum nonnulla præ-
 cipiuntur omnibus: ut cōfiteri peccata sacerdo-
 ti:& piaculum poenitendo agere: quædam qui-
 busdam: ut quæ sacerdotibus tātum. Sunt etiā
 quæ credere iubeamur: ut deum e deo genitū:
 & uirgine incorrupta natum. Alia quæ p̄ certo
 sperare/atq; expectare debeamus: ut animas re-
 dituras ī sua corpora:& die suo deū illas ad tri-
 bunal citaturū: Alia quæ agere: ut tēpla adire:
 sacrificiis adesse: sacerdotibus/& egenis stipem
 offerre: a plurimis non modo iubemur conti-
 nere: sed coercemur etiam poena proposita. Nā
 qui sacerdotem percusserit/hunc e templis/atq;
 hominum consuetudine leges eiiciunt:& sacrif

arcent: quodq; aqua et igni interdictum illi sit:
uetant sermonem cum eo feri: aliquidq; omni-
no contrahi. Ad hæc cogimur ad uenerationē:
ad cultum. Sunt etiam quæ & si lex credi/ atque
expectari iubeat: tamen non interfit dum credā-
tur/ quomodo ea credantur. Cogimur enī cre-
dere animas ubi solutę fuerint corporibus/ suo
quodam tēpore ad illa reuersuras: foreq; ut tūc
reuiuiscamus omnes: Reuiuiscamus autē ado-
lescentes ne: an ætatis/ qua quisq; mortuus est:
de quo quæstio est: arbitrii nostri est/ in alter-
utram uelimus opinionem concedere: habent
enim opiniones hæ auctores suos/ graues certe
& eruditos homines. Sunt et alia quæ constan-
tissime quidē teneri: omniq; e parte credi oportet:
ac si quis secus sibi persuaferit/ deq; iis modo
aliquo dubitauerit/ habeatur in hereticorū/
ac perditorum hominum numero: atq; ea ne-
cesse sit ut et profitearis: et ubi usus euenerit af-
ferendis illis digladiere: atque emoriare priusq;
abneges.

DE LEGIBVS HVMANIS.

Humanæ leges dictæ sunt: quod earū
auctores homines in cōmunem illas

utilitatem/ac recte uiuendi usum tulerint: eaq;
 scripto sanciunt: quanq̄ & interdum consuetu
 do uim habet legis. Ex his ciuile ius emanauit:
 quo populi/nationesq; temperantur. Est & mu
 nicipale ius: quod singule ciuitates priuati sibi
 statuerunt:& item gentium inde dictum: q; gē
 tium in id uoluntates consenserint. Quamob
 rem & iura ipsa seruanda sunt:& legibus paren
 dum est: ut cum ad cœtus colendos/societatēq;
 retinēdam nati simus/munus impleamus no
 strum. Et quoniam hæc omnia non tam discē
 da præcipimus/ q̄ statuimus seruanda/ placuit
 quod in bene cōstitutis fit urbibus latas leges
 conscribere: easque referre in tabulis: quod nec
 Plato i Republica illa sua facere dubitauit: nec
 qui eum imitatus est Cicero.

*Ius Ciuile
 Municipale
 Gentium*

Plato, Cicero

QVARVNDAM LEGVM CONSTI
 TVTIO.

A Ppetitum rationi subiiciunto: eaq; &
 dux/& moderatrix esto: ritus patrios
 pie seruanto: legibus parento: tempo
 ribus obsequuntor: personam: locumq; obser
 uanto. Animi motus cohibento/ ab honestate
 ne facessant. Iusta expetūto/atq; agunto. mentē

a prauis cogitationibus cohibento: consulūto
recte. Prospiciunto caute: Notis artibus operā
danto: Vires/ingeniumq; metiuntor: Mortem
decori posthabento: Despiciunto externa: ad-
uersa ferunto constanter/ac ferendo superanto
ea. Turpia atque indecora omnia cauento. Di-
uitias/ Magistratus/ honores/ne admirantor:
neue illorum ergo feda agunto: Iniuriam ne in-
ferunto: sed propellūto eam: Superbiam abii-
ciunto. Doloribus ne cedunto: neue uolupta-
tibus corporis finunto capi: sed illas temperā-
to/atque cohibento. Animum excolunto: & a
perturbationibus liberum habento. In cūctis
retineto modum. Si quis aduersus hæc fece-
ritue senseritue: huic deus iratus esto. ne illius
manes quiescunto.

FINIT LIBER PRIMVS.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

A Ioue inquit Socrates apud Plato
nem philosophi sunt & reges: mi
hi quidem a Ioue idest deo non
Reges modo & philosophi sed
optimi quiq; uiri uidentur esse.

Nam cum ab illo qui est & maximum: & uerū/
& perfectū bonū cœtera emanēt bona omnia:
nec iustitia profecto/ nec uirtus ulla: quæ uera
animi bona sunt/ absq; illo sūmo/ & consumma-
to bono ī cuiuspīam uenire possessionem pos-
sunt. Ac tametsi malorū fere omnium ipsi no-
bis & causam præbeamus/ & materiā: nullusq;
nec maior/ nec perniciosior nobis sit hostis/ q̄
appetitio/ & opinio nostra: quæ sæpenumero
obliqua & falsa est: bonorum tamen origo &
causa est a deo: a quo & ratio: bonum autem se-
iungi a ratione nequit. At malum cum sit tum
auerſio/ tū secessio/ deflexusq; a ratione/ sequa-
turq; opinionem quæ dux est/ & auctor incer-
ta: a deo utiq; non erit. Et cum ratio secundum
naturam sit: malum autem a ratione semp ab-
horreat: & ab illius spatio/ curriculoq; lōge de-
flectat: erit & malum contra naturam. Quocir-
ca cum uirtutes/ ut dixi/ uera animi bona sint/

di

*Socrates
Plato*

*origo bonorum
a deo,*

& firma possessio / quanq̄ ne ipse quidem natu-
ra nobis insunt: sed usu / actioneq; comparant̄
nostra: uitia quæ his aduersant̄ / & mala erunt:
& quodãmodo contra naturã erunt. Omnium
uero uitiorũ pessimũ ac deterrimũ est illud qđ
aduersus naturã maxime nititur: & a ratione q̄
longissime abit. Nititur aut̄ aduersus naturam
illud maxime quod est cõtra uniuersã humani
generis cõmunitatẽ: ac rectorẽ eius: Id autẽ est
iniustitia. Manifestũ est igit̄ iustitiã quæ huic
aduersatur / maximã esse uirtutũ omniũ / & hu-
mano generi maxime conducentẽ. Nam cũ sit
uniuersum genus hominum quasi una quædã
ciuitas: cuius hæ quas incolimus urbes sint ue-
luti partes quædã: ipseq; constent domibus / ac
familiis: domus uero hominibus: primum do-
cet iustitia / quales ipsi erga parentes / uxores / li-
beros / nepotes esse debeamus: deinde i cõteros
cognatos / ac necessarios: qui domos sibi alias
constituerũt: & cum una / ut Cicero ait domus
eos nõ caperet / tanq̄ in colonias exierunt: tum
erga uicinos tribules / & ciues alios: itemque &
hospites / & peregrinos: admonēs nos hominũ
nõ modo eiusdẽ gentis / nationis / linguæ: uerũ
& illorum qui extremas quoq; terras incolant.

ra omniũ uirt
um maxima

Et quoniā huius quē dixi uniuersi cœtus hominum rector ē & moderator deus: imprimis iubet/ut eius memores/ primos illi/ac maximos honores tribuamus: pietatēq; colamus/ac religionem. Sed nos Roberte de iustitia illa quā totā esse uirtutē diximus superiore libro satis explicauimus: & quātū uisum est necessarium differuimus. Restat nunc dicendum de iustitia hac/quæ pars est eius. Cuius cū proprium sit/ cuiq; quod suum est reddere/declaratur nobis/ eius officia ad alios potissimū pertinere: ipsāq; ī cōmune niti:ac late ad plurimorū res cōferre. Nam qui uoluptates cōtempserit: aut liberorū orbitatē æquo animo tulerit:is quidē sibi ipse temperatus & constans est. Hocq; eius factū ad alios minime pertinet:nihil fere aut publicam: aut priuatorū ciuiū utilitatē adiuuans: præterq; si exemplo ipso profuerit. At qui nec opū in ciuitate:nec auctoritatis in senatu:nec agrī inter uicinos:nec pecuniarū inter eos qbus cū cōtrahit uēdicare sibi plus uoluerit/q̄ qđ sit suū:is & erga alios uirtute utitur/atq; in cōmune confulit:quando ciuibus aliis/qui suus cuiq; locus ē integrū relinquit:eadem trutina/pariq; mensura & sibi & aliis metiens:ut recte mihi dixisse

d ii

uideatur: quicumq; dixerit cœteras uirtutes fere
omnes/utentis proprias esse: iusticiam autē cō-
munem/& publicam. Quāobré iustitiæ huius
uidetur propria esse ea mēsurā/quæ plus et mi-
nus distiguit inter homines: ut ex æquo/ cuiq;
distribuatur: caueaturq; ab iniquo. Cum autē
non in honoribus/aut pecuniis solum: uerum
etiam in emendis/ uendendis/ et commutandis
rebus: quæ quidem sponte ipsi nostra facimus/
hoc ipsum plus/et minus quærat: Quinetiā
in illis quæ inuitis nobis fiunt: ut cum aut sur-
ripiuntur nobis nostra: aut uis affertur aliqua/
uidetur iustitiæ huius duplex esse diuisio. Est
enī una eius speties: cuius propriū est curare/et
cauere ne in creandis Magistratibus: cōferendis
honoribus: reddēdis prēmiiis: ciuilibusue mu-
neribus partiendis: neue in dispensandis erarii
pecuniis: rebusq; item aliis/ quæ diuidendæ/ ac
distribuendæ sunt inter ciues: aliquid plus mi-
nusue fiat/ q̄ quod æquum/ iustumq; uideatur:
est enim eorum omnium dispēsatrix optima.
Altera uero quæ in faciendis commerciis: et cō-
trahendis rebus: iisdēq; et metiendis/ et corrigē-
dis uersatur: quales sunt emptiones/ uenditio-
nes: mutua: deposita: et quæ sūt generis eiisdē:

re duplex
uisio

quæ uoluntaria dicuntur: & in quibus pacto cõ-
 uenitur. Ad hanc quoq; pertinent & ea/ quæ in
 inuitos partim clam/ partim aperta ui patrantur:
 ut furtum/ compilatio/ uerberatio/ rapina: quæ
 iuris prudentes maleficia uocant. Igitur cū horū
 omniū ad iustitiã cura pertineat/ uideatur p̄priū
 eius munus esse/ metiri singula: & tanq̄ appesa
 in scapulo examinare: ut iusti æquiq; itemq; &
 iuris/ et legum/ ac boni partes in ciuitate tueat:
 reiiciatq; ac castiget quæ uideantur his cõtraria:
 Nam iniusta iniquaq; prohibebit: repellat iniu-
 rias: & in eos qui nocentes sunt animaduertet/
 ne quid omnino contra leges/ cõtraq; bonū fi-
 at uel a ciuibus: uel a peregrinis. Verū cū nō sit
 præceptionis huius subtilius hæc nūc querere:
 & ad alia festinet oratio/ restat enim illo de ge-
 nere obedientiæ dicendū: quæ ab hac ducit ori-
 ginem (nam de principe/ maximaq; obedientia
 superiore libro si non plene: pro re tamen satis
 dictum est) iactis fundamentis quæ operi huic
 construendo necessaria uisa sunt: tãdem ad no-
 stra ueniamus. Perinde igitur ut iustitię officia
 conferri debent a parentibus in liberos: a mari-
 tis in uxores: ab heris in seruos: iteq; a regibus
 in subiectos homines: a Magistratibus quoq;

in priuatos ciues:& a ducibus in milites:necnō
& a pontificibus aduersus sacerdotes: ita & ab
his omnibus exhibenda est in illos obseruan-
tia/& obedientia.De qua ordine quidem/ac p
suscepta materia disputabimus.

LAVDES OBEDIENTIAE.

Liberos parentibus obtemperare debere
qui neget/certe arbitror esse neminem.
Cū enim nos genuerint: educauerint:
instruxerint:conferantq; quantum in ipsis est/
omnia ad uictum/cultumq; & alios uitæ usus
necessaria:innumerabilesq; labores spōte susci-
pian ad res comparandas/non modo ne egea-
mus in uita ipsorū:sed post mortem/ut iis etiā
affluamus/quam pro tot tantisq; beneficiis re-
ferre eis gratiam possemus nō haberemus: nisi
nobis obedientia illam sufficeret. Quis igitur
digne laudare eā poterit:quæ ne erga illos qui-
bus maxime debemus ingrati simus/ sola effi-
cit:prestataq; uti ex se se/quasi perenni quodam
fonte perpetua manent officia:quæ qui nō hau-
riat/is indignus uita hac/ut certe est/merito ui-
deri potest.

PATRI QVAM MATRI LIBEROS
MAGIS DEBERE.

Q Vanquā autem quæri solet/ matri nē
 an patri plura debeamus: primæ tamē
 partes patri concedunt: & propter na-
 turæ excellentiam: & propter magnitudinem
 atq; hubertatem beneficiorum. Nam q̄ matres
 filios decimum ferāt mensem/ & cum uitæ eni-
 tantur periculo/ naturæ hoc est/ propagationi
 consulentis: non muliebris electionis: quod in
 bestiis apparet. Et tamē licet primæ partes iure
 patri cædant/ hoc imprimis exigere ipse a natis
 debet/ ut illā/ q̄ se magis reuereatur: utq; ad illi-
 us nutum præsto sint semper. Et quoniā mol-
 les sunt earum animi: & ad iram/ ac dolorē faci-
 liores: atq; ut Terentianis utar uerbis/ grauius
 aduertūt/ quæ nō reris/ danda est a liberis ope-
 ra: ut uel libentius earū obire iussa uideant/ &
 reuerentius cū eis agere. Sūt enim officia quæ-
 dam/ quæ optādum sit a patribus: ut in matres
 prius/ ac studiosius cōferant a liberis.

**QVAE SINT CVM OBEDIENTIA
 CONIUNGENDA: QVAE ETIAM
 VITANDA.**

A T quoniam obedientia has secum ha-
 bere debet comites/ diligentiam/ & at-
 tentionem/ duo imprimis obseruāda

sunt a liberis: unū/ut & statim/& studiose im-
perata faciant: alterū/ut nō semper expectent/
dum a parētibus/ quod factu opus sit/iubeat:
sed illud animo/& cogitatione præcipiāt: Que-
dam enim satis non fuerit/si cōfestim ubi a pa-
rentibus iussa sunt/liberi exequantur: nam nec
semper expectandū hoc est: & ubi tempus po-
stulare uisum fuerit/sponte efficiunda sunt ab
eis. Ferdinandum Neapolitanorū Regē (quem
obedientię in patrē uerū exemplum esse omnes
quidē consentiunt) narrantē audiui sæpius nul-
lam se patre uiuo neq; maiorem illis/neq; parē
cepisse uoluptatibus/quas ipse caperet/cum pa-
tris consiliū cogitatione præuisum opera anti-
cipasset: contra nihil sibi neq; grauius/neq; exi-
stimatōne sua indignius solitum accidere/ q̄ cū
maiorum rerum occupatione impeditus/ patri
adesse nō poterat/ etiā ad minima quæq; mini-
steria/singulisq; momētis. Tertium est ut ani-
mo uolente:& uultu ipso libentiā (ut Plautino
utar uerbo) præseferente pareatur: cauendumq;
imprimis/ne aut negligentes/ aut inuiti facere
aliquid uideamur: neue accedamus ad impera-
ta facienda ueluti hæsitantes: quicq; nullā prius
cogitationem/aut curā adhibuisse iudicemur.

*linandus pri
aduentissimus*

Pariunt hæc odium / reddūtq; operā ingratam.
 Horum trium fundamentū est amor: præstat
 enim amor tum hæc tum alia multa: quæ non
 modo negligenda non sunt: sed uel sūma cura
 seruanda ab illis / qui obedientes / officiosiq; in
 parentes filii esse uolunt. Nam ubi uerus amor
 abfuerit: necesse est: absit etiā reuerentia / pietas /
 cultus: Quibus remotis uera esse obediētia nul
 lo modo potest. Oportet in cunctis quoc; of
 ficiis prudentiā adhibere: ordinē seruare: & mo
 dum retinere. Nā cum sit prudentia dux quedā
 actionum nostrarū: ac sine ea nihil / neq; recte /
 neq; cum cōsilio uideri possit factū: sitq; ordo /
 & rerū / & tēporis dispensator optimus / Remo
 ta prudentia / ordineq; contempto frustra nitit̃
 filius / aliud nihil agens / q̃ ut patri imprudens /
 minimeq; cōpositus appareat. Gratū autē patri
 uix aliquid esse potest quod p̃ficiscatur a filio /
 absq; prudentia / & ordine. Porro quod gratū
 nō est / gignit ex se fastidiū / cōtemptū / odium.
 Fastidio autē & odio esse / atq; cōtemptui / uidet̃
 obedientiæ ipsi uel multū aduersari: cuius stu
 dium est uelle patri q̃ maxime placere / mirifi
 ceq; ab illo amari: & in precio esse. Nā modum
 abiicere / quæ est mensura tenens regulam inter

parum & nimium/hominis est/aut deficientis
in cunctis/aut gaudentis excessu. Vtrunq; autē
maxime uitiosum est:& de nimio quidem nūc
uerba facimus:non q̄ peccare quis possit nimi
um parendo patri:nemo enim in hoc excedit.
imo ut est apud Plautum.Nunquam nimis cu
rare possunt parentem filiaē. Sed de eo dicimus
nimio/quod modum in agendo deserit: quod
cauendum imprimis est: quāuis nonnunquā/
& in quibusdam excessus ipse fit medium. Sūt
& parentes ipsi morosi aliquando:ut qui nihil
nisi quod imperatū sit/ fieri a liberis uelint:nul
lamq; ipsi in præcipiendo legem seruent/aut tē
poris/aut loci:quod durum/& difficile admo
dum est. Tamē quoniam in difficilibus(quod
etiam prouerbio docemur)uirtus perspicitur:
erit filiū officium patris ingenium probe nosse:
& callere illius mores: ad quæ noscenda adhi
bebit studium/& diligētiam: obseruabitq; illi
us uultum/tāq; dari expectās signum. Paternæ
quoq; intempestiuitati/ ut hoc utar uerbo/pa
tientia medebitur:nihil aut durum/aut intem
pestium ducens/quod pater iubeat: & quāuis
ita sit/æquo tamē animo/& uolenti aget illud.
Recte igitur hoc/atq; ex usu:: sed & alia multa

sæpe dicere te Roberte memini: fidelissimam
 obedientię ministram esse patientiam. Contra
 uero sunt/ quos delectet ante occupatum offici-
 um/ quin ipsi ut filios habeant parentiores arte
 quadam adhibita/ cum maxime imperāt: tum
 minime uideri uolunt imperare: quod ubi fili-
 us norit (nosse autem plane debet/ nisi omnino
 ignauus/ & hebes fuerit) nunquam committet
 ut officium suum a patre desideretur. Duo ta-
 men maxime cauenda sunt: alterum ne nimis
 festinet & quasi præcipitet operam: alterum ne
 quid agat/ licet spectare uideatur ad obedienti-
 am/ quod illius offendat animū/ quod ne acci-
 dat eo maiore attentione procurandum est: q̄
 huiusmodi homines dolere grauius solent: &
 offensionem animi non modo uerbis non de-
 clarare: sed uultu etiā tegere. Et tamen quia ne-
 cesse est aliquando accidere: nemo enim tā pru-
 dens/ & cautus est/ ut non interdum labatur/ &
 peccet: studebit filius/ aut ipse corā supplex: aut
 per alium impetrare a patre ueniā: fatebiturque
 peccasse se quidē: & dicet admissum nō offendē
 di studio: sed imprudentia/ & opinione sua se esse
 deceptū. Vera enī obediētia etiā in peccato per-
 spicitur: cuius tāta uis est/ ut p̄ magno peccato

patientia m
 -stra obediē

paululū supplicii satis fit patri: ut ait Terētius:
ac tum multo magis/ cum preces sequetur ope-
ra/ quæ declaret animi pœnitentiam. Sunt etiã
qui amorem in filios dissimulent: & quæ grata
sint quæ ab illis in se conferant: minus id ostē-
dant: idq; eo consilio ne filii reddantur aut ne-
gligentiores dum amari se nimium a patribus
intelligunt: aut insolentiores/ dum sua omnia
grata illis esse sentiunt. Quamobrem oportet
non deterreri propterea ab officio: aut animo
minus liberali morem gerere. Sed consulet se
ipsum filius: & ubi recte/ & cum ratione a se fa-
ctum intelliget/ iudicio suo contentus non ex-
pectabit a patre laudem: quam scit ab illo non
inuideri sibi alicuius peccati causa: sed consilio
& arte præteriri: Quinimo magis/ ac magis ani-
mum tūc eriget/ & contendet opera: ut obtem-
perantis omni e parte munus impleat filii. Quã-
obré iure magna obedientiæ uidetur esse pars/
patris ingeniū nosse. Et quoniam de nimia indulgētia
nasci solet cōtēptus: ut quotidie uidemus/ imp-
mis cauere oportet ne patris lenitas: & probata sēp
illi studia nostra/ reuerētiã minuāt: imitandiq;
sūt strenui & fortes milites: qui quāto magis lau-
dari ab Imperatore operam suam uident: tãto

alacrius imperata faciūt/seq; periculis obiectāt.
 Istrio quo magis probari se intelligit a specta-
 toribus:hoc amplius populo ut placeat cōten-
 dit.Ergo quod miles duci/non prestabit filius
 patri:et quod Istrio in re ludicra omni arte stu-
 det:īd negliget filius ī re maxime graui:Ince-
 dibles enim excitare iras/solet lænitas ista ubi
 se contemptui esse uidet:hinc illæ graues iactu-
 ræ in tabulis et in legando/ et in instituendo.
 Debet igitur tanto propensior in patrē esse fi-
 lii uoluntas:et eo acrius moris gerendi studiū/
 q̄to illius in se facilitatem/ac beniuolentiam ex-
 peritur indies maiorem.Est etiam magnopere
 uitanda ineptitudo: plurimum enim detrahit
 gratiæ:atq; ubi maior fuerit/parit etiam despe-
 ctum.Sunt tamen quidam partim ita in loquē-
 do insulsi:partim adeo in agēdo inepti/ut nul-
 la possint arte corrigi.Horum studiū illud erit
 ut ne appareāt ineptissimi:et in quo natura de-
 stituti/et manci sunt/saltem uoluntate id pensa-
 re uideantur. Tantum enim in uoluntate ipsa
 solet esse positum/ut quod ineptum sit/efficiat
 sæpenumero non ineptū: prestetq; ut nō sem-
 per exigatur a nobis illud/in quo a natura de-
 serimur.

OBEDIENTIAM NON DEBERE A
METV AVT UTILITATE PROFI
CISCI.

VT cū duo maxime liberos uideri pos-
sint impellere/cur obsequantur paren-
tibus/metus & utilitas / Illum ego fi-
lium mirum in modum probauerim/qui patri
fit obsequens nō metus causa/uel utilitatis spe:
sed quia patrem amet: & officium suum facere
per se studeat: quales noui aliquos qui patres
habent tum summa facilitate præditos:tum ex-
trema rei familiaris inopia laborātes:quos nec
timeant/ cum sciant illos nescire irasci: nec ab
eis expectent quippiam/ cum nihil possideant.
Sed tamen cum difficile dictu sit/ liberos patrē
non debere metuere/eum liberis metum cōce-
demus/qui sit minime seruilis: ducatq; ortum
ab amore/& reuerentia/quanq̃ & pueri/& ado-
lescentes necesse est/ut flagellum aliquando ti-
meant: & pedagogi sentiant ferulas. Est etiam
ætas illa meticulosa:& probatum in puero sig-
num/metus. Quod uero ad utilitatem attinet/
nolim ego dari mihi filium:quem obsequendi
mihi moueat utilitas: sed qui tum cum pareat/
intelligat se ipsum maxime sibi prodesse:& re-

bus suis optime consultum ire. Debet enī uti-
 litas sequi officium: non officium seruire utili-
 tati: quāuis nonnunquā & parentes ipsi/ ut na-
 tos habeant ad audiendum faciliores/ mercedē
 proponāt aliquam. Etenim in parentes officii-
 osum esse utilitatis tantum gratia/ mercēnarii ē
 magis q̄ filii: nec expetitæ mortis suspitione ca-
 ret. Siculi illi fratres amphinomus/ & anapius/
 euadere pedum pernecitate flammās poterant/
 relictis parentibus: & succedere auitis bonis/
 adepturi ex illorum morte sine infamia ulla pa-
 trimonium: imo cum utilitate etiā multa: quæ
 nulla quidem erat e uita: Erant enim parentes
 ipsi in ultima senectute constituti: & annis gra-
 ues/atq; inutiles: quos tamen ceruicibus impo-
 sitos per medios seuiantis æthnē ignes tulerūt
 adolescentuli/ non utilitatis spe aliqua: uerū cū
 maximo uitæ discrimine: & sūmi in parētes ip-
 sos amoris/ pietatisq; testimonio. Et quāq; mi-
 nus est auctoritatis in fabula/ Aeneas tamē ille/
 qui apud Virgilium Anchisen patrem hume-
 ris suis per hostium tela/ cōflagrantiūq; domo-
 rū incēdia & ruinas portat/ docet amandos esse
 parentes/ nō utilitatis præcipue causa: sed ut na-
 turæ pareatur / hoc ipsū iubēti: & deo imp̄mis:

*Amphinomus
 Anapius f*

Cuius iussu dāt tela locum/flammæq; recedūt.
Paucis ante annis iuuenis quidam cuius nomē
excidit/ Lyparis Neapolim profectus/ut patrē
a prædone redimeret/sponte se in seruitutē de-
didit:patreq; in libertatē restituto/qui erat iā se-
nior/ipse remo addictus māsit in potestate præ-
donis. Quænā hic erat iuueni utilitas: imo qđ
non potius damnum: imo quid ad hanc pieta-
tem addi possit/profecto nihil est. Quamobrē
uenerandī colendiq; parentes sunt: nō ut lucre-
mur/quod mercenariorum/et feneratorum est
(q̄uis nullum sit hoc ipso lucro huberius) sed
ut et naturæ/et deo pareamus: post quē excepta
patria primus honos/et præcipuus cultus debi-
tus est parentibus.

OBEDIENTIAE STVDIVM AVGEN-
DVM SEMPER ESSE.

Videndum quoque ut crescat cum etate
simul: et augeatur obediētia. Nam ut
sit inobediētia semp detestabilis: de-
testabilior tamen est in iuvene/q̄ in adolescēte:
et in hoc q̄ in puero: in quo propter etatem nō
datur tantū loci contumaciæ: et peccatum ipsū
facilius promeretur ueniam.

SENECTVTI ET EGRITVDINI OBE
DIENTIVS SATISFACIENDVM.

A Egris quoq; / q̄ ualentibus / & senio cō-
fectis / q̄ in media etate constitutis ob-
sequendū studiosius est: Quo tempo-
re nō ipsis modo parētibus: sed morbo quoq; /
& ætati multa tribuenda sunt. Nam & ætas / &
morbus multa per se iubent: & tum præcipue
pietas oportet uim suam ut ostendat: quæ qui-
dem imperet / ut liberi persuasum habeant sibi
se plane non satisfecisse / quāuis satisfecerint pa-
rentibus. Adolescens apprime nobilis cū e gra-
ui quodam uiro quæreret: qua potissimum ra-
tione & patri / & sibi parendo / atq; obsequendo
satisfaceret / Virtutem iquit si colas: cui qui de-
ditus esset / illum & parentibus / & sibi / & cœte-
ris omnibus mirifice satisfacere.

AN OBEDIENDVM VBIQVE SIT
PARENTIBVS.

A Dmonuit locus hic queri debere / faci-
enda ne sint omnia quæ parētes iube-
ant. Quis autem dubitet facienda nō
esse si fuerint turpia: cum etiam quæ contra ho-
nestatem non sint / fieri aliquādo nō oporteat:
nec si ea non fecerit filius / inobediens sit. Nāq;

ei

ut in cælibatu uiuat: aut ut monacum profitea-
tur: hortari quidē filiū pater potest: cogere non
potest: quæ si ab inuito fieri uelit: iusta esse de-
sinūt: cum in his humano etiam generi fiat in-
iuria. quæ res efficit ut qui impuberes parentū
suasu initiati fuissent: ubi sui iuris facti sint / &
per ætatem licet / sæpenumero religioni renun-
tiēt: quod est lege permissum / cautumq;. In his
enim / ut in multis aliis naturę iura paternis an-
teponenda sunt. Igitur si quę fieri cū honestate
possunt / aliquando facienda non sunt: quę nec
ab inuitis exigere parentes debent / quanto mi-
nus illa / quę aut turpia ipsa sunt: aut sine turpi-
tudine fieri nequeūt. Quærenti aliquādo mihi
a Ferdinando / num patri fuisset obtemperatu-
rus / turpe aliquid & impium imperanti / Alfon-
sum nihil tale fuisse unq̄ imperaturum respon-
dit. Vide q̄ prudenter / q̄ patrem nihil indecorę
fuisse iussurum cum diceret / declarauit: & se mi-
nime fuisse facturū: quidni non fecisset impro-
ba / qui quod facere sine turpitudine posset: ali-
quando tamen recusarit. Erat Alfonso impri-
mis carus Petrus quidam cognomento Cafes:
is quod Rege / & facillimo / & indulgentissimo
utebat / elatior factus / cæpit ob leuissimas cau-

fas irasci Ferdinando / clam primo: post uero &
 palam donec & maledictis & opprobriis (erat
 enim suapte natura cōuiciator) ausus est illū in
 cessere: nullisq; tandem contumeliis parcere: &
 ad ultima deliramēta ferri. Ferdinādus ea equo
 animo ferre: & ingenium hominis magis mise
 rari / q̄ maledicta curare. Hæc Alfonso renūtia
 ta cum essent / Petrusq; quanquā sepe monitus /
 nihilominus linguæ nihil temperaret: uocato
 ad se filio / iussit id de Petro suppliciū sumeret /
 quod & per legē liceret / & ipse uellet. Huic pa
 terno imperio quanq̄ honesto / & legitimo: tm̄
 tamen abfuit ut pareret Ferdinandus: ut ira le
 nita in gratiam patris / Petrum fuerit reuocare
 conatus. Quid autem Alfonso hæc imperan
 ti responderit: dignum est quod prodatur po
 steris / mandeturque memoriæ. Ego inquit pa
 ter optime nihil unquā neque pluris feci: neq;
 me filio tuo dignius esse duxi / quā ut tuæ sem
 per obsequar uolūtati: iussisq; tuis ita paream:
 ut nihil requiri in me ipso a te possit / quod ad
 ueram pertineat obedientiam. Quam quidem
 laudem tātopere assequi cupio: ut pietatis erga
 te meæ hoc præcipuū testimoniū traditum iri
 monumentis uelim. Sed qđ pace dictū sit tua:

Petrus (altes)

quale hoc futurum est exemplum: si quanq̄ per
leges licet: & a te iussum est/ iram in illos exer-
cuero/ quos tibi carissimos esse sciam: Absit a
Ferdinandi pietate culpa hæc/ quin meæ partes
sunt/ familiares/ atq; alumnos tuos & beneficē-
tia prosequi: & amore cōplecti. Quod ut ope-
ra comprobaret/ commēdatum Alfonso Petru
ipse in amicitiam suam recepit: & ex eo familia-
rissime usus est: atq; hodie utitur. Hoc igit̄ ex-
emplo docemur/ etiam si honesta sint/ que a pa-
tre iubentur: tamen faciendā non semper esse:
cauendumq; ab iis/ que sine dedecore/ atq; infā-
mia fieri nequeant: nā qui turpe aliquid/ ac fla-
gitiosū filio imperat: in eo pater non est. Quā-
uis autem Plautus ut personę seruiat in fabula/
moneat faciendum id esse a liberis quod paren-
tes imperant/ tamen ne aberrare nos a uero pa-
teretur/ haud multo post aliam inducit psonā:
quæ cum patrem initio aduersantem/ in suam
tandem traduxisset sententiam: dicit. Nūc pla-
ces/ cum recte monstras: nunc tibi auscultabi-
mus. Quo dicto declarauit patri inique impro-
beq; monstranti non esse auscultandum: cum
si obediētia ipsa loqui posset/ illud ante omnia
uetitura esset/ ne quid ihonestum unquam sui

causa faceremus. Quamobrē obedientis ē filii/
 in his obedientem non esse. At illorū quæ ha-
 bentur sordida alia lex est. Tanta enim obedi-
 entia uis est: ut eadem illa persepe efficiat libe-
 ralia/ præsertim cū quæ inter sordida numeran-
 tur/ non omnia sint contra honestatem. Nam
 cum sordidū/ ac seruile ministeriū sit/ equū de-
 fricare: sellaq; insternere: ne patritio quidē ado-
 lescenti turpe fuerit/ ubi aut iussum fuerit: aut tē-
 pus id/ resq; tulerit/ patri equum exornare: cum
 apud Homeræ Andromacha/ & pauisse/ & pex-
 uisse mariti equum legatur. Ad hæc præstabit
 in sordidis quibusdam obsequi/ q̄ detrectando
 illa præferre inobedientis spetiē. Aetatis etiā
 ratio habenda est. Quædam enim si efficiantur
 ab adolescentulo qualia imperata sunt/ non de-
 bet id ei ætati uerti uitio: quāuis turpe fortasse
 esset si eadem illa fierent ab eo/ qui esset iā natu
 grandior. At quædā licet sordida ipsa sint/ ante
 tamen q̄ imperentur/ aggrediunda sunt: ut offi-
 cia ea quæ in ægrotos: ac languentis parentes/
 uel diligentissime cōferenda sūt a liberis: Quæ
 quidem cū ualentes illi/ suæq; spontis sunt/ mi-
 nisterio solum ancillarum/ ac seruuolorū egēt.
 Atque ut locus hic fieret aliquanto illustrior/

placuit & ueterum hac eadē de re philosophorū
opinionēs ponere.

ANTIQUORVM PHILOSOPHO RVM OPINIONES.

TVeri enim ab iis solitum est: nunquid
omnia patrum iussa faciendā essent.
Quāuis nonnulli nihil necesse esse pa-
tri obsequi arbitrati sunt: quæ pater impera-
ret: ea aut equa essent: aut iniqua. Si equa / nō quæ
ille imperaret: sed quæ ea fieri ius esset / faciendā
esse. Sin iniqua / fieri nō oportere: quia nequaquā
liceret. Sed hæc qui asseuerent: ii mihi uidentur
nullū rerū humanarū delectū: nullā ortus: edu-
cationis: institutionis suæ habere rationem. A
quibus dissentientes alii contrariā protulere sen-
tentiam: uidelicet omnia quæ pater imperasset:
ea fieri oportere. Sed hæc sententia si nō uerior
est quæ superior: longe certe improbius / ac detesta-
bilius uidetur / nullū patriæ / nullum religioni /
aut honestati ius relinquēs: Quippe ubi pater
ipse iusserit / patria prodenda ē hosti: uxoris uē-
dēda pudicitia: & ornāmēta deorū immortalium
statim detrahenda tēplis sūt. Eorū igitur uera sen-
tentia est: ac rebus hominū maxime accommoda-
ta: qui nūc parendū patris imperio: nunc nihil

omnino parendū esse censent : nec in iis solum
 quæ iusta/aut iniusta per se sūt/uerum & in iis/
 quæ media dicunt̃. Etenim causā orare: uxorē
 ducere/licet nec in bonis/nec in malis numerē-
 tur: neq; ipsa per se aut honesta sint/aut turpia:
 efficiuntur tñ statim inhonesta/si aut Catilinæ
 patrociniū suscipiat̃: aut Thays ducat̃ in ma-
 trimoniū. Quāobrem nec si pater imperet/de-
 fendendus uidetur/qui regnū in libera ciuitate
 occupare conatus ē: nec uxor ducenda infamis.
 Quæ quāq; ita se habent/inspiciēdū tñ est/quid
 ferāt rerū uarietates/ac tempora: quorū magna
 uis est/ad res in omni uitæ parte agendas.

AN IRATO PATRI RESPONDERE
 LIBERI DEBEANT.

M Agnā quoq; uim habet ad obedientiā
 uerecundia & moderatio : Nam cum
 pudentis & moderati sit nihil audere/
 cuius sit postea pudendū/Quid esse potest im-
 pudentiū/q̃ erga parentes cōtumacē se/atq; in-
 solentē gerere: aut ī quo lōgius a moderatione
 recedet̃: Quāobrem dubitari potest/ an irato pa-
 tri/& obiurgāti respondere filius unq; debeat.
 Atq; ut uerecūdi/moderantisq; propriū esse ui-
 deat̃ nihil omnino respōdere:tñ salua etiā lege

uerecūdiæ/ & moderationis/ placet quærere/ an
sit contra obedientiam/ respondere illi: & male
dicta diluere. Nimirum qui grāmatici ferulæ
non irascitur: & increpantem præceptorē fert:
& quoniam magna est præceptoris auctoritas:
qui ciuem aliquē/ de quo magna sit opinio gra
uitatis/ ac continentiaē/ recte/ meritoq; castigan
tem moleste non fert/ is aut non feret iratū pa
trem: aut corripientem grauabitur: Quid si ini
iuste/ ac falso/ præterq; modum: aut coram qui
bus parum decuerit/ pater eū accusauerit: acri
usq; succensuerit/ nunquid tacebit: cum uideri
possit non pro se: sed pro ueritate dicturus: &
iustitiam/ q̄ se defensurus: Magna sunt parētū
iura: ac maiora multo/ q̄ ut ipsi uideri debeant
in obiurgandis liberis modum abiecisse: Nam
& si eorum qui audiunt: & in quorum cōspectu
hæc agantur iudicio/ uideri forte possunt a mo
do recessisse: non debet tamen idem esse iudici
um liberorum. At iniurii sunt patres: & uehe
mentiores etiā q̄ res postulat. Postulet autē res
ut libet/ uerecūdia certe/ & in parētes reuerētia/
uult/ iubetq; / ut ne quippiā liberi aut iniurium
esse ducant: aut immoderatus/ qdā parentibus
in se dicat: præsertim ubi ad optimam spectet

animorū institutionē/recteq; uiuendi usū. Nā
 qđ tu mihi aut locū parū idoneū: aut testes mi-
 nime adhibendos obiicis/ Vbi/ aut quēnā obe-
 dientia ista fuerit/ si caritura ē testibus: nec om-
 nis ei locus aptus uideatur/ ī quo ius suū pater
 exerceat: Vera enim obedientia nō querit late-
 bras: quas tamen si aliquādo nō fugitat/ semp tñ
 ipsa letat̄ testibus: & in aperto esse officiū suū/
 q̄ in obscuro mauult. Potest tamē aut loci/ aut
 tēporis/ aut necessitatis uis esse tanta (humanæ
 enim res uices habent) quin etiā cōtinget libe-
 ros ipsos gerere personā aliquā: ut licitū sit ali-
 quid referre contra/ ac nihilominus quoniam
 obedientia plurimas habet cautiones/ aut non
 idcirco debeant: quia liceat: aut si & debuerint/
 illud certe uiderint/ ne modo aliquo p̄ferat̄
 grauari se/ atq; ægre ferre paternā reprehensio-
 nem: sed aut rem/ aut tēpus/ aut personā tueri/ q̄
 se ipsos ostendent/ aut necessitatis utentur pa-
 trocinio. Falsa uero quę obiicient̄ refutare libe-
 rius poterunt. Vbiq; tñ uidendum ne pietatis/
 obedientięq; p̄tereant̄ fines: qui angusti qui-
 dem sunt/ diligentissimeq; custodiēdi. Et quis
 liberi ipsi sciant partis suas illorū etiā qui audi-
 unt iudicio potiores esse/ memores tamen esse

debēt/filios esse se: illos uero parētes: nulliusq;
rei maiores se/atq; acriores patronos esse debe-
re/q̄ in patres obediētiae: nihilq; magis ab illis
desiderari/q̄ ut filios habeant q̄ reuerētissimos.
Excandescunt tamē ipsi nonnūq; & adeo incē-
duntur ira/ut inclamationibus parū contēti/
uerbera expédiant: Quo casu tacitū decet filiū
e paterno conspectu abire/nullū praeferētem
doloris indiciū: ut qui nō patrē fugiat: sed pa-
tris excandescētiā: uereaturq; nō illius flagellū:
sed ne quid uictus ira pater preter modū agat/
supraq; q̄ deceat. Poterit tñ ira tali e causa con-
cepta esse/ut obuoluēdū sit illius genibus/q̄uis
irati/& flagellum uibrantis/ne dum secedendo
placare illum credit/magis/magisq; incendat.
Vtinam autē ne uel regna ipsa/& nostris/& pa-
trum nostrorū temporibus euerfa/& prostrata
essent filiorum impatientia/dum parentū ferre
iracundiā nolunt. Hęc enim pestis intra regios
penates perniciosius debacchari consueuit.

AN OBEDIENDVM SIT PATRI VE
TANTI NE MATRI MOS GERA
TVR.

Patefactus est/ut arbitror/locus eorū/
quæ cauere/aut seruare in exquirendis

obediētiæ officiis liberi debeant: Nā & inci-
dunt per sepe discrimina / cū dubitet / obediē-
dum ne sit. Ac tametsi ex iis quæ dicta sunt fa-
cile possit intelligi quousq; parēdū sit: placet tñ
adhuc quærere / audiēdus ne pater sit / ubi is ue-
tuerit / q̄uis honesta præcipientis matris impe-
rata fieri: qui locus ē sane difficilis / & lubricus /
egetq; inspectione nō parua: & in utranq; partē
dici multa possunt: nā & honestū matris impe-
rium faciendū uidetur: & pater cōtemnendus /
aut prouocandus in irā nō est: a quo tā multa /
& accipiant quotidie / & expectentur beneficia.
Quocirca cū satis constet patri q̄ matri liberos
magis esse obnoxios / patris potius iussu uidet̄
obsequēdum: rursus cū pater iniustus sit: si qd̄
matri debetur a filio / reddi phibeat: mater ue-
ro & iusta / & honesta imperet / quis non spre-
ta iniustitia officio suo fungatur in matrem: cum
uideri possit patri / qui iniurius sit sine turpitu-
dine / & infamia obtemperari nequire. Hæc igitur
& alia huiusmodi reddunt animum incer-
tum / hæsitantemque in utram potius sententi-
am eundum sit. Quamobrem multa simul cō-
siderare / metiriq; oportet: nam & si quæ a matre
imperant̄ honesta per se sūt: tamen si pater aliā

*Liberi obnoxios
magis patri q̄
matri.*

sequatur rationē/ q̄ uideantur illa cognatis/ ne-
cessariisq̄ ualde nocitura: q̄ sint cessura malo
exemplo in ciuitate(multa enī honesta nūc ui-
dentur/ quorū alias aliud erit iudiciū)nimirum
mater audienda nō erit: nō tamē aperte cōtem-
nenda: sed blādis potius uerbis: ac comiter/ ue-
recundeq̄ adeunda a filio: & quoad potest sine
acerbitate dissuadenda/ id ne exigat/ quod iure
nō placeat patri: cui & ipsa morem gerere in eo
debeat: ostendendumq̄ non tantę illi curę esse
debere/ ut sibi pareat: quātā ut ne pater utrisq̄
irasci iure possit. Sin uero aut hęc/ aut his simi-
lia non obstiterint/ ad matrem declinabit: ad
quā & honestas/ & iustitia ipsa eum hortentur:
quoad tamen fieri poterit modeste: sineq̄ dete-
statione patrem conabitur traducere in suā sen-
tentiam: quod si minus assequetur/ id saltem ca-
uebit: ne spreuisse illum uideatur: sed tum ma-
terna pietate/ tum rei honestate uictum cedere
se/ & illius imperio obsequi. Nam si omnino
iniustus/ & rationis/ honestatisq̄ inimicus pa-
ter non fuerit: tametsi initio ægre id ferat: ubi
tñ recte illud reputauerit/ nō modo nō irascet
filio: sed commendabit illum: & recte ab eo fa-
ctum dicet. Potest etiā cadere/ ut qđ iussum est

non tā sit attendendum / q̄ uertenda cogitatio /
 ad utriusq; mores / ad annos / ad ualitudinem / si
 mater mitis sit / & longe natus minor: pater diffi-
 cilis: morosus: grauis annis: aut morbis confe-
 ctus. Itaq; non tam aliquando habenda ē prae-
 cepti ratio / q̄ morum / ætatis / ualitudinis / futu-
 ræq; in domo aut rixæ / aut concordix. Quo-
 circa locus hic circumspectio / ac pensitatōne
 multa indiget. At non dabitur ad consideran-
 dum tempus: nec erit circūspiciendi locus: Ve-
 lox est mens: & qui prudēs est / studiosusq; obe-
 dientię filius / raro offendetur / adeo imparatus /
 ut opprimatur inter incautos. At nō succurret
 aliquid: & ad rem repentīnam tanq̄ ad tumul-
 tum aliquem perturbabitur animus: ut sui cō-
 pos nō sit. Quod cū acciderit / neuter parentū /
 qui sibi obtemperatum nō uiderit / grauiter id
 ferre debet: quod intellexerit a filio p̄fectū /
 sine electione atq; consilio.

**DVM ALTERI PARERE VOLVMVS
 ALTERI NOCENDVM NON ESSE.**

Nosse autē imprimis oportet natos esse
 nos conditione hac: ut parētibus pro-
 desse debeamus semper: obesse nunq̄.
 Quocirca minime committendum est: ut dum

alterius obsequi iussis uolumus/ noceamus al-
teri: ad quod ut nulla cogere nos uis poterit/ si
nostro munere fungi uoluerimus: ita nūq̄ ipsi
sponte in hoc labemur/ ac peccabimus/ ut faci-
norosi/ impiiq; efficiamur obediēdi gratia. Nā
& si quod factu bonū est præteriri obedientiæ
causa atq; intermitti/ cōcessum sit aliquādo/ ue-
ritum tamē semper est: qđ malū sit parendi gra-
tia fieri: nisi forte in id discrimen uentū fuerit/
ut duobus ppositis malis/ minus sit eligendū:
De quo alias. An etiā parētibus ius/ potestasq;
est imperandi liberis: ut cōtra patriam bellum
moliantur: Minime hoc quidē. Itaq; prodesse
illis debemus semper: obesse nunq̄: cauendūq;
ne quid illorum suasu/ iussuue quod contra pa-
triam/ aut contra summi dei cultū sit faciamus:
quibus quidē ipsi arctissimis necessitatis uicu-
lis obstricti sumus: quorū etiam ius antiquissi-
mum/ maximumq; i utrisq; est/ & in liberis/ &
in parentibus. Cur autē audiendi sint/ ubi cōtra
deum/ contraq; patriā quid imperent/ ratio nul-
la est/ cum parere illis necesse non sit/ etiam si
illud iusserint: ut p patrię salute morti se liberi
offerāt/ præterq; ubi leges patrię hoc iusserint:
nemo enī nisi sponte sua: aut ubi lex id statuat:

ad talem proficisci mortem debet: cum omnis
 laus eorum: addo & merces: qui pro patria: pro
 aris/ ac deo cæciderint: ex mortis cōtemptione
 nascatur: quam contemnere nullus potest/ nisi
 qui sponte sua uelit. Nam eorum multi/ qui ad
 mortem feruntur/ non tam uidentur illam con-
 temnere/ q̄ nō sentire quid ipsi moliant̄: ut qui
 uino/ aut furore perciti in hostis gladiū incur-
 runt. Verūtamen fieri posset/ ut parēdum illis
 esset: eundemq; in discrimen mortis/ patria ui-
 delicet/ aut religione postulante. Cui quidem
 paterno imperio/ qui parere tum noluerit/ non
 tam uideri potest erga parentes inobediens/ q̄
 erga patriam/ aut deum impius. Sed ad rem re-
 deo. Est etiam alia consideratio: q̄ & regum/ &
 maximorum Principum filii patres solos intu-
 entur: matrum uix aliqua mentio est: que & ip-
 sã imperia Principum obseruant: nec quem
 apud priuatos homines locum obtinent. Co-
 lenda tamen sunt earum monita: suusque illis
 habendus est honor. In grauib; item/ & ma-
 gnis rebus patris potius sententiæ inhæren-
 dum: illiusque parēdum dicto: is enim plus sa-
 pere iudicandus est: & acutius futura perspice-
 re: quanquam hæc de quibus supra dictum est/

mutari nonnunquam solent. Nam & locus / &
tempus / & usus / cōsuetudoq; cuius magna uis
est: & leges patrię nonnunquā & negocia ipsa:
sæpeq; futurorum prospectio: aut præsentium
rerum status: interdum / q; tum simulare / tum
dissimulare opus sit: tantā uim habent: ut obe-
diendi ratio mutanda sit: & ordo uertendus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

Querentē diu me Roberte / de phi-
losophiæ conditione: q; primo a
Græcis exulta / deinde a ueteri-
bus latinis honorata: postea uero
apud Gallos: Britannosq; ac no-
stratis quosdam homines / tātum de ueteri cul-
tu / dignitateq; perdidisset / Consolatur tādē
Ioānes Actaldus nobilis Peripateticus / magno
uir ingenio / magnaque doctrina: & iudicio uel
inter paucissimos exquisito. Is enim Aristote-
lica omnia non contentus tam multis interpre-
tibus: quos & uidit adolescēs & didicit / alia ra-
tione perscrutatus: nec tam sophistaneas has ar-
gutias / q̄ res ipsas quærens / spem attulit fore iā
ut philosophia clarior appareat: nec i tā uarios /

ac diuersos tracta sensus/litigādi magis q̄ recte
 sentiendi materiam studiosis sui præbeat. Phi-
 losophos enim græce loquentes sua lingua &
 audit/& intelligit: ueteres nostros auctores tra-
 ctat: græcis ueteribus uetera latina comparat. Et
 quoniam Græcis qui in Italia non didicerint/
 philosophia parū nunc cognita est/ab illis tra-
 dita per fidos/ac ueteres tum græcos: tum no-
 stros auctores noscitat. Itaq; dum nec ignorat
 græca: nec ueteres scriptores negligit/ in noua
 ista philosophia non acquiescit: nec in errores
 passim multos incidit. Sed de ingenio: iudicio/
 doctrinaq; eius alias. De spe ita quidem mihi
 ipse persuadeo/breui fore quod dixi: ut & phi-
 losophia clariorem formam induat: cumq; una
 sit/& certa ueritas: minime futura sit tam uaria
 ac lubrica: & qui eloquentiam sequuntur habe-
 ant unde facilius hauriant quod exornare uer-
 bis possint. Ab hoc ego nuper cum petissem/
 ut questiones quasdam graues/obscurasq; ape-
 rirer: non ante impetrare id ab eo potui/q̄ a me
 extorsisset/ut de obedientia dicturus cōiugali/
 ornamēti aliquid afferrem: quo materiā effice-
 rem legentibus iucundiolem: idq; non inuitus
 feci: ut quoniam rem uxoriam omnes accusāt/
 fi

omnes sequuntur / causas ipse aperire & cur sequantur: & cur accusent illam: ad quorum alterum natura ratioque impellat homines: ad alterum peruersi mores / & animi muliebris ibecillitas atque inconstantia.

CON IUGIUM A RATIONE INI TUM FUISSE.

VT appetitus proprium est appetere / inde enim nomen ipsum ductum est / sic rationis est illum corrigere & coercere. Hoc enim pacto solum & que honesta uideantur / expetemus: & que natura insunt nobis / ea certo ac recto modo temperabimus: medium illud retinentes / quo remoto frustra omnis noster ad uirtutem conatus est. Quocirca cum procreandi naturalis nobis sit appetitus / isque cum beluis communis / ne promiscue ut ille coiremus / ratio uetuit: qua duce ac magistra coniugiorum leges principio late sunt: quibus communis generum nationumque consensus accessit. Nam & si non apud omnes nationes eadem sit coniugiorum lex: cum hic unam tantum uxorem: alibi plures habere sit permixtum: nulla tamen gens adeo barbara & fera est: apud quam omnis concubitus sit permixtus: quo magis damnanda est illorum opinio: qui optimum esse arbitrati sunt: ac ciui-

(contra Platonem)

tatibus maxime cōducere/ si mulieres cōmunes
 essent: qui mihi nihil aliud uidentur suasse/ q̄
 ut promiscue/ ac sine ullo discrimine & ī p̄pa-
 tulo coeamus omnes/ sublata de rebus huma-
 nis pudicitia: labefectemusq; arctissimum reti-
 naculum societatis humane/ cōiugalem fidem.
 Nam cum primum ac maximū ciuitatis uincu-
 lum sit domestica coniunctio: ipsa autē existat
 ex uiro/ uxore/ & liberis/ quænam fuerit ista cō-
 iunctio/ si sociam pignorū/ quam & aues certā
 habēt: si liberos/ progeniemq; nemo suam no-
 uerit? Nam ut appetitus propria ē procreatio:
 sic rationis proprium est prolem nosse: illamq;
 tollere atque informare. At melius fortasse ciui-
 tates ipsæ sibi cōstarent: stabilioresq; earum res
 essent/ si quicumq; nascātur/ nostros eos liberos
 opinemur: aut si qcquid illa pepererit quā pri-
 mi cognouerimus/ nostrum esse ducamus. Fal-
 sam hanc esse opinionē imprimis necesse est: &
 naturæ hominis prorsus repugnantē: cuius cū
 actio omnis eo respiciat/ ut bonū adipiscat̄ ali-
 quod: non quidē alienū: sed quod pertinere ad
 se intelligat (nanq; ut bona quedam tanq̄ com-
 munita expetantur: principiū tamē illorum ex-
 petendorū inde est: q̄ & communia nobis ipsis
 fii

perinde ut cœteris aliis usui futura sint) male cū
genere humano actum fuerit/ si domesticę præ-
sertim coniunctōnis: quod initium ciuitatis ē/
in falsis opinionibus iacta sint fundamēta: ni-
hilq; nec certum unq̄: nec propriū singuli ha-
beremus: quod appetitiones/ actionesq; asse-
rentur nostræ. Sed non est nunc necesse pluri-
bus aduersum hæc differere/ cū & legibus cau-
tum hoc sit: & Platonis ista iam pridem sit ex-
plosa sententia.

CONIUGIUM CERTAE PROLIS GRATIA FVISSE INSTITVTVM.

Coniugium igitur & naturale/ & legiti-
mum est/ ac suscipiendæ certæ prolis
gratia institutum. Cum autē ex uiro
constet & uxore/ sitq; uxor in re præsertim do-
mestica (in alienam enim cōcessit domum) uiro
suo inferior & propter naturæ excellentiam: &
propter leges/ quæ hoc iubent/ erit maritis ius/
potestasq; præcipiendi uxoribus: Illarum uero
partes erunt uereri uiros & metuere/ non tantū
ut uiros: sed etiā ut patres: quādo apud Roma-
nos/ quę per coemptionem conueniebat uxor/
a quo more parū noster hic abest/ erat uiro lo-
co filię. Coemptio autē peragebat hoc modo.

Cicero prior Terentiam interrogabat/ an sibi materfamilias esse uellet: Quæ ubi uelle respon-
 disse: & ipsa stipulabat̄ Ciceronē/ uellet ne sibi paterfamilias esse: isq; ubi cōceptis uerbis/ & se quoque dixisset uelle/ tum Terentia Ciceronis conueniebat in manum. Et hæc quidem nuptiæ per coemptionem dicebātur: q; uir uxorq; mutuis sese interrogationibus assensionibusq; coemissent: erantque uxores matressfamilias uiris suis filiarum loco. Quæ si utilibus & honestis illorum præceptis parerent semper & genialis tori legibus aduersari nollent/ nunq̄ sapientes quidam uiri de ducenda uxore dubitassent: nec fortunatum putassent illam non habere. Ex inobedientia enim & contumacia lites oriuntur: ac pleraq; coniugiorum mala: quibus utinā ne essent etiam fortunatissimæ domus oppletæ. Quod si non quanta uiris inest patientia tolerandis illis ne pares eas nobis faciamus/ minor saltem/ aut certe aliqua haberetur ab uxoribus obediendi ratio: ut honestissima est coniugalis uita: esset etiā felicissima iudicio sapientissimorum hominum. Quis enim nō bonam felicitatis partem consecutū iudicet/ Publium Rubriū celerem: qui ut ipse monumento inscribi iussit/

fiii

Coemptio
nuptijs

P. rubrius
color felix
cum 2xor

Cū Caia Ennia uxore uixit annos quadragin-
ta tres: menses octo sine querela: & Albutium
tertiū/ qui cū Terentia Valentiana uixit quīq;
& uiginti: etiam sine ulla querela. Cōtra uero:
quibus illum stimulis ac doloribus agitari cre-
das solitum: & tanq̄ in neruo torqueri diesq; &
noctes: qui sepulchro suo in hæc uerba scribi
iusserit/ titulum litis atq; obiurgii plenū. Heus
uiator: miraculum. hic uir/ & uxor nō litigant:
Qui simus non dico. At ipsa dicam. Hic bebrī
us ebrius/ me ebriam nominat. Hei uxor etiam
mortua litigas: Hinc illæ graues/ & obiurgati-
onis plenæ uoces. Certe sanus eras: uxore pos-
tume ducis: Dic qua Thesiphone: quibus ex-
agitere colubris: & quæ sequuntur. Atq; ut aliq;
hic taceantur a nobis causæ/ hæc una satis in se
rationis habet. Quare magna quedam infelici-
tas uxoris contumacia sit: q; semper habet lites
alternaq; iurgia lectus/ in quo nupta iacet: mi-
nimum dormitur in illo. atque ut noctu mini-
mum in lecto dormitur/ ita interdium acerbissi-
me oblatratur domo tota. Antonium Panhor-
mitam/ cum ab eo quæreretur quibus maxime
opus esse iudicaret ad connubii tranquillitatē/
respondentem audiui: Nullas nec quietas/ nec

Albutius Ter-
tius

tom) Panhor-
mita

felices satis nuptias esse posse/ præterq̄ si uir sur-
 dus esset/ uxor uero cæca. Memini me inuitatū
 aliquādo ad amici nuptias ab Errico puderico
 equite neapolitano : Cui cū ego dicerem/ quid
 me socio opus esset. Certe inquit nolo solus in
 amici funus prodire. Omnis igit̄ pene rei uxo-
 riæ molestia ortum habet ab inobedientia: que
 totam sæpissime rem familiarem interuertit :
 coniicitq; ipsos patressfamilias in erūnas q̄gra-
 uissimas. Quanq̄ & aliquando uiri ipsi sunt in
 culpa/ dum aut pecuniæ cupiditate/ aut ambici-
 one capti præcipitantur in nuptias/ nescientes
 nobilitatis & amplæ dotis duo pessima mala
 socia esse/ uxoris superbiam: & uiri seruitudinē.
 Itaque nō iniuria apud Plautum nostrum/ ue-
 retur ille magnatē dotatamq; matronam du-
 cere: ne sibi dicendum esset : Argentum accepi/
 dote imperium uendidi.

*Dos ampla
 am uxoris
 xi seruituti*

**OBEDIENTIAM MAXIME VXORI
 BVS SERVANDAM ESSE.**

P Robam igitur uxorē: cōiugiiq; seruā-
 tem leges/ una maxime & efficiet/ & p-
 ficiet obedientia. Hæc enī & pudicā/ &
 amantē uiri sui: & rerū parcā familiariū reddet:
 fiiii

Cūq; obedientiæ propriū sit/memores nos ra-
tionis facere/quæ rationem sequetur uxor:ea li-
tes fugiet:compescet obiurgia:& animum uiri
sic introspiciet:atq; obseruabit mores:ut neque
conuiciandi causam uiro præbeat:neq; accipiat
ab illo præbitam. Quenam pax in illa esse do-
mo potest:in qua mulieris dominetur appeti-
tus: Neq; enim aut induere omnes Socratem
possunt/aut ducendę uxoris finis is est uiro ut
patientiæ affuescat tolerandisq; clamoribus. Re-
cte familiaris meus compater Neapolitanus/cū
ab amicis grauius accusaretur: q; iam grandis
natu/& diuitiis satis bonis tam ab re abhorre-
ret uxoriam/ Deesse sibi patientiam causatus est:
qua una uel maxime opus esse duceret. Vxorē
enim cum dote simul clamores ac supercilium
in domum illaturam/ at sibi patientiam nullā
esse. Omnis igitur rei uxorię tranquillitas: ad-
do & felicitas: aut magna certe felicitatis pars/ si
qua esse in rebus hominum solida ac uera felici-
tas potest: in seruandis obediētię institutis fū-
damentum habet: qđ ubi male iactū fuerit faci-
le totum opus labascet/ & corruet. Obedientis
igitur uxoris est/ primis ac pulcherrimis pudici-
cię bonis illud statim addere & coniungere/

ut in re familiari traditam a uiro regulam mi-
 nime aut obliuiscatur/aut contemnat: q̄q̄ sunt
 quidā adeo imprudentes & ingenio ita hebeti:
 ut eorum munera obeunda sint ab uxoribus:
 quibus aut opera deesse illas: aut cōsilio/ nimis
 contra iustitiam est. Neq; enim in sociā dome-
 sticarum rerum lecta est uxor/ut laboris/ac pe-
 riculi sine quibus nullū esse uitæ genus potest/
 expers uiuat: cum ad labores non minus q̄ ad
 uoluptates ducta uideatur que prolis causa du-
 cta est. Quamobrem & nos recte fortasse lau-
 dasse Hadrianam nostrā uideri possumus/ cū
 diximus: In partemq; uenis nostrorum sponte
 laborum: Remq; domi/ & natos qua licet arte
 iuuas. Est enim magnopere in uxore commen-
 dandum: ubi ea cum honestate rem auxerit: q̄q̄
 in nobilium domibus late nunc regnat ocium
 & mollities: nam quæ illustris haberi uult/ea
 præter suā generisq; dignitatem se fecisse iudi-
 cet/ si quid operis in mariti domo fecerit: a quo
 quidem omnino semperq; cessare ocio/ marcen-
 tis est foeminæ/ libidinemq; fouentis: cōtra ue-
 ro probæ & frugi nullum pati tempus frustra
 elabi: quædamq; in ipso propatulo facere: que-
 dam & si minime deceant ante hostium: eadem

tamē si intra cubiculū exerceantur uel maxime
deceant.

VXOREM VIRO SVO PARERE DE-
BERE AMORIS AVGENDI GRATIA

N Vanq̄ autem in hac cōiunctione quæ
prima quidē societas est magnam esse
amoris uim fatent̄ omnes / facile tamē
amor uertet̄ in odiū ubi obedientia uires suas
amiserit. Danda est igit̄ opera / ut quæ amari a
uiro cupit / eius præceptis præsto semper sit: &
scdm̄ illius regulā uiuat. Nā quæ hoc respuerit /
haud scio quid aliud ipsa / q̄ adultero ut placeat
curet. Obedientia igit̄ ut maiores indies amori
cumulos adiicit / sic & amor qui legitimus & ue-
rus est / pudicitia. Cuius studiū tantā in se uim
habet / quantā non est cur admireris in penelo-
pe: si illas respexeris quas non Homerus: sed
propria uirtus claras / atq; illustres fecerit. Sed
licuerit maximo Poetæ fingere / dū pudicitiam
laudet: & Penelopen dum uirū expectat lanifi-
cio / releq; occupatā factam decantet anū. Licue-
rit & Laodomiam inducere uiri imagine e cera
ducta / solantē dulcis / & castas amoris sui curas.
Suspiciamus & Alcesten mariti sui fata subeū-
tem: eaq; ut ab illo auerteret in sese spōte cōuer-

tentem/ Poetarūq; carminibus indulgeamus/
 adeo/ ut ne lacrimis tēperemus/ cum audimus
 Euadnen in mariti ardentem rogum insiluisse.
 Igitur si ficta tantam afferunt legentibus admī
 rationem/quantis prosequenda sunt laudibus
 uera: Mater mea annos nata quatuor & uigin
 ti uirum amisit: quem mortuū tanta fide/ desi
 derioq; profecuta est/ ut rarissimū aliis prębue
 rit exemplū/ & obedientię in uiuos/ & desiderii
 in amissos coniuges. tanta etiam uirtutis huius
 uis est/ ut maritos aliquando ad uoluntariā ser
 uicium compulerit. In maritima Lucaniæ ora
 uicus est satis celebris lentiscofa/ ubi tempestate
 hac iuuenis quidā fuit: & si media e plebe/ ma
 gnum tamen qui uirtutis suæ præbuerit testi
 monium. Is uxorē & amantissimā/ & obsequē
 tissimā utebatur. Cumq; daret operam messi
 bus/ unaq; adesset uxor (erat enim ea pars anni/
 qua messis defecatur) declinauit tum illa pau
 lum ardoris æstu delassata sub umbram arbo
 ris/ quæ erat litori finitima: atque a piratis afris
 qui oram illam sepius infestant/ ubi paululum
 modo quieuisset/ est rapta. Vir postquam ad
 esse illam non uidet: et quæsitam minime in
 uenit/ ratus (quod erat) raptam a prædonibus

ad mare decurrit: animaduertensq; triremē con-
sistere ad anchoram/ statim e scopulo in mare
desilit: natabundusq; ad illam/ quam raptā in-
telligebat/ peruenit/ raptos obtestatus/ ut se
quoq; cum uxore abducerēt. Hi fidē hominis/
atq; animū admirati/ ubi Tuneta applicuerunt
& præda exposita ē/ Regi rarum facinus & me-
moratu dignum referunt: qui quāq; barbarus/
& christiani hostis nominis/ uirtutē tamen ho-
minis suspiciens/ illum cum uxore libertate do-
nauit: & iter custodes sui corporis scribi iussit.
Et quoniam ut dixi/ maiores indies amoris cu-
mulos addit obedientia: Contra uero inobedi-
entia/ omnem amoris uim tam facile in odium
uertit: ut quos initio uoluntas coniunxit mu-
tuaque beniuolentia/ paulo post toedium atq;
ira seiungat/ in grauissimasque coniciat lites.
Hoc est causæ/ cur quidam relictis uxoribus/
quas repudiare nunc leges non finant ad exter-
nas urbes demigrauerint. Contra uero si ue-
limus considerare/ cur quædam amissis con-
iugibus uiduæ sponte manserint: inueniemus
causam ab obedientia profectam esse. Nam
quum ipsæ uirorum animos dum illi uiue-
rent: neque offendere neque uoluntati eorum

aduersari minimum quidē uellent/hinc uirorū
in ipsas amor tātas sibi cepit uires atq; auctus/
ut mutuam postea beniuolentiam ne mors po
tuerit uincere:aut conceptis uerbis datæ semel
fidei abolere memoriā.

SIGNA VERI AMORIS.

VEræ autem beniuolentiæ: & præcipui
in uirum amoris/ studiiq; signa sunt
hęc. Prolem ex illo susceptam amare:
Rerum domesticarū studiosam/ & parcā esse.
Cognatorum/affiniumque suorum rebus uiri
res præponere. De absente sollicitā esse: In egrū
officiosam & anxiam. Inter familiares seditio
nem minime serere:nec domus querere discor
diam. Hęc præcipue ubi affuerint/facillime iu
dicabitur/ qualis sit uxoris in uirum animus/
& quod obedientiæ studium . Cuius etiam rei
maximum/certissimumq; indicium illud est si
priuignos nō oderit:nam quæ illos amauerit/
eam ut muliebri captu maiorē admirabimur.

DE ZELOTIPIA CAVENDA.

VNum est/quod calamitas quasi quedā
que frugem profectui proximam/atq;
in ipso iam fructu intercipit:rem uxo
riam maxime uexat ac perdit. Id autē ē affectus

inopia
tristitia
malitas
Glosia,

ille quē græci Zelotipiā / Cicero obtrectationē
uocat: quidā etiā riuallitatem dixere: nā riuallis
ni timeatur nullus huiusmodi existet affectus.
Vulgus quoq; nō improprie gelosiam uocat /
q; animū assiduo metu territet adeo / ut cōtinua
suspitionum recursatione gelu quodā sanguis
ipse concreseat: quæ sollicitudo quanq̄ multarū
in se habeat discordiarū semina: raroque gratia
in illa esse domo potest in qua radices altiores
egerit / origo tamē eius ab amore est / qui metu
ac suspitione uictus: diffidensq; / ac pauitans: &
nūc dolore / nūc ira percitus mentē adeo pertur
bat & animū cōcutit / ut eius ferri uix possit im
potentia. Quocirca fugiēdus est is animi mor
bus / & sollicitudinis plena perturbatio: quę ubi
uehementior est q̄ proxime accedit ad insaniā.
Cui tamen si uis omnis non possit eripi: prestā
dum tamen est ut fræno coerceatur aliquo: nec
permittēdum / ut ruptis habenis feratur in ab
ruptum. Vide quorum hic affectus causa sit in
cōmodorum: quod non modo inter uicinos /
domesticosque manifestas inimicitias excitat:
sed quę hoc morbo sit affecta & amicos oderit
cōiugis: & nōnunq̄ liberos execret. Quæ licet
frustra uideant̄ præcipi mulieribus / q; molles

sint affectibusq; dominandas se se permittant: atq; ubi morbo corruptę semel fuerint: aut nūq̄ aut certe difficillime reuocent̄ ad sanitatē/ Satis tamen magnus est & uirorum numerus hoc uitio laborantium. Ad hæc multas ipsi & legimus/ & audiuius/ & cognouimus matronas singulari moderatione sūmaq; prudentia: quæ nō domus tantū domesticeq; cōcordię studiofæ fuerint: sed magnos populos moderarent̄: præcipua cū æquabilitate/ & moderatione.

QVAE DECEANT VXOREM.

D Ecet igit̄ probā & continentē uxorem lites imprimis fugere. Quarū fugiendarum duplex est ratio. Altera si non nimis magnā operā cōtulerit ad cognoscendas mariti consuetudines urbanasq; familiaritates: nec ad illius secretiores actiones explorādas intelligendasq; plus æquo intenta fuerit: Altera si uoluntati eius minime aduersetur/ modo tamen uoluntas talis sit quę reprehensione sit uacua/ careatque turpitudine: Aliqui enim sui: idest rationis honestatisque immemores/ sociasque illas esse oblit̄i/ quod natura sunt inferiores/ ancillarum loco habere eas uolunt: & nonnunquam ad turpia & flagitiosa cogere:

Itaq; ut decorum est & obediētis fœminæ proprium officium/coniugem uereri & in præcio habere:ita turpissimū fuerit illius libidini ipsā obsequi/dedecorātem seq;/remq; uxoriā/dum probrosis uiri cupiditatibus/propudiisq; obtēperat:neq; enim tantum iuris est in uxores maritis:ut in iis quæ improbe propudioseq; petātur:& contra ius falsq; præcipiantur/mos eis gerendus sit. Primum igitur obediētiae præceptū hoc sit: ac prima in coniugiis lex hæc sanciat/ut turpibus atq; obscenis minime pareat: a quibus præcipiendis abstinere omnino uiri debet. Illæ autem continere/ne nimis magnā/ut dixi curam adhibeant in maritoꝝ familiaritatibus/secretisq; cognoscendis. Nam & domi quædā fiunt/quæ nescire uxores deceat. Aemilia Scipionis uxor non modo dissimulanter tulit ancillam suam haberi a uiro in delitiis/uerū Scipione mortuo manumissam eā liberto suo dedit uxorem. Illud quoq; uel maxime repugnat obedientię coniugaliq; cōcordiæ:uelle id uxorem/ut cōsilio arbitrioq; suo uiuatur a uiro:qd arrogantis est penitusq; intollerabilis. Florentini tamen/& Genuenses/qui rem familiarē optime dicuntur gerere/totius fere rei domesticæ

milia scipio
s uxor

orentini
emeros

disponendæ curam atq; honus permittūt uxo-
 ribus. Illæ enim cuncta quæ ad uictum quoti-
 dianum: quæ ad penum: quæ ad comparandâ/
 instruendamq; coeteram supellectilē pertinent/
 administrant: uiris permittentibus ac multa eo-
 rum persæpe ignorantibus. Plurimum quoq;
 aduersatur obedientiæ & probitati/ q; sunt non
 pauca/ alioquin præstantes foeminæ quæ uiro-
 rum reprehensiones ægre ferât: idq; eo detesta-
 bilius est q; eedem uideri uolunt sapientes esse:
 & consilii haudquaq; uani/ ne minimas quidem
 illorum in clamatuunculas æquo animo laturę.
 Quædam generis elatæ nobilitate adeo fastidi-
 unt præsertim ubi uiros impares noctę fuerint/
 ut tametsi pudicę sint/ & rem familiarē diligen-
 tissime tueantur: iure tamen clamet Poeta ille.
 Malo Venusinā/ q; te Cornelia mater Graccho-
 rum: si cum magnis uirtutibus affers Grande
 supercilium: & numeras in dote triūphos. Ali-
 as amplitudo dotis tumidas reddit: aut formæ
 raritas insolentes facit: alias multitudo cogna-
 torum: nonnullas prolis fecunditas. & ubi cœ-
 tera desunt/ ipsa interdū pudicitia probitatiscq;
 cōscientia supercilium erigit/ atq; animos facit:
 quæ quidem adeo uim omnem obedientiæ do-
 gi

} Amplitudo
 raritas formæ
 multitudo cog-
 nolent u-
 ref fact.

mesticaeque quietis labefactant/ut nulla in re do-
mestica maior sit pestis quam uxoris insolentia. Sed
ne longius progrediar (neque enim de re familiari/
quam philosophiae partem oeconomicam graeci
uocant nunc praecipio) his explicatis/ ad illam
obedientiae partem transeo/ quae tota ad seruos
pertinet. Cui parti et hoc accedet/ ut de iis quoque
quos tum famulos/ tum familiares honestiore
nunc uerbo dicunt/ pauca quaedam differamus.

DE SERVITUTE.

Quanquam autem seruitus naturali repugnat
libertati: initium tamen eius antiquissi-
mum esse constat: quod indicant res tum
a graecis tum a barbaris bello gestae. Memoriae
proditum est solitos in saturnalibus cum domi-
nis seruos discumbere: quod Saturno rege nemo
seruierit in latio: quae res declarat apud priscos
latinos et eos qui aborigines dicti sunt/ talem
nullam fuisse seruitutem/ quando hodie quoque/ nec
in Aemilia/ nec in transpadanis seruum inueni-
as. Apud Germanos quoque/ et Britannos seruit
nunc nemo. Dicti autem initio serui/ quod in prelio
seruati essent/ ut uideo placuisse maioribus: Qui
enim in pugna non cecidisset/ is iure belli suus
erat uictoris effectus: nomenque ipsius ignominie

omnem h. bri
mi seruat no
saberent

causa inditum. græce dulos dictus: nam & idē
 captiuus a nobis dicitur. Ancum quoq; martiū
 bellicosum regem/ sunt qui ferant primum in-
 stituisse ut puellæ terra hostica abactæ captiuæ
 domi haberentur: indeq; ancillas esse dictas: Et
 tamen prisca illa lingua/ anculari dicebatur mi-
 nistrare. Principio igitur apud Romanos qui
 de legitimo fuisset hoste captus/ seruiebat: Nā
 de nexu nihil hic dicendū uidetur: nec de duo-
 decim tabulis/ quæ furē manifestum ei cui fur-
 tum factum esset in seruitutē tradebant. Assyrii
 uero & Persæ q̄ iis subigendarum nationum
 acrius erat studium/ bellaque etiam non laceffi-
 ti inferebant magisquā indicebant imperandi
 cupiditate: seruos sibi e libidine/ q̄ ex iusta bel-
 li causa comparabant. Cui malo magna & a pi-
 ratis accessio facta est/ dum communes omni-
 um hostes sunt. Et quos heroes admiramur/
 uxores quoque per rapinam sibi comparare so-
 litos historiæ tradunt: idque præcipue laudi
 datum esse. Indeusque enim cæpit seruitus:
 adeoq; a sæculis nostris remota sunt eius initia:
 quod & sacræ testificantur litteræ/ ut heroum
 etiā temporibus prædones habiti sint illustres.
 Et si fateri uera uolumus Iason ille Miniarum
 g ii

Dulos græc
 captiuus Lat

Intu ancilla
 ab anto mar

Anculari min
 re dicebatur

Nexus

Heroes solit
 rapinā sibi
 res comparare

Prædones Illu
 habiti

dux/ & qui eum secuti sunt lecti iuuenes argiue
robora pubis uel cum primis exercere pirati-
cam. Apud Turcas & Afros cū quibus ut assi-
duum geramus bellum diuinarum rerum opi-
nio fecit: non modo enim diuersa/ uerum & cō-
traria pleraq; de deo & dicūt & sentiunt nullus
alius seruit nisi christianus. Vetant enim a Ma-
hometo latae leges quēpiam religionis cultusq;
eiusdem haberi seruorū in numero. Apud nos
& christiani seruiūt. Nam ut de maioribus ac-
cepi/ Thraces quoq; & græcos qui pontum in-
colerent uenūdari mos fuit: qui ne seruitia bar-
barorum essent/ mercatores Eusinum nauigan-
tes redemptos illos a Schytis/ uenales faciebāt.
Honestius enim uisum est tantisper seruire eos
dum solutam pro capite suo pecuniam repēde-
rent/ q̄ prādam esse barbarorum perpetuēq; ob-
noxios seruituti cum maximo etiam christia-
ni nominis opprobrio. Quod hodie quoq; ser-
uatur aduersus eos quos burgaros & Cercasios
uocant. Soli ethyopes qui decolores sunt/ om-
nium sunt nationum serui: nam cū uiuant sine
institutis ac legibus/ finitimorū primo prāda
sūt: deinde coeterorū mācipia: quin & parentes
ipsi liberos uendunt mercatoribus nostris: &

in co.
fri

rant

the

argens
crasij
inopos.

frumento perſæpe mutant. Hæc igit̃ tanta hu-
mani generis iniuria/ius gētium effectum eſt.
Cui apud nos derogatum in hoc eſt /q̃ pueros
euirare nōn licet: cum ſit immanitatis extreme.

mirare.

QVAE A SERVO PRAESTANDA
SINT.

Quoniam autē ſeruus quædam domus
pars eſt atq; in ipſa domo paterfamili-
as dominatur/ oportet ſeruū illius pri-
mum: deinde aliorum qui eiufdem ſūt familiæ
imperii obedire/ & mādatiſ rebus dare operā.
Qua uero potiffimum ratione heros ſerui-
at e ſententia/ metus efficiet: Nam ut illū amet/
difficile eſt/ præſertim ſi grandis natu captus/
emptuſue fuerit: quīſ uernas q̃ domi & naſcun-
tur/ & educantur neq; unquā libertatem norūt
amare heros ſepenumero uſu ueniat. Qui uero
captus ſit/ amiſſa patria/ coniuge/ liberis/ paren-
tibus/ qui amare aut raptorem aut emptorem
poſſit nō uideo/ cum ſciat erepta ſibi ab illis ea
quæ prima mortales ducunt/ libertatem / & di-
uitias: & cum hiſ quos dixi/ uxorem/ liberos/
cognatos. Seruum igitur obedientē metus effi-
ciet. Nam ut eſt apud Plautū/ & ſi herus abſit/

Seruo

adesse tamen illum arbitrabitur. atque absentē
metuet: quem qui non metuet/ malum eum ac
nequā esse necesse est/ herilisque detrectatorem
imperii. Contra uero metus in quo sit/ is man-
datis rebus preuertet semper: & ut idem poeta
inquit: Ne ædepol ille multa in pectore collo-
cabit quæ hero placere sentiat præsentī atq; ab-
senti suo. Multæ igitur uirtutes necesse est ut
quasi comites quædam metum hunc subsequā-
tur: diligentia/ taciturnitas/ fides/ studium/ so-
lertia/ sobrietas/ parsimonia: cura. Ad hæc/ qui
dominum uerebitur non rapiet/ non infama-
bit: neque loquax/ neque mēdax erit: cū etiā si
decem habeat linguas/ mutum eum esse adde-
ceat: plusque oporteat scire seruum q̄ loqui/ ne
discedamus a Plauto. His & hæc accedūt/ q̄ erit
tum frugi/ tum animo semper attento/ instruc-
toq; ad ea facienda quibus opus fuerit: quæ &
iniussus meditabitur: ac demum heri seruiet ar-
bitratu/ non suo.

DE VARIO SERVORVM VSV.

AT Romani posteaq̄ rerum potiti sunt
seruorum opera libenter usi dicuntur/
non solū ad res rusticas uerū etiā urba-
nas. Eosdē enī habuere dispēsatores domestica-

non seruo

utrus

rum rationū: & custodes corporū suorū: coe-
 risq; rei familiaris negociis p̄ficiēbant: aduer-
 sum quos quanta usi fuerint facilitate/ humani-
 tate/ iustitiā/ ut alios omittā/ satis locuples testis
 est Seneca: cuius uerba sunt. Ne istud quidē ui-
 detis q̄ omnem inuidiam maiores nostri domi-
 nis/ omnem contumeliā seruis detraxerint: Do-
 minum patrem familias appellauerunt: seruos (quod etiā adhuc in minimis durat) familiares.
 Instituerunt diem festum non solum quo cum
 dominis famuli uescerentur/ sed quo utiq; ho-
 nores illis in domo sua gerere/ ius dicere permi-
 serunt: & domum/ pusillam rempublicam esse
 iudicauerunt. Quid q̄ illos instituerunt & ad
 disciplinas liberales: Seruiuit Romę Terentio
 Lucano Comicus Carthagenensis. Seruiuit &
 Syrus ille Publius nobilis Atellanarū auctor.
 Cicero quoq; incredibile est quantum indulse-
 rit Laureæ ac Tyroni eruditissimis uiris. Cæci-
 liū cui primus in comœdia honos ab antiquis
 delatus est/ cognomen ipsum seruum fuisse de-
 monstrat: Stacius enim seruile nomē fuit. Iam
 uero ueterum grammaticorum magna pars ex
 libertinorum fuit ordine. Quid quod uix aliis
 usi sunt/ aut medicis/ aut architectis. Quin &
 g iiii

*Dispensator
(custodit)*

Seneca

*(omnis Ca-
thaginensis)*

Syrus. P.

*(cribus
statuus)*

Imperatores prouintiis quoque præficere illos
soliti sunt. fuitq; Romę aliquando libertina cõ
ditio in precio: cum nonnulli senatoriis etiam
ornamentis donati legantur. Et apud gręcos
clari quidam e seruis philosophi euaserunt: In
quibus Phædon/ de cuius nomine Plato librũ
de immortalitate animorum inscripsisse dicitur:
& Menippus/ cuius libros Marcus Varro/ q; in
satyris suis emulatus esset easdẽ appellauit Me-
nippeas. Nostra tempestate Turcarum Reges
pleraq; per seruos agunt/ geruntq;. Syris nunc
serui imperant: nam cum apud eos soli serui mi-
litent/ ex illis creatur quem ipsi Soltanum: nos
dominum dicimus. Quo magis studere hos
oportet/ & contendere: ut quibus opus est arti-
bus/ dominorum sibi concilient beniuolentiã:
qua nulla nec breuior/ nec certior ad libertatem
est uia. Sunt autem diuersę artes multiplicesq;
rationes/ quibus heri comparari possit indulgẽ
tia. Vbi uero cętera defuerint/ non desit fides//
ac pbitas/ quę deesse potest nemini/ modo uo-
luntas assit bona/ cum præsertim non semper
opus a seruo exigatur/ aut labore manus atterẽ-
dæ sint. Paucis ante annis matrona Tunetina
cũ diu ex ægritudine iacuisset: nec ulla humanę

dino libertina

do n.

nippus.

hans

opis relicta spes esset: ad deumque confugeret/
 seruam suam singulari probitate foeminam his
 uerbis allocuta dicitur. Ego te christianam esse
 scio in seruitute: quā multos mihi annos seruisti
 retinentem dignam liberali foemina probitatē:
 seruanteq; ritus patrii cultus: Quippe/ quam &
 ieiuniis a pōtificibus uestris/ ut ex te sepe audi-
 ui stas uti certis diebus animaduerto/ & quo-
 tidianas horis suis deo gratias agere/ multisque
 uenerari precibus. Tu a ista tanta abstinētia &
 in deū pietas/ cogit me/ uel ut te amem: & quā ne-
 cesse est seruam mulierem cariorem habeam: ac
 tametsi fideli/ & diligenti opera quotidie utar
 tua: nunc uero & præsidio opus est. Tu si in te
 unquam clemens fui & semper facilis: aut si li-
 bertatis te amor mouet/ deum istum quem tā-
 to cultu ueneraris ora/ ut me iam iam cædentē
 ægritudini/ benignus aspiciat: morboq; libera-
 tam liberis meis reddat incolumem. Illa nūcu-
 patis uotis christum exorat. Hera morbo libe-
 rata/ acceptiq; beneficii non immemor Lucanā
 mittit manu: & ad suos in patriam cum paru-
 la etiam nepte/ largoque commeatu redire iu-
 bet: quæ felici usa nauigatione paucos postquā
 soluerat. dies in patriam ubi nunc agit/ perlata

f. m. Tumor
 matronæ

est. Igitur non opera tantum: uerum etiam bo-
næ artes: eaq; imprimis mancipia cōmendant:
aduersus quæ & iustitia seruāda est a dominis:
nec committendum/ ut dum timeri ipsi uolūt/
efficiantur iniusti: illosq; ad ultimam cogāt de-
sperationem. Maioricensis ciuis abunde locu-
ples ruri cum esset/ seruumque grauissime ceci-
disset/ tum seruus iniquius secum actum iudi-
cans/ rationem hanc commentus est/ qua & ser-
uitutem finiret/ & herum ulcisceretur. Hero enī
lōgius a uilla profecto/ domo clausa fores mu-
nit: ac matrefamilias arctius uincta/ heriles libe-
ros in editiorem domus partem secum effert/
domini illic reditum expectans: qui ubi uillam
intrauit/ domum clausam indigne ferēs/ seruo
qui se de culmine ostendit/ minitari coepit. At
inquit ille/ qui nunc domum clausam tam egre
feras/ efficiam ut haud multo post teq; & lucē
oderis: uixq; hoc dicto unum atque alterum fi-
lium e tecto precipites iecit. Quo casu conster-
natus ac pene exanimatus pater/ ubi ad se re-
diit/ tertio timens/ mutato consilio seruum blā-
dioribus lænire uerbis studet: nec facti solum
ueniam/ uerum etiam libertatem pollicens. At
Maurus. Nihil inquit tuis istis pollicitationi

mauricensis
is in serui
e lenis

bus actum scito: Nares tibi excidas oportet/ si
 uis tertium tibi seruari. Tum pater duobus se
 liberis uno casu orbatum reputans: quo terti-
 um/ qui unus erat reliquus/ seruaret/ conditio-
 ne accepta nasum mutilat: qui uixdum terram
 attigerat/ cum tertius cū matre simul ante eius
 pedes exanimis iacuit. Eum seruus ubi clamo-
 ribus atq; ciulatribus implere agros uidet/ deum
 atq; hominū fidem implorantem: Atqui nihil
 tuis istis clamoribus egeris: neque seuiendi in
 me tibi locum relinquam: atque hoc dicto se-
 ipsum de summa tecti parte depulit. Timeant
 igitur ut oportet/ quantumq; iustitia patitur:
 quæ aduersus hoc genus hominum seruanda
 est/ & q̄ rei familiaris ratio permittit/ ut & in-
 iustitia absit:& obedientes illos/ instructosque
 habeamus ad opera/ resque nostras atque in ne-
 gociis fideles: & a flagitiis continentes: Nam
 idignum serui facinus/ domini improbitatem
 accusat.

DE FAMVLIS SEV MINISTRIS.

Famulorum quos & ministros poterā
 dicere (sed cędendū ē uulgo i quibusdā)

seruoz gmm

duplex genus est. Vnum eorum/qui presentī
precio seruiunt: alterum qui futurorū spe præ-
miorum. quos hic uocem famulos/omnes in-
telligunt. sunt quidem ipsi liberi/uerum spon-
te obligati: atq; ad pactam nonnunq̄ diem ser-
uiunt. Horū prima uirtus erit fidelitas: qua re-
mota/aut nulla ipsi utentur in dominos obedi-
entia/aut simulata & ficta. Sed de fidelitate plu-
ra postea. diligētia uero/ & studium/ & taciturnitas/ & coeteræ bonæ artes/ eedē & certe maio-
res in iis esse debent/ q̄ in seruis: nā in eo qui li-
ber est/ uirtus omnis maior ac solidior esse de-
bet: Famulum enim seruire liberaliter oportet.
In seruo uero & si cōmendabile hoc sit/ tamen
si ipse a conditione sua nō recesserit/ non adeo
accusari debet. Dicit enim solet. bene habet/ si
seruo perinde utimur ut seruo. Qui uero præ-
mium expectāt/ hos multo magis oportet/ ni-
hil somniculose exequi: nihil remisse agere: cū
eorum cura omnis intendere in hoc debeat/ ut
dominis q̄ maxime placeant: ac multo magis q̄
illi/ qui presentē capiunt mercedē: pacto enim
cōuenerunt. Quamobrem bonos hos imitari
agricolas decet: qui nihil operis in agris inter-
mittūt unq̄: Quippe quibus ut Maro precipit/

nunq̄ exhausti satis est. quæ omnia eo spectât/
 ut q̄ huberrimos ipsi fructus capiant e labori-
 bus: & quod ille ait Labor omnia uincit impro-
 bus: cum de iis/ quæ ad agrorum cultum perti-
 nent/ loqueretur: ut trãsseramus ad famulitiũ/
 Vincet auariciam domini/ lænietq; superbiam
 assidua famuli opera: & laboriosum/ sibiq; mi-
 nime parcens ministerium: quod plerũq; cum
 magno redit scœnore. Etenim magnus est illo-
 rum numerus/ qui his artibus ad maximas per-
 uenerint diuitias/ sũmosq; magistratus. Inspi-
 ce/ si placet/ & Regum/ & Pontificum domos:
 nec te ipsum Roberte præteri: plurimos. certe in-
 uenies/ quos fidelis/ ac diligēs famulatus ad p̄-
 mos honores/ amplissimosq; magistratus eue-
 xerit.

Maro

DE REDEMPTORIBVS.

RE redemptoribus/ quos et operarios dici-
 mus: nihil hic uideatur necessario præ-
 cipiendum esse. Hi enim satis parent/
 si quæ conducta est opera/ in illa exhibenda cũ
 labore/ diligentia/ et fide sese exerceant.

FINIT LIBER TERTIVS.

INCIPIT LIBER QUARTVS.

Libet tanq̄ ex editissima specula:
 unde mortale genus ifra me po-
 situm despicer:& quasi ab huma-
 ni coetus populis audiar clamare
 Virgilianū illud. Discite iustitiā
 moniti:& non temnere diuos. Quænam enim
 ista demētia est: religione spreta/deiq; cultu cō-
 tempto/abiecisse iustitiā: quæ quidē nulla esse
 potest/ubi cui omnia debentur/deus negligit.
 Prima nanq; & optima iustitia est religio: qua
 remota frustra omnis nostra nititur actio: in
 cassumq; leges scribuntur/& iura/ si qui totius
 humani generis auctor est/& iudex/contemna-
 tur a nobis:& illi debiti negentur honores. O
 Moelibge apud eundem Poetam: quanq̄ alio in
 opere dicit pastor Titirus: Deus nobis hæc ocia
 fecit: Nāq; erit ille mihi semper deus: illius aī
 sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
 Ille igitur hominem/propter ab eo sibi cōcessū
 otium/deum uenerabatur:& supplex aras san-
 guine imbutas manu tangebatur. Nos uero qui
 q̄ sentimus:q̄ mouemur:q̄ intelligimus/q̄ cō-
 templamur:q̄ agimus:q̄ demum quicquid su-
 mus/a deo ē:a quo & ipsi sumus: si placet aucto

rem/parētem/moderatoremq; nostrum/ quasi nullus is sit usq; /aut cōtemnamus: aut si esse fateamur/ minime credamus curare mortalia. O impias/ & detestabiles eorum cogitationes/ qui de deo/ diuinisq; rebus tam sentiant peruerse. Reddit ager cultori creditum sibi semen etiam cum huberrimo fœnore. Arbor/ ubi putata & culta est/ quanta cum gratia/ & copia suas ipsa fruges profert: Nouit capella/ a quo salem delingēdum accipit/ & uocata uenit ad multram: Canes/ a quo pascūtur domini sectantur uestigia: & tanquā parum sit latratu/ morsibusq; domos defendere a furibus/ in ip̄a tela incurrunt/ ut dominos/ ac dominorum bona tueantur. Aliquando & aquila quanquam auis rapacissima/ tamen non ingrata: ut a qua uirgine educata ipsa fuerat/ gratiam ei referret: diebus singulis uenatus/ ac prædæ suæ partes/ aggressisse ad illam dicitur/ accepti beneficii quasi mercedem aliquam redderet. Et cum uirgo diem obiisset/ rogoque imposita cremaretur/ ipsa in medios ignes alis illata/ conflagrauit/ cineres suos cum altrice commiscēs. Testata est hoc sextos celebris quondam urbs monumento rei condito. At homo sanctum animal: & ex optima

de Aquila
 a uirgine
 educata

fui parte dei dono immortalis/ q̄ solus ipse ex
omnibus animantibus intelligit: q̄ sibi cuncta
seruiant in uita: Post mortem uero et coelū pa-
teat/ perfecta illic et consummata felicitate fruitu-
ro/ tantorum immemor beneficiorum/ deo et si
non parem (quantuli enim ipsi sumus) quā tñ
potest referre gratiam aspernabitur: p̄sertim
cum paucissima exigit a nobis/ a quibus aliud
quidnam exigit/ q̄ ut qua dignatus nos est ani-
ma/ eam ne turpibus fœdari curis/ corporisque
infici contagione sinamus: Hoc ubi feceris par-
ua etiam mica tibi illum placaueris. Et tamē in-
uenti sunt/ qui in deum inuehantur/ malefican-
tissimi homines/ imō immanissime beluę: qui-
bus et hoc deteriores sunt: q̄ illæ quem nō no-
runt/ ei non maledicunt. Sed nos sapientissime
Roberte dei causam nūc non agimus: et de re-
ligione plura fortasse alias/ et suo loco. Secūdū
ab hoc iustitię genus est/ quo uti debemus nō
in singulos modo: uerum erga totius humani
generis societatem: quam nō immerito sanctā
dixit antiquitas. Quippe quam uiolare fas nō
sit: ne autem uioletur iusticia efficit: per quā et
urbes florent: et gētes/ ac nationes pace sua fru-
untur: quod iustitię ipsius primū/ ac maximū

munus est. Magna igitur habenda est illis gratia/ qui Respublicas moderantur: quorum cura/ studiiq; hoc est. Nam ueluti nec domus ulla/ nec res familiaris/ quæuis ampla consistere sine rectore atq; eo/ qui paterfamilias dicitur/ potest: ita ciuitates ipsas solui/ ac dilabi necesse est/ ubi caruerint rectoribus/ qui & inter ciues iustitiam procurent: & publicæ salutis curam gerant: pacemq; tueantur/ ac pacis bona: in quo diis immortalibus similes mihi uidentur esse. Illi enim generi hominum omnia suppeditant/ quæ ad uiuendum necessaria sunt: hi ciuibus omnia prestant/ quæ ad conseruandam societatem/ quæ ad ampliandam rem tum communem/ tum priuatam spectare uideantur. Quibus quidem/ si uerum est/ quod melioribus parendum sit/ ut certe est/ ciues omnis obtemperare & obsequi par est: quod nisi fit/ frustra nimirum natura ipsa sociabiles nos fecit: nulla namq; constare sibi societas potest/ ubi desit obedientia: De qua quoniam de domestica satis dictum uidetur/ sequenti libro disputabimus.

AN HOMO CVM LIBER NATVS
SIT DOMINO PARERE DEBEAT.

hi

Sequitur suscepti operis ea pars quę est
admodum utilis & necessaria: conti-
netque præcepta illa quę seruare/ & qui-
bus parere debeant/ qui in ciuitate/ ac sub recto-
ribus uiuunt. Existit autem hoc in loco quę-
stio ualde difficilis: an cum liberi nascamur/ pa-
rere domino cuiq̄ debeamus: atque illius impe-
riis obsequi. Nam si libertas est perinde ut ue-
lis/ uiuere: ut uideo arbitrari quosdam: quomo-
do qui alienum fert imperium/ ut uult/ uiuet.
Placet igitur hoc primum quærere: & antequã
ad ipsa præcepta ueniam/ ostendere/ tametsi li-
beri nati simus: nihilominus & Regum/ & ma-
gistratum imperiis parendum esse. Libertatis
enim muneribus: cuius nomine ipso recreari so-
lent homines/ tum mihi frui maxime uidentur
ipsi/ cum maxime parent. Quod & Seneca ui-
detur sentire in eo libro qui est ab eo scriptus
de clemētia: Cũ ait. Idem huic urbi dominan-
di finis fuerit/ qui & parendi. Principio natus
est homo sociabilis/ atq; in tanta rerum naturę
copia/ quę usui sunt: cum aliud animal nullum
æque labore inopia/ neq; magis alienę opis in-
digeat. Hac etiam necessitate impellēte/ ut arbi-
trati qdã sūt/ cœtum amat & ciuitates colit: cui

libertas

Seneca

foli & oratio data est / tanquā instrumētum / &
 uinculum quoddā ad societatem ipsam facilius
 ineundam / diutiusq; retinendam / quo rebus iis
 quibus eger / cōmodius prospiciat / & tū sibi / tū
 liberis familięq; utendas comparet / tueaturque
 comparatas. Et quoniam lōge melius atq; abū-
 dantius uicus unus / q̄ domus una: & oppidum
 q̄ uicus: uitę suppedicaret necessaria: hæc impri-
 mis causa fuit / cur homines in ciuitatem coie-
 rint: quę profecto quanto frequentior est / tan-
 to suppeditādis illis aptior inuenit. Sed cū ci-
 uitas domibus constet: ipsa primū domus cōsi-
 derāda est: quę profecto e mare existit & foemi-
 na: quos non electio aliqua: sed natura ipsa cō-
 iunxit / suscipiendę prolis gratia: nam homini /
 ut animantibus cōteris insitus est procreandi
 appetitus: Quin etiam ut Maro noster ait: Par-
 nasia Laurus / parua sub ingenti matris se subii-
 cit umbra. Domus igitur cum ex uiro / & foemi-
 na recte primum constituatur ut dixi / alter ui-
 detur imperare natura debere: parere altera: &
 ueluti subiecta esse in officio uiri. Hac enim ra-
 tione recte domus gubernatur: & communi in-
 digētia cōmodissime prospicitur: Natura uero
 marem præferri foeminę cum plurima docent:

h ii

omnino r
 ris 6 f

Maro

abef.
tum illud maxime q̄ in prole suscipiēda cuius
ipsi gratia iungūtur/uir agit/illa patitur. Quid
q̄ cum natura ipsa/quæ parens est & alrix om
nium/ad meliora perfectioraq̄ nitatur semper/
ubi uis illa qua gignimur manca est/ & parum
uegeta/ ad foeminam recidit: quæ tanq̄ minus
perfecta/iure minor est mare/ & perfectiore in
ferior. Apud barbaros quoq̄/ qui non tam in
stitutis & moribus/ q̄ naturali illo instinctu ui
tam agūt/mulier uiro seruit: Nam & Garamā
tes/ & Macæ/ & Ricciades/ & Nasamones igno
ræ nobis gentes/ quas hodie uno nomine Ara
bes dicimus/ uxoribus perinde ac seruis utūt:
Cum enim nullas habeant certas sedes: & sub
ciliciis semper agant/mulieres seruilia ubiq̄ mi
nisteria faciūt/ etiā pascendis & potādis equis.
Verum ut quæ nūc quærimus/ manifestiora fi
ant: altius repetenda quædam sunt. Corporis
nostri partes/ ut aliæ ad tolerandam/ aliæ uero
ad agendum sunt accōmodatæ: atq̄ ut oculorū
est uisus: aurium auditus: pedum incessus: alio
rumq̄ membrorum alia ministeria: utq̄ in hoc
ipso humano corpore: quod in similitudinem
mihi cepi/ una ē quæ coeteris imperat partibus/
cuius citatu/ ac nutu mouentur illę: ita & ipsius

ciuitatis partes/id est homines: Neq̄ enī aliud
 est ciuitas/ q̄ coetus hominum iure cōgregato-
 rum: alii quidem ad parendum: alii autem/ q̄ &
 ingenio & uirtute præstent/ ad imperandū nati
 sunt. Nam & pistores/ & factores/ et cuppedena-
 rios: & id genus/ qui in sordidis uersantur opi-
 ficiis: & quorum seruilis mens est/ credā Aristo-
 teli/ natura seruos esse. Contra qui præstanti in-
 genio præditi sunt/ & in rerum magnarū actio-
 nibus occupati/ eos & liberos et magnos esse: ī
 quorū ciuitas cura moderationeq̄ cōquiescat.
 Et profecto natura ipsa in fabricando humano
 corpore/ cum diuersa membra tantum obediē-
 tia finxisset/ p̄spiceretq̄ perfectioni tam excellē-
 tis fabricæ/ inter tot seruiencia membra unum
 produxit generosum/ & nobile/ in quo pontifi-
 ciam statueret animi sedem: Intelligens ratio-
 ne hac recte cōmodeq̄ se acturum hominem:
 quas ad res illum procreasset. Eadem natura ge-
 neri hominum consulens/ quos in tanta penu-
 ria procreatos esse sciret/ ad diuersa illos studia
 exacuit: ut uariis ministeriis apti intentiq̄ ino-
 piam industria superarēt. Hinc tot artes/ serui-
 liaq̄ ingenia/ & quæstus hominū multiplices.
 Verū ne parū ipsa prudens uideretur/ & operis

h iiii

quid sit (it)

sui oblita/in tanta multitudine manus exercen-
tium seruentiumq; necessitati/præstatis quos-
dam minimeq; popularis igenii quasi lumino-
sas quasdã stellas inter minutissimos ignes ac-
cendit: quorũ mentes ad præclara erectæ/mag-
nis semper rebus intenderêt. Quos ideo ratio-
res esse uoluit/ q̄ necesse sit multo maiorẽ esse
illorum numerum/ qui imperata faciant/ q̄ qui
aliis imperent/ cum hic ratione tantũ opus sit:
illic & corporis uiribus. Atque uti partes ipsæ
corporis humani simul omnes iunctæ atq; cõ-
nexæ unum hoc efficiunt corpus: sic homines
ipsi diffusi per domos ac regiones urbis/ simul
tamen sociati/atque in una conuenientes mœ-
nia/corpus unum efficiunt: quæ ciuitas uoca-
tur. Vtque in ipso nostro corpore pars quædã
est/ quæ aliis imperet: & in singulis item domi-
bus: eodem modo & in ciuitate ut sit/ necesse ẽ.
Sed i homine ipso cum unus imperet animus/
in domo autem unus paterfamilias: Vnus ne
imperare/an plures i ciuitate debeãt paulo post
ostendemus: nunc hoc agamus. Quicquid ho-
mines agunt/ id boni alicuius gratia eos agere
certum est. Et cum bonum aliud alio maius/ac
potius sit/ uidetur illud esse potissimũ ac maxi-

vos cõ / mpr
Atores.

mum/ propter quod homines simul coierunt/
 & ciuitates constitutæ sunt/ & cuius gratia/ om-
 nes quidem agunt omnia. Porro actiones ipse
 nostræ/ ut ad bonum illud perueniāt/ quod se-
 quuntur: quo diuersa itur uia/ duce aliquo indi-
 gent: Dux autē peritissimus/ & optimus est ra-
 tio/ a qua rationales dicti sumus: cuius solius
 ductu finis ille contingendus est/ cuius assequē
 di gratia laboratur. Huic item homini/ cū ipse
 aut solus/ aut maxime omnium sit societatis ap-
 petens & in cœtu uiuens/ duce etiā aliquo opus
 est/ qui ciuitatem regat/ modereturq; multitudi-
 nem/ illius actiones dirigens/ atque cōponens.
 Nam cum homines ipsi/ quibus multitudo cō-
 posita est/ quisq; sibi comparare studeat/ quod
 necessarium duxerit/ & ī propriam domum in-
 ferendum curet: sintq; diuersa ciuium studia (
 rem enim quisq; suam ampliare nititur: & qđ
 usui sibi futurum sit/ quærit) male cū ipsa ciui-
 tate actū fuerit/ si in tanta multitudine: ac tā di-
 uersarum/ & artium & studiōꝝ/ nemo unus sit/
 qui omnium simul curam gerat: cuius etiā stu-
 dium sit id solum agere / & cōminisci/ quod ad
 commune ciuitatis bonum late pateat: simulq;
 ad omnis pertineat. Nā & corporibus beluarū

*Ratio dux
 hominis*

uideri posset male a natura consultum esse/nisi
illam ipsam uim dedisset eis/quæ una cunctorū
simul membrorum curā haberet:quæq; ut me-
mini Virgilium dicere. molem agitat: & toto
se corpore miscet. Et sane quæ priuatim quisq;
ac per se bonū expetat: quo quidē alius differt
ab alio: illo tamē bono quod commune est/so-
ciantur una/simulq; conueniunt. Ad utrunque
autem natura duce mouentur homines: qua cō-
paratū est/ut in omni multitudine/ quæ in unū
corpus/substantiamue confluit/sit unum ali-
quod/quod cūctis præsit. Nam & mūdi huius
molem contemplanti hæc quæ uidentur ambe-
untis/& continentis omnia/ satis clare appare-
bit/ab illo uno cælo/quod supremum ē & ex-
timum cūcta regi. In corpore quoq; humano/
ut dixi: cuius magnā imprimis natura ipsa ui-
detur habuisse rationē/inter tot membra/par-
tesq;/ quibus contextum est/una est/quæ prin-
cipatum teneat. In ipsa quoq; anima ratio pri-
ma est/& princeps cæterarum. Quæ omnia de-
clarant naturam ipsam/quæ operi quoptime suo
consultum iri uellet iam tū statuisse/ ut in om-
ni conciliatione /& coetu unus esset aliquis/aut
Magistratus/aut Rex/qui illum regeret: & cō-

Virgilium.

corpore.
anima

munis boni curam susciperet: quique dux & moderador esset ciuiliu actōnum. Hi principio/ q̄ populos regerent/ reges dicti: A similitudine etiā patres appellati: quin & pastores eos uocauit antiquitas: quos & sacrosanctos/ & augustos esse uoluit: atque inter diuos ob merita retulit. Quod si ut dixi/ natura sic comparatum est/ eadem quoque natura præcipitur nobis/ ut illis tanquā ducibus rectoribusq̄ nostris pareamus. Nam ut Marcus Cicero asserit/ sine imperio nec domus ulla: nec ciuitas/ nec gēs: nec hominum uniuersum genus stare: nec rerum natura omnis/ nec mūdus potest. Ad hoc naturæ præscriptum ubi hominum accesserit electio/ tum efficitur/ ut dum aut magistratui/ aut regi datur opera/ optimus quisq̄ ciuis priorum obliuiscatur cōmodorum. Cum enim electio ipsa nostra a naturæ instituto non recesserit: & utraq̄ simul ad rectū/ bonūq̄ contenderit: tum existūt actiones illæ quidē perfectæ in quibus nihil est/ quod amplius desideret. Que quanquā ita disputata sunt a nobis: dubitabit tñ quispiā cum cōtingat/ ut aut plures/ qui idem tñ & uelint/ et sentiant: aut unus ciuitatis curam gerat/ utra sit naturalior gubernatio: ad qđ disserēdū.

Reges.

Patres,
Pastores

(10)

tametsi maiori opus esset otio & oratione longiore: breuius tamen rem peragā: atq; in hunc maxime modum exordiar.

VNIUS NE AN MVLTORVM SIT NATVRALIOR GVBERNATIO.

Optimam prudentissimamq; artificē naturam esse quis dubitat: quippe quæ optima & perfectissima quæq; suo i genere efficiat. Ars quoq; laudari tum solet/cum ad naturam q̄ proxime accesserit: eaq; quæ secundum naturam sunt/optime se habere dicimus: quod sibi firmiter constant/amiceq; cōueniāt. Naturalissimum autē esse regi ab uno multitudinem superiora satis quidē aperte demōstrāt. Nā ut dixi & i mēbris e quibus existit corpus/unū est qđ cōteris præest: ad cuius præscriptū illa moueant: id autē cor esse uoluerūt: & i ipsa anima rationem iure primam posuerūt. Mundo quoq; cuius quanta sit amplitudo atq; ambitus/ne mēte quidē metiri possumus/unus est qui præsidet deus/moderator/& rector omniū quæ illo continentur/ut recte ueteres dixerint/e cœlo regium nomen uenisse. Ad hæc si parua licet componere magnis/ut est apud Maronē/apibus quoq; unus est rex: quo incolumi mēs

*r in mēbris
atio i aia*

ius mudo

*Cœlo regium
somn*

omnibus una est: Amisso rupere fidem. Cum
 igitur naturale sit omnem multitudinē ab ali-
 quo uno regi: & ars naturā sequat̄: ipsorumq;
 artificum opificia eo perfectiora sint/quo maio-
 rem similitudinē reddūt eorū quę natura fabri-
 cata est/manifestū ē magis secundū naturā esse
 ciuitatē ab uno temperari q̄ a pluribus: cum in
 ciuitatibus iis/quæ a pluribus regūt̄/quo pax/
 cōcordiaq; uigeant/necesse sit illorū qui Rem-
 publicā gerunt sententiæ ut in unum omnino
 conueniant: quę ubi in diuersa trahuntur /tum
 seditōnes/& intestina oriuntur bella. Cōtra ue-
 ro optime agitur cum illo populo: florentq; ur-
 bis eius opes: cuius principes idē unū & senti-
 unt/& uolūt. Quota enim nauis ad certū per-
 uehetur portum/ si & gubernator/& nauitæ ita
 dissideant/ ut alius alii & iudicio aduersent̄ &
 opera: An nō medici ita cōmiscēt quæ ægrotis
 dant: ut multa in unū redigant? Quocirca qm̄
 omnis conuenientia/omnisq; consensus atque
 cōcordia: ipsaq; etiā amicitia unitas quædā est:
 manifestū est id quod per semet/ac simpliciter
 quidē unū sit/aut ipsi unitati q̄proximum (id
 autē est rex qui unus est) multo facilius/ac me-
 lius posse id a se efficere/quod plures nequeāt/

nisi tanq̄ unus fiat e multis . Rursus cū omnis
cogitatio / omnisq; intentio corū qui Rempub
licam moderant ac populos regunt eo spectet /
ut salui sint illi quos gubernandos ipsi suscepe
rint / salus autem subiectorum hominū / et uni
uersæ multitudinis bonū / consistat in ciuitatis
conseruatione: quæ pax est & tranquillitas ciui
um / ad hanc / quā dico unitatem assequendam
retinendamq; / longe potior / magisq; natura ap
positus is erit: qui per se quidem unus est / quā
qui plures: Quippe cum et lucis / et splendoris
princeps causa sit id quod per semet lucidum et
splendens est: et caloris item quod est suapte ui
calidum . Res tamen ipsa magis q̄ ulla disputa
tio recte reputāti certū hoc faciet : Nam paruæ
etiā ciuitates quæ a pluribus reguntur / assiduis
fere laborāt seditiōibus / cū latissima regna hu
iusmodi uix ullos / aut certe q̄rarissimos tumul
tus sentiāt . Et cū eos qui Reipublicę presūt affe
ctibus uacuos esse deceat / q̄to facilius est unū /
q̄ multos nō uinci cupiditate / et libidine mala:
præsertī cū hic neq; careat diuitiis / neq; indige
at gloria: quibus nō modo subiectos honestare
atq; illustrār soleat: sed et exteros / et peregrinos
Ex illis uero sepe numero plures esse contingat

qui rerum omnium premantur inopia. Atque ut curandis morbis adhibere nouos sepe medicos: sic gubernandis populis periculofum ē nouos patres cōscribere. cum sæpe accidat aut electione mala/ aut factione ciuium seditiosos homines/ aut gerendis rebus parum aptos/ atque inutiles creari magistratus. Quid q̄ usitatissimum est/ in qua ciuitate plures Rempublicam tractant/ siue e plebe/ siue e nobilitate ii sint/ tyrannidē exoriri: ut apud Corinthios/ & Milesios/ & Athenienses legimus. Sylla quoq; & Marius uel inter crudelissimos tyrannos numerandi sunt. At reges q̄ rarissimum est in tyrannos euadere/ ac dilabi: idq; cum minori sit ciuium damno. Quippe cum non in omnis seuire/ sed in paucos soleant/ nisi omnino fuerint immanissimi: ac nihilominus pacem tueantur populorum: & ne quid illorum Respublica quę suę curæ/ ac tēperationis est/ detrimenti capiat/ omni studio & arte curant. Vbi uero aut e primoribus unus aliquis/ aut e plebe aspirarit ad tyrannidem/ necesse est turbari/ ac misceri omnia/ domesticumq; exoriri bellum/ exhausta urbe/ nō iis tantum qui publicam libertatē tueri uolūt/ quiq; alterius sūt factionis: sed proscriptis/ aut

*Corinthios
Milesios
Athenienses
Sylla & Marius*

trucidatis bonis plerisque / & cum iis etiam inno-
centissimis uiris. Ex quibus iudicari potest cō-
ducibilius esse ciuitati / magisque secundum natu-
ram ab uno regi q̄ a pluribus: Cum etiā uidea-
mus ciuitatū / populorumq; gubernacula in ini-
tio penes reges fuisse. Nā & Romani / & Athe-
nienses / & Thebani ī initio reges habuerūt: ip-
siq; prisca latini / & aborigines: Aegyptii quoq;
& Syri / ac Persę sub regibus fuisse memorant:
& ut Cicero tradit: Omnes antiquæ gentes re-
gibus quondam paruerunt. Etenim cum ho-
mines p̄ncipio generis humani / dispersi belu-
arum more in agris agerent: illisq; cauæ arbo-
res: aut exesi mōtis specus domus essent. simile
est ueri: unum aliquem præstantem ingenio / fi-
nitimos omnis quasi pastorem aliquem coge-
re coepisse / paulatimq; perpulisse / ut in unum si-
mul locum conuenirent / casasq; construerent:
& ne in diem uiuerent / ut & cōpararent necessa-
ria ad uictum: et quæsitis parcerent. Nā quod
ait Virgilius. Hęc nemora idigenæ fauni / nim-
phæq; tenebant: Gensq; uirum truncis & duro
robore nata: quis / neq; mos / neque cultus erat:
nec iungere tauros: aut cōponere opes norant:
aut parcere parto. Sed rami / atque asper uictu

nam Athenienses & Thebanos
Aborigines. Aegyptii Syri
Persę.

uenatus alebat/Primus ab æthereo uenit fatu-
 nus olimpo/ Arma iouis fugiēs/ & regnis exul
 adeptis. Is genus indocile/et dispersum mon-
 tibus altis Cōposuit/legesq; dedit. Hæc poeta
 non tam in Saturni laudem dixisse uideri po-
 test/ q̄ ut hoc ipsum nobis innueret. His autem
 principiis quæ a natura ducta sunt/ accessit po-
 stea cōsensus hominum. Crescentibus enim ur-
 bibus/et grassante libidine/cum qui tenuiores
 erant premi a ditioribus timerent/ confugere
 coeperūt ad aristidas/et Catones aliquos/quos
 iustitiæ legumq; cultores esse scirent/intellige-
 rentq; natura/et moribus excellentes esse: qui-
 bus communi bonorum consensu urbis tutela
 permessa/iustitiæ legumq; patrociniū est tra-
 ditum. Nam ut Ciceronis utar uerbis genus
 hoc imperii primū ad homines iustissimos/ &
 sapientissimos deferebatur. A deo enim res no-
 stræ naturam sequuntur/ ut si quādo aut uitio/
 aut necessitate aliqua recessum sit ab ea/ tamen
 haud multo post ad illam fiat reditus: nam ut
 puer Horatianum illud didici. Naturam expel-
 les/ furca tamen usque recurrit. Etenim in ipsis
 ciuitatibus quæ a pluribus reguntur unus fere
 semper ē/ aut e plebe/ aut e nobilitate princeps/

Aristida G
 (atons)

Horatus

ad quę omnia referantur: & cuius consilio agā-
tur pleraq;. Nā & Romani pulsus ob superbiam/
& libidinem regibus/ in asperis atq; turbulētis
rebus ad creandum dictatorem (id enim præsen-
tissimum remedium uisum fuerat) cōfugiebāt.
Quid ipsę ciuitates cū in pugnam exeunt/ nō
ne unum sibi ducem constituunt/ penes quem
sit imperii totius summa? Quid q; pueri quoq;
decātare solent. Vnus est deus: & unus ē Rex.
Et quoniam natura ipsa ubiq; uim ostēdit suā/
muta animalia/ & beluarum greges/ ductores
quosdam habent/ quos sequātur: cū ne gruū
quidem sine duce uolatus sint longiores. Ex
his igitur iudicare licet/ tametsi regibus paren-
dum sit: nihilominus liberos esse nos: & quāq;
liberi sumus/ parere tamē oportere/ ut diu libe-
ri esse ualeamus. Nam ut Cicero ait: legū serui
sumus/ ut liberi esse possimus. Etenim Rex cū
sit defensor libertatis/ propulsator iniuriarum/
atq; animaduersor: dux quoq; ciuiliū actionū/
legū lator/ & custos/ ac publice priuatimq; mo-
derator/ pater/ rector: quisnam liberum se/ aut
uera frui libertate uere possit dicere/ nisi hic ille
fuerit qui defensorem libertatis: qui propulsa-
torem iniuriarum/ atque animaduersorem: qui

mus deus

mus Rex.

actionum ducem: qui legū custodem: qui moderatorem/rectorem/patrem habere se intelligit: sibiq; /ciuibusq; / atque urbanis rebus recte utiliterq; cōsulentem/ eundemq; uirum bonū/ regem sapientem: Ad hęc quemadmodum rationi qui paret docēti quid uerum falsumq; sit/ eademq; secernenti: & quid sequi aut declinare opus sit monstranti /rationalis iure/ac uere dicitur: sic & ille recte meritoq; liber uocabit̃ qui moderatori suo ita paruerit/ ut in omni uita/ac in ciuili maxime consuetudine minime labat̃: imo ea meditet̃ /atq; agat/ quę ut ab homine ad cōmunē utilitatem nato & ratione utenti profecta plurimum utiq; ad ipsam cōmunitatē tuendam/ resq; illius ampliandas conferant. Contra uero sic uti qui ratione abiecta appetitioni semper seruit/ is quidē uere naturaliterq; seruus est: atq; in pecudum potius numero habēdus/ q̃ hominum. Eodem modo qui spreto publico gubernatore contemptisq; ac uiolatis legibus contra ius fasq; grassatur/ non modo nequā & seruilis est habendus/ uerum etiam humanę societatis hostis/ ac naturę ipsi rebellans: qui cum ad cœtus celebrādos natus sit atque in ciuitate genitus/ altus/ educatus/ id tamē assiduus agit/ quo

Liber.

Seruus.

humano generi/sciens/uolensq; cōtinue incō-
modet:& quasi malus quidā afflatus pestilentiā
inducat. Quid si barbarose eos dicimus:& ī seruo
rū numero habemus/qui sine legibus/sine mo-
ribus perinde ac bestiaē uiuūt:cur nō qui secun-
dum morū/legū/rationis præscripta/actiones
moderantur suas:publice;q; rei custodē uerent /
& colunt/optimis ipsi artibus/disciplinisq; in-
structi: Cur īquā nō hos liberos asseremus/ ut
naturalis/ueræq; libertatis bonum prorsus asse-
cutos? Nunquid nā filius/q; sub patria potesta-
te uiuat seruus est iudicādus? Quod si esset /ne
quaq; maiores nostri filios suos liberos apellaf-
sent. Pueri quoq; & adolescentes num minus li-
beri sunt/q; sub pręceptoris institutis/& gram-
matici erundiuntur ferula? Mihi quidē uidetur
hęc esse recta/& certa ad uerā solidamq; liberta-
tem uia . Miles q; ordines seruare:signa sequi/
ac pugnare in acie militaris illū disciplina iube-
at/liber ne propterea nō est? Immo hęc dū ser-
uat:& ducis iussa exequit /suam patrie;q; tuetur
libertatem:proq; ea fortissime dimicat. Nam q;
libertas sit/ita quidem uiuere ut uelis:hęc non
modo libertas nō est/sed uel maxime aduersat
libertati: Qui enim uiuit ut uult/is quæcunque

appetierit/ uolet agerq; iura ipsa naturæ / & hu-
 manæ societatis uiolans/ ac prosternens. Apud
 recte uero sentientes illi & sunt/ & habentur li-
 beri: qui perinde ut debent uiuūt: fungunturq;
 uiri boni/ patriſſfamilias frugi/ & iuſti ciuis offi-
 ciiſ. Veraq; libertas eſt ſeruare leges/ tueri iura/
 eaq; agere/ atq; afferre in mediū/ quæ ad tuendā
 ſtabiliendamq; hominū coniunctionē q̄maxi-
 me conferant: Illiſq; qui ferendis/ ac ſeruandis
 legibus præpoſiti ſūt: quiq; publicæ ſalutis cur-
 ram gerūt/ ita obtemperare: ut a communi bo-
 no ne hilum quidem ut dici ſolet recedatur.
 Poſſent hiſ plura ſubiici: eſt enim campus hic
 latiffimus: ſed debemus hiſ eſſe contenti/ cum
 abunde probatum uideatur: licet liberi nati ſi-
 mus/ tamen & regibus/ & magiſtratibus parē-
 dum eſſe: ac tum maxime liberos eſſe nos/ cum
 iſ maxime pareamus. Quibus ſane rationibus
 ita mihi ipſe ſatiſſacio/ ut arbitrer dulciſſimum
 atque huberrimum libertatiſ ſuæ fructum eoſ
 cœpiſſe maxime/ quibus diuino quodā mune-
 re conſeſſū fuit eiufmodi regi fuiſſe ſubiectiſ:
 de quo merito dici poſſit/ qđ de ſaturno poeta
 noſter canit. Aureaq; ut perhibēt illo ſub rege
 fuere ſecula: ſic placida populoſ ī pace regebat:

atq; ut in pace: sic i omni pietate & iustitia: sine quibus uera/ & perfecta pax esse nō potest. De libertate autem locuti sumus: non illa quidē/ in quā se asservisse dicunt/ qui manumissi sūt: nec de illo seruitutis genere/ quod est de iure gentium i troductum/ sed de libertate illa quæ naturalis est & homine ratione utenti digna: deq; ea seruitute secundū quam naturaliter seruus quis dicitur: quanq̄ qui natura serui sunt legū tamē ac regum beneficiis assequuntur/ ut civilis & ipsi libertatis bonis continue fruantur.

DE OBEDIENTIAE OFFICIIS ERGA REGEM.

His explicatis reuertamur ad nostra illo de obedientiæ genere disserturi/ cuius officia ad subiectos pertinent: multa quoq; interim querētes de quibus maiores nostri scriptum aliquid non reliquere: aut si quā ab illis fuere disputata/ rationibus certe/ & exemplis aliquantum locupletata sunt a nobis. Qui obedientiæ in regem munus implere suum uolet: duo sibi ante omnia proponat/ unum/ ut iudicet quæ in illum contulerit/ in patriam se cōferre: quæ post deum primum sibi locum i nobis uēdicauit: alterū ut sibi persuadeat ad illius

præscriptum uiuendum esse: statuatq; regis im-
 peri um legem esse/ nam tyrānorū iussa plerūq;
 iniuria sūma sunt. Hæc duo qui sibi proposue-
 rit: facile tertium adiunget/ fidelis/ ut sit. Quæ
 autem fidelitate continentur/ ea publicis insti-
 tutis cauta sunt: quorū illa imprimis nota. Ad
 uersus regem/ sociosue/ amicosue ne coniurato:
 neue illius iniussu clam palamue fædus ferito.
 Arma ne tractato: neue tumultus excitato. Ho-
 sti quisquis is est/ regis consilia ne indicato. Si
 quis aduersus regem/ sociosue/ amicosue/ moli-
 tur insidias id tacitum ne habeto: indicium fa-
 cito. Hæc igitur/ aliaq; item multa/ quæ graui-
 ora uisa sunt (sunt enim perduellionis crimina)
 legibus cauentur: leuiora uero adeo non est re-
 ferri necesse/ ut ea ne ab aniculis ignorentur.
 Maximū autem & firmissimum fidelitatis fun-
 damentum est amor: nam si uerum est illud/ ut
 certe est: quem quisque odit perisse expetit/ erit
 profecto & hoc uerissimū: Quem quisq; amat/
 saluum esse optat. Quamobrem/ qui ita sit affe-
 ctus animo ut Regem optet incolumem/ is ne-
 cesse est quæ fidelis & obedientis hominis mu-
 nera sunt/ impleat. De diligentia uero & atten-
 tione: itemq; de præoccupando officio/ operaq;

Imperii reg
 Ley

fundamentum
 fidelitatis

minime præcipienda/quæ a me dicta sunt cū
de liberis agerem/licet ad hæc quoq; transferre:
e quibus sibi quisque capiat/quæ huic loco ne-
cessaria uisa fuerint/ ne idem dicendum sit sæ-
pius.

DE SVBIECTORVM OBEDIENTIA.

SVbictorum duo sunt genera: eorum
unum/qui simpliciter dicuntur subiec-
ti: illorum alterum/qui regum libera-
litate/ac uirtutis gratia tum agros possident: tū
oppida/urbesq; sui iuris habēt: pro quibus an-
nua pendere tributa debeāt/ & ad militiā cogā-
tur. Quorum e numero sunt/ quos hodie tum
barones dicimus: tum comites/ aut duces. Ho-
rum omnium una est regula: fidem ut teneant/
ac pace belloq; imperata faciant. Quo tempore
& aduersa constanter ferenda sunt: & uita ipsa
sæpius obiectanda est periculis. Nam & tempo-
ra cōtingunt/ quibus fides a popularibus/ suæ/
liberorumq; uite sit anteponenda: nec ueterum
tantum: sed & nostra memoria florentissimæ
quoque urbes dum seruare illam uolunt: & in
officio permanere: aliæ direptæ sunt: aliæ incē-
sæ: quædam etiam funditus excisæ: que res no-
tior est/ q̄ ut exemplis indigeat. Multi tamē in

dubiis/atque asperis rebus ad hostem dum de-
clinant/necessitatem causantur: quæ sæpissime
uoluntas est. Hos quis dubitet defectionis cul-
pam debere luere? Sed excusanda necessitas est/
dum talis fuerit/cui alia obsisti ratione neque-
at. Quãuis & necessitas aut fame aut desperati-
one aliquando uicta ipsa fuerit/atque ex uicta
uictricem causam fecerit. Bello Neapolitano
quod Ioannes Andegauensis contra Ferdinã-
dum gessit/aliquot oppida quanq̃ longa obsi-
dione ac fame coacta/ non prius ab hoste con-
ditionem acceperunt/q̃ capiendæ illius ius po-
testasq; a Ferdinando facta esset/fidelitatis iure
hoc modo exoluto. Sed in omni perfidiæ/ atq;
inobedienciæ genere plurimū barones peccāt/
dum aut cum Regis fortuna communicare suã
nolunt: aut ampliandorum finium gratia no-
uis studēt rebus/ sua parum sorte contenti. Ac
de hac fidei/atq; obedientie parte/ satis hic dic-
tum sit/plura apud iuriscōsultos qui suas de iis
tulere sententias.

DE PRAESIDVM ADMINISTRO RVMQVE OBEDIENTIA.

Administrorum ac præsidum una fere
regula est/ ea ut agant atq; obseruent:

i iiii

*Bellum n
politanum.*

*Perfidia b
mm.*

quæ præscriptis continentur/ & formulis cauta
sunt. Inspecere autem hoc primum debent/ ut
cui muneri præfecti sunt/ eius teneant formulā/
quam sequentes peccare uix poterūt. Cū enim
formulis ipsis certa regula formaq; præscripta
sit/ illis qui paruerit hic uel obseruātissimus ne-
cesse est inueniatur obedientiæ/ ac fidei cultor:
difficillimumq; sit labi illum/ aut decipi in ali-
quo/ præterq; si sponte id uelit: aut omnino in-
ers/ atque ignauus fuerit.

AN SEMPER FORMVLIS PAREN-
DVM SIT.

Hoc loco quæri solet/arendū ne ubiq;
sit formulis: cum fieri possit: & nōnūq;
cadat/ ut damno futurum sit domino/
si ad præscriptum minister egerit. Item si ex re-
licta mandati forma magna forte offerat utili-
tas: num committendū sit/ ut illam quasi e ma-
nibus elabi sinat. Quadere & a ueteribus sæpe/
multumq; dubitatum est. Fuerunt enī qui cen-
serent aduersus traditam semel mandati regulā
nihil prorsus agēdum esse: etiam si fortuna/ aut
casus aliquis longe commodius agi posse pol-
liceretur: quippe cum si parū successisset (ut pœ-
na luenda non sit) subeunda tamen culpa esset:

quæ cui non pudenti homini/ beneq; institu-
 to grauis & acerba est: Atq; ut bene feliciterq;
 negocium gestum esset/ cauendum tamen exē-
 plum: nec committendum/ ut corrūpendi mā-
 dati documentum præberetur aliis: quod esset
 in omni re administranda perniciosissimum.
 Alii iudicauerunt fortunā sequendam esse/ am-
 plectendamq; occasionem/ quam dii immorta-
 les obtulissēt: nec timeri pœnam oportere/ ubi
 rei bene gerendæ certa spes uideretur. Quod
 quomodo sine periculo/ & infamia fieri possit/
 uix uideo: cum fortunam quæ incerta est/ certo
 imperio mutari necesse sit. Quocirca uoluerūt/
 anteq; ipse aggrediare/ illinc damnū: hinc emo-
 lumentum exactissime pensitari & quasi in tru-
 tina suspendi: In itaq; ratione/ tū licere falsq; esse
 aduersus præscriptum agere/ ubi ex eo relicto
 incommodi parū/ utilitas uero adeo multa ma-
 gnaq; futura apparuerit/ & spes q̄ possit firma
 certa; peragendi negotii: parum enim prudē-
 tis esse ministri/ occasione non uti: dominique
 sibi ipsi nimis tribuentis qui nulla nec tēporū/
 nec fortunę ratione habita/ nisi quod semel im-
 perauerit & quomodo imperauerit/ nihil aliud
 fieri omnino uelit. Sed & Mallius Torquatus/

is qui in filium quāq̄ uictorem securi animadu-
uertit/deterrere cum primis potest eos: qui du-
ri inexorabilisq; ingenii dominos habent. Et
Publius itē Crassus/quanq̄ minore in re:is enī
consul Asiam prouintiam tenens/cum Leucas
oppugnare uellet/ad architectū quendā Athe-
niensem/ut historiæ meminerunt /scripsit:im-
perans/ut ex iis malis qui illic essent/maio rem
statim ad se mitteret:uelle enī arietem ex eo fa-
cere.Faber ut erat ingenio solerti/nō maiorem/
sed quem faciendo arietem aptiorē iudicabat/mi-
sit/existimans consiliū quoq; suū requiri.Quo
facto consul arbitratus & suam & populi Ro-
mani maiestatem despectū iri/si nō opera /qualis
imperata esset:sed cōsilio dictis suis satisfieret/
accerfitum illū ad se/grauiissimeq; increpitū uir-
gis cēdi iussit.Huic Publii Crassi consulari iu-
dicio ciuiles quoq; leges multis in causis cōsen-
tiunt:ne quibus gerendū negociū/peragendūq;
mandati cura tradita ac pmissa est/eorū impro-
bitati locus atq; exemplū detur:si statutā semel
rem mutare libere atq; impune licuerit.Verum
cum sint diuersa negotiorum genera:quædāq;
magis requirant gerentis prudentiam/q̄ man-
dantis definitionē/præsertim ubi datæ formulæ

Crassus

Leucas oppugnata
olus

nihil particulatim præscribāt: quas qui tulere/
 impossibile est/ut quando/quoue modo futu-
 ra queque res esset/aut prouiderent/aut defini-
 rēt/Tolerabile certe fuerit: si quod ex præscripti
 obseruatione futurum est damnū/in gerendis
 negociis minister prohibeat: cū in administrā-
 dis domini rebus non debeat fides uacare pru-
 dentia: ac difficile sit fidelem iueniri ministrū/
 qui idem prudens non sit/atq; industrius. Ipsi
 scimus in prætorio regum Neapolitanorum:
 cuius multos iam annos præfecturam gerit Ni-
 colaus Antonius Capuanus integerrimus uir:
 & iuris romani cōsultissimus/ubi de regio cēsu
 rationibusq; cognoscitur/laudari ac probari so-
 lere ministros eos: qui quanq̄ aduersus mune-
 rum suorū decreta/utiliter tamē rem gessissent:
 Nam cū ferendarum formularū præcipua fue-
 rit causa/ut recte/ut utiliter/ cū honestate tamē
 gereretur ærarium: ac neglectæ utilitatis ratio
 exigi solet. Quis hoc pro loco tamē ac pro tē-
 pore non probet: ubi utilitas magna ipsa præ-
 luceat: eamq; spetiē præferat: quæ minime ui-
 deatur spem frustratura. In quo tamen singula
 sunt circūspicienda/mediendaq; exactissime: &
 utilitas ipsa quasi manu tractāda. Meminisseq;

Nico. Ant.
 Capuanus

oportet in omni ratione reddenda / non minus
prudentiæ / q̄ fidei / obedientiæq; rationem ha-
bendam esse: sine qua manç illæ esse uideant̄.
Et illud inspiciendum est / ne quid omnino aga-
tur / quod sit cōtra principis ingenium / illiusq;
offendat animum. Est enim minime prudentis
imo & temerarii aduersate domino audere aut
temptare aliquid / licet id futurū esset per se lau-
dabile. Nam nec semper / nec ubique / nec apud
omnes satis est recte tantum / atq; utiliter rem-
gessisse: & Principum negocia nō ex ministro-
rum sententiā / sed suo ipsorum arbitratu gerē-
da sunt. Etenim miles / q̄ quis fortiter manum cō-
seruit: tamen si cōtra ducis imperium cum ho-
ste pugnavit / nonnunquam capite pœnas luit.
Igitur & hoc diligentissime cauendum est / &
probe uidendum / ne qua in re liberaliter ac ma-
gnifice agi a domino iussum fuerit / ī ea modi-
cum se / aut sordidum: aut parum certe splendi-
dum pro illius imperio minister gerat. Legi-
mus Iulium Cæsarem animaduertisse in pani-
cerium / quod alium / q̄ sibi panem apposuisset
conuiuus. Alfonsus a nitore ac magnificentia
ministros laudare consuevit: at modicos ac sor-
didos stomachari.

45. Cæsar in
minium

QVIBVS MODIS PECCETVR.

CVM autem præceptum omne partim
 imperet: partim uetet/ atq; deterreat: atq;
 altero opera exigatur: cauere alterū/ &
 continere iubeat: in illoq; peccetur imperatum
 quod sit minime faciendo: in hoc contra impe-
 rium nitendo: Prioris uitii non semper aperta
 uoluntas/ sed tum negligētia/ tum ignauia cau-
 sa esse solet. In posteriori late regnat/ nunc con-
 tumacia/ nunc improbitas/ & quæ uim obedi-
 tiæ labefactat ut quasi demoliatur/ & euertat il-
 lam/ temeritas. Cōsueuit & in hoc quoq; p̄sepe
 peccari: q̄ quidam dum uideri uolunt q̄ obedi-
 entissimi/ ultra præcepti uim nitunt: & supraq̄
 iūssum est/ agunt. Nonnulli præscriptū ipsum
 argutius interpretantur. Sunt qui nec statuti
 temporis: nec datæ regulæ ratione habita/ tātū
 sint de re solliciti. Alii dum præcipere principis
 imperiū uolunt/ & illius uoluntatem suspican-
 tur (quod tamen prudentis est aliquādo) in eo
 labuntur/ q̄ parum ipsi pensitant: an domino
 talis sit ars placitura. quid q̄ dū uideri solertes
 student improbantur: ut qui uelint præuidere
 magis q̄ oportet: & sapere: atq; ubi fortasse mi-
 nime opus sit: apparetq; eos non tam ad usum

domini rerū/ q̄ ad sui opinionē quæ agūt refer-
re. Interpretari uero præcipientis imperiū ple-
rūq; est calumniōsi/ ac tergiuersātis hominis.
Vera nanq; obedientia aperta est: nec anfractus
quærit/ sed sua & recta pergit uia. Cato portius
rephensus est q̄ nimis effracte defenderet æra-
rium: cuius iura tuenda sunt: remouenda tamē
auaritię suspitio. Petrus bisuldunus homo ma-
leficentissimus/ dum regii ærarii locupletandi
gratia/ diuina & humana pmiscua habet/ libe-
ralissimi principis famæ non parum detraxit.
Itaq; Alfonso mortuo uitam traduxit cōtume-
liarum plenam: quippe quem ueluti tabidum/
pestilentemq; omnes fugitarint.

QVAE SINT AB AERARII MINIS TRIS VITANDA.

FAdemq; lex est ampliandi ærarii: quæ
& rei familiaris: utrūq; licet salua iusti-
tia & honestate: Cauenda tamen sunt
sordida. Quædam enim quæ priuatum homi-
nem/ & humili agentem in loco fortasse decue-
rint/ quis dubitet principibus ministrisq; prin-
cipum fore sordidissima/ dedecorantibus seq;
remq; publicam/ ac principis maiestatem: Ipsi
nouimus regulos quosdā/ quos pudeat nomi-

to portius

aut bisuldunus.

nare/ tā improbe auaros/ ut ne ab aliis q̄ a mi-
 nistris suis etiam quæ alendis corporibus ne-
 cessaria sunt uenderentur/ publico edicto caue-
 rint: quod quidē tyrannorū est. Carolus mala-
 testa princeps Ariminensis/ dicitur Pincernam
 suum usq; ad excandescentiā obiurgasse: quin
 etiā uerberasse: q̄ poculū/ ī quo musca desede-
 rat pauimēto effudisset/ potuisse enī muscā tum
 gladiolo/ tum frustillo panis uino eximi. Sed
 quid de illo tibi persuadeas: qui ut a maioribus
 accepi/ offēsus Virgilio gloria/ statuā eius quæ
 sūmo in honore habebatur a Mātuanis/ deiici
 a militibus quibusdam suis iusserit atq; in flu-
 men abiici: haud multum ipse magno illi Ale-
 xandro absimilis/ qui thebana direptione par-
 ci pindari poetę domui/ posterisq; iussit: imo &
 hoc Phalaride ipso deterior/ q̄ statuam quam
 Mantuani sua in urbe tot ante sæculis memo-
 riæ ciuis de patria benemerētis posuerant/ mer-
 gi in fluuium iussit/ plebe/ patribusq; inuitis: &
 diuorum/ atque hominum fidem imploranti-
 bus. At Phalaris uel templum ædificādū Sche-
 sicoro curauit/ suasitq; diuinos illi honores in
 urbe patria habēdos: oblitus grauē eū/ & capita
 lem olim sibi fuisse inimicū/ tm̄ celebratissimi

Carolus Ma-
 testa.

de Virgilio

Phalaris

certus fiscalis

poetæ musis memoriæq; indulgit. Robertum Regem Neapolitanorum a quo multa/ & pessima auaritiæ exempla in nostram usq; ætatē defluxere/ propter auaritatem ingenii/ & pecuniæ studium/ uehementius hodie quoq; fiscalē cognominant. Horum principum ministri/ si illorum secuti fuerit auaritiam & iniusta imperia: quis dubitet paulatim fore/ ut latronibus sint perniciosiores. Et recte profecto quidam regū eos Harpyas uocauere.

QVAE PRAECIPVE CAVENDA SINT A CONSILIARIIS.

AT quoniam ira magna maiestatis labes est/ nec tam in priuatis hominibus turpis/ q̄ in principibus perniciosa & detestabilis/ q̄ ab ea facilis sit ad crudelitātē prolapsus/ uidendum est id aliquis ne cōmittat/ quo princeps irasci iure possit: qđ tū coeteri omnes cauere semper debent: tum uel maxime qui cōsiliarii uocantur/ & e senatorio sūt ordine. Alii enī si quid forte peccauerint/ & sepius q̄ hi corrigere/ & facilius possunt. At cōsiliariorū culpæ quāuis mediocres fuerint/ tamen quia magnorū solent esse malorum causæ/ capitali plerūq; supplicio puniūtur. Quibus quidē/ ut mihi uidet

duobus potissimum opus est: taciturnitate in omnibus: & in dicendis sententiis rectitudine. Nam quod est apud Terentium: Obsequium amicos: ueritas odium parit/ id fortasse locū habet apud tyrānos: apud quos ueritas minime tuta est. Regum autem propria ē ueritas/ a qua cum recta proficiscantur/ & certa consilia: cōtra uero ficta ac uana/ cum sint parum diuturna/ nīhil habentia nec solidi/ nec certi: pro ea defendēda contendendum est/ dum talis sit contentio/ quę ueritatis maxime studium indicet. Et quoniā sępissime de rebus dubiis consultat: odio/ amicitia/ ira/ ac misericordia/ ut ait apud Salustiu Cęsar/ uacuos esse decet: quę ubi adierint/ difficile est uerum cernere/ ac sequi. Quāobrē & hi/ & ceteri affectus/ qui contra rationem nituntur/ & impellunt animum/ longius ab iis repellendi sunt & in cōsulendo/ & in iudicando: quos quoniam nunc suadere/ nunc dissuadere opus est: ac non modo sua confirmare: sed refutare quę ab aliis dicantur/ quo ueriora quę dicunt/ appareant magisq; in aperto ponant: tempora distinguunt tam belli q̄ pacis: rerum naturam contemplantur: causas quęrent/ euetus metientur: exēpla proponēt/ & quid e re quaq;

ki

*Taciturnitas
rectitudo in
siliaris*

*In consulendo
de reb. dubi*

consequi soleat / & obseruabūt / & meminerint.
Ferunt patrū nostrorū memoria fuisse e confi-
liariis Ferdinandi Regis Tarraconensium / aui
huius nostri Ferdinādi Bellingeriū Baltasinū /
uirū sane magno ingenio: singulari doctrina:
summa prudentia. Is quotiens de dubia re ali-
qua / aut maxime graui negotio consultandum
esset / post coenā iocabundus familiares suos cō-
uenire omnis iubebat: propositaq; aliqua ficta
quæstiuncula / haud tamen ab re: rogatisq; sin-
gulis sententiā dicere / perscrutabatur cuiusq; iu-
diciū: Quibus postea sententiis collatis inter
se / & diu multūq; pensitatis / facile inspiciebat /
quænā esset sententia uerior / magisq; accōmo-
data. Hoc modo instructus / & ficta ludicraque
ad uera & seria transferens / primas semper inter
cœteros cōsiliarios / & in regio senatu partes tu-
lit. Et quoniā in cōsiliarios incidimus / debent
eorū cōsilia uera esse / fidelia / amica / honesta / ac-
cōmodata / profectaq; non ab affectu / ac pertur-
batione aliqua: nam dubitādum non est / quin
præter rectū ac bonū consulat / qui irato / infen-
soq; animo ad consulendū accesserit. Consiliū
tamē misericors uenia dignū esse solet. Necessi-
tudo uero / & familiaritas in illis præfertī rebus

que ad ciuitatis statum / ac publicū pertinēt bo-
 num / nunq̄ debet plus posse / q̄ ratio / q̄ iusticia /
 q̄ patria: nam libido cum sit pessima consilio-
 rum ministra / nihil suadere nisi perperā / & ini-
 que potest.

DE VTILI ET HONESTO.

AT quia nōnunq̄ de utili & honesto di-
 sceptatio icidit / uincat semp honestas.
 Poterit fortasse utilitatis tanta uis esse /
 & tali in causa / ut sit aliquādo ab honesto decli-
 nandū: parū tamen / & sine graui infamia. Nam
 si est / quatenus amicitix uenia dari possit / ac si
 qua fortuna acciderit: minus iustæ uoluntates
 amicorū adiuuādę sunt / ut Cicero noster inq̄t:
 Cur non hæc eadē uenia: & maior etiā / tum pa-
 triæ / tum Regi qui patrię pater est dari possit?
 Et cum de amici aut capite agit / aut fama / si de-
 clinandum est de uia / modo ne summa sequa-
 tur turpitude / non uideo quare cum manifestū
 patriæ excidium immineat: cuius iura longe
 præferantur amicitix / eadem lege de uia decli-
 nandum non sit / & in publicam utilitatem cō-
 sulendum. Quod si ut Theophrastus etiam
 disputat / exigua famæ iactura facienda est / par-
 uaque turpitude subeunda / dum amici rebus

Theophrastus

uehementer id conducat/cur non hæc eadē uel
turpitudine uel infamia & maior fortasse q̄ pro
amici re subeunda sit/si dei causa agitur: si de re
ligione actum iam sit/nisi hoc pacto eidē sub-
uentum erit. Quæ enim est ista iniquitas/pro-
tutanda religione/que & uera/& perfecta hone-
stas est/ac pro seruanda christiana Republica/
nolle pati aliquid de honesti forma/cultuq; de-
trahi: cum & pudicissimis matronis ludis qui-
busdam permissū sit saltare in publico: Et pro-
fecto eadē ipsa honestas/quod leuioris hic dā-
ni passa est sibi reppendit ac compensat cū maio-
re alia grauioreq; in tutandis aris atq; focis ho-
nestate: cum etiā id ipsum fame quod quasi am-
putatum est repullulet/& in alios/ac procerio-
res ramos exeat. Qua enī e re uel maior/uel fir-
mior/uel homine dignior/q̄ ex defenso dei cul-
tu cōparari fama potest: Ergo cum publica uti-
litas plus nimio grauida est/honestatis autē ac
famæ labes: aut minima aut certe perleuis futu-
ra/permissum forsitan fuerit/declinata paululū
honestate consulere in communem ciuium ac
patriæ usum. Nam ut idem Theophrastus in-
quit: magnum pondus æris parua lamina auri
fit preciosior. Qui cū Catilina coniurarūt capti

conuictiq; contra legem portiam ac leges alias
 quæ de condemnatis ciuibus non uitam eripi/
 sed in exilium mitti iubebant/ scelerati facino-
 ris morte pœnas dedere: præsens enim futuraq;
 utilitas/ q; id erat cessurum exéplo minoribus/
 tanta tunc uisa est/ ut ad genus pœne nouū de-
 cernendum coegerit. M. Iunius dictator/ affli-
 cta Cānensi clade re romana/ ad ultimū prope
 desperatæ Reipublicę auxilium/ cum honesta/
 ut inquit Liuius utilibus cędunt/ qui capitalem
 fraudem ausi: quiq; pecunię iudicati in uinculis
 essent: qui eorum apud se milites/ ut ipse dix-
 rat/ facti sunt/ eos noxa pecuniaq; exoluit: eaq;
 ad sex millia hominum fuere. Hic utilitas ho-
 nestatem uicit: imo honestas utilitatem secuta
 est. Huiusmodi exemplum hodie quoq; & Re-
 ges & liberi populi in aduersis atque asperis se-
 quuntur rebus. Nam ubi aut fugatos exercitus
 premente hoste restituere: aut classem instruere
 contra repentinos incursus uolunt: qui capita-
 lia ausi sunt/ si arma cœperint/ si naues ascende-
 rint/ publico edicto noxa eos exoluunt. Memi-
 nisse tamen oportet sanctissimum uirum Pau-
 lum statuere non esse facienda mala bonorum
 gratia.

M. Iunius
 In clade

Paulus

DE TEMPORVM OBSERVATIONE

Quanq̄ aut̄ instructam paratamq; obedientiam esse oportet: quæ prima laus est eius/ incidunt tamē sæpe multa/ que diu quidem multumq; pensanda sint: & prius q̄ fiant/ imperantis uolūtas iterum/ tertioq; sciscitanda/ cum propter illa quæ repente incidūt mutari sæpe soleat.

AN SIT MENTIENDVM REIPVBLICAE GRATIA.

Quari etiā solet num obedientiæ idest Reipublicæ/ regisq; gratia sit aliquādo mentiendū: cū in hoc uitio late regnēt fraudulētia & uanitas/ duo turpissima uitia. Licet autem colenda semper sit ueritas/ poterit tñ tanta interdū uis esse tum rerum tum temporē/ ut eā prorsus sit obticenda. Esto militaris lex/ quæ iubeat nubilem de hoste captam prostituere: nuptam uero marito reddi intactā: contingatq; aliquem capi a populatoribus cū sorore/ quæ ignoretur soror esse/ Interrogatus ille/ an quæ secum abacta est/ nupta sit: nimirum nuptam esse respondebit. Quis enim non duxerit prestare/ mendacio uti/ honestissime rei causa/ q̄ uidere sororē uirginem ingenuā/ inter scorta

quæstum agentem: cum sapiētis sit: e duobus
 obiectis malis minus semper eligere. Licitum
 ergo fuerit Reipublicæ regisq; qui patrię pater
 est gratia/aliquando & mentiri: quanquam qui
 pro loco ac tempore/& cum cōsilio uerum ob-
 tinet: præsertim ubi de regis ac regni/patrięque
 salute agitur: non uidetur is quidem mentiri:
 aut si mendacio utitur/non statim mendax ui-
 detur: cum prudētis hoc fit/ & utilitatē necessi-
 tatemq; cum uero falsoq; pensantis. At men-
 dacitas ingenii est omnino uani/nugacis/futi-
 lis. Quid si coactus neruo/funeue torqueatur?
 Violentum hoc est: quanquā ut est apud Tra-
 gicū: cogi qui potest nescit mori. Et qui i hosti-
 um castra urbemue explorator transiit: quod
 militaris iubet disciplina/patefaciet ne hic rem-
 si ab eo quæsitum sit: ut indicio ipse suo pere-
 at? Qui si se indicet ne mihi uerax is fuerit:
 sed stultus: incautus: ac sius ipsius parricida:
 & Imperatoris consiliorum ac fidei proditor.
 Non omnis tamen necessitas tantum in bonis
 uiris habere iuris debet/ ut aut apud quosque/
 aut quocunque in periculo: aut quauis de cau-
 sa mentiendum sit. Medici uel iureiurando
 adacti ab iis de quorum salute solliciti sunt/

bonam eis spem pollicetur: ac tametsi grauior
diuturniorq; ualitudo appareat: iam iam ualitu
ros promittunt. Cōtra quibus leuior morbus fue
rit: tamē si uiderint operā suā ab ægroto negli
gi: nec admitti curationem/ periculosas accessi
ones & dolores grauissimos emētiunt: Quod
quidem tantū abest a mendacio/ ut uirtus hæc
sit/ & laus medici: quem nō modo peritum esse
oportet/ uerū etiam prudentē. Ad hæc ueri
tas ipsa nō adeo nuda semp̄ incedit: quod poe
tis placet/ ut nō aliquādo se se ipsa uestiat. Qd̄
& habraam & sacrae docent historie. Quinetiā
nūc simulare nūc dissimulare prudentis est: ut
in rebus dubiis atq; aduersis: & ubi fortuna ua
riat. Cuius rei multa & magna extāt exempla:
quæ tamen referenda sunt ad finem. Nam & le
ges hominem occidunt: nō ut occidant: sed ut
puniātur scelera: & boni sint in ciuitate securi.
Quid illi/ qui tum cōfessores tum prædicatores
dicuntur (quanq̄ ex omni genere hominū nul
li turpius est mentiri q̄ sacerdoti) ubi ratione
alia comprimere hominum improbitatem ne
queunt/ nonne multa/ & quidem admirabiliter
fingunt: Græcus olim adolescens/ ut Hierony
mus refert/ in cœnobiō cum esset: nulloq; quis

graui labore defatigati quotidie corporis tem-
 perare posset libidinem/ Huic iam cedēti/ & uic-
 to cœnobitarum pater ratione hac tulit auxili-
 um . Virum quendam annis grauem ac mori-
 bus ad se uocat: suum illi consiliū aperit: id autē
 erat ut iurgiis atque conuitiis q̄ posset/ q̄q̄ ip̄e
 iuberet/ insectaretur adolescentem: & post irro-
 gatam iniuriam prior iniuriarum ageret. Quo
 facto cum ad dicendum testimonium uocati e-
 conuentu quidam essent: & illos pater iussit cō-
 tra innocentem reum dicere: ratus adolescentu-
 lum hac animi sollicitudine dum plurimos di-
 es in iudicium trahitur & causæ indignitate an-
 gitur/ remedium morbo inuenturum: & quod
 operosus corporis labor præstare nō potuerat/
 acrem animi dolorem præstiturum . Quis cō-
 mentum hoc patris nō prober: & accusatorem
 testisq̄ eos non absoluat modo: uerum etiā mi-
 rifice commendet. Ipsi scimus/ qui multos iam
 annos in militia agimus/ q̄ sæpe magnæ sediti-
 ones grauiaq̄ pericula arte hac & comprimantur
 & auertantur in re militari & bellica. Morū
 quoque magistri permulta aut ipsi fingūt: aut
 ab aliis audita referunt. Seruant hoc idem parē-
 tes/ cum & apologus & fabula concessa sit: quæ

& sequi mores/ & pingere uitam/ nata est/ ut inquit Horatius.

DE ORATORVM OBSERVATIONE

ET ut ad formulas mandatorū redeam: dura imprimis est oratorū prouincia: nam cū mādata peragenda sint principis: primum difficile est illa peragere: Deinde potest tāta repente fieri rerum commutatio: ut peragi quanq̄ possunt/ minime tamen debeāt: q̄ cum illis etiam consilium mutandum esse uideatur. Et tamen contra mandata niti/ sit non absq̄ capitis discrimine: dominumq̄ cōsulere/ res tempusq̄ minime patiatur. Alfonso Ferdinandi pater/ nihil nisi ex præscripto/ ac definito agere legatos suos unq̄ uoluit. Filiū ego sæpissime audiui laudantem oratores suos/ q̄ pro re/ ac tēpore cōsiliū cōcepissent: nec passi essent interim dum animum sciscitarentur suum/ bene gerendæ rei præterlabi occasionē. Dux Mediolanensium Philippus/ ut de maioribus accipi/ oratores sepe numero absq̄ mandatis ullis a se dimittebat: illud dumtaxat præmonens: ut quid acturi essent: scire indies suas per litteras expectarent. Quamobrem dura legatorum/ ut dixi/ & discriminis plena prouincia est. Ferdi-

onfus

app. Dux medio
lanensium.

nandus mandatis traditis illud fere ſemp̄ adii-
 cit/ut casus habeatur/ac temporum ratio. Iudi-
 cat enim/cum multa non diebus tātū ſingulis/
 ſed pene momentis præter opinionē ſuccedāt:
 nunq̄ ſatis edoceri atq; inſtrui oratorem poſſe/
 ad extremas præſertim terras profecturū. Pater
 eius ne minimum quidem paſſus eſſet oratorē
 a mandato recedere: aut audere aliquid ſe incō-
 ſulto. Hic cum de pace ageretur foedereq; faciē-
 do cum Franciſco ſfortia: qui per id tempus pi-
 cenum tenebat/irrita habuit omnia que Enne-
 cus Geuara purpuratorum maximus cum illo
 cōpoſuerat/propter pauca que non erāt ex for-
 mula. Ille cōmendauit Antonellum petrutium
 ampliffimum uirum/q; in conciliando Ioanne
 antonio Tarentino/temporū fuiſſet cōditionē
 ſecutus. Quamobrē in fungēdo oratorio mu-
 nere/uix unq̄ peccauerit/qui principis ingeni-
 um moreſq; probe nouerit. Nā & ex præſcrip-
 to agens domini morigerabit uolūtati: & ubi
 pro re ac tempore cōſilium cœperit/ ab officio
 non recedet/cum ſciat domino placiturum cō-
 ſilium/quod utilitas certa pepererit.

QVAE SERVANDA SINT A PRAE-
 FECTIS PROVINCIARVM.

*Emmerus ge-
 ra
 Ant. petrum*

Horum qui moderādis populis/prouin-
tiisq; regendis præfecti sūt/una omniū
hæc est ratio: legibus ut pareāt: & pub-
lice priuatimq; iustitiæ seruiant: In qua reddē-
da tria præcipue seruanda sunt ab eis. Primū ut
inspiciāt/quæ regis supremiue magistratus uo-
luntas sit. Secundū quid aut regni/aut ciuitatis
priuata iura statuāt. Tertiū/quid iura cōmunia
& Imperatoris sanctiones decernāt. Decreta enī
regni legesq; municipales/quas tū constitutio-
nes/tum statuta nomināt/ciuilibus legibus in
plerisq; preferuntur: placitū regis illis/cum illa
ius scriptum sint: domini uolūtas lex loquēs.
Quamobrem ī causis grauioribus oportet uel
regem ipsum: uel supremum magistratū consu-
lere: nam qui aliter egerit: is cum sibi plus arro-
get/q̄ quod suæ partes ferant/obediētiæ fines
uolens egreditur. Hoc etiam seruandū uidet/
quotiens causæ dubiæ sunt/& leges ancipites.
Alfonsus Ferdinandi filius/Calabrię cum pre-
esset cum imperio/paucis admodū in causis iu-
dicauit nisi patre prius per epistolam cōsulto.
Etenim aliquādo quæ priuatim/ac per se iusta
apparēt/ubi in cōmune consulit/iniqua uideri
solēt. Ad hæc nō omnia cōprehēsa sūt legibus:

& tempora nonnunq̄ legibus prævalent. Qui-
bus omnibus rex ipse multo melius/ ac sancti-
us prospiciet: qui & singula cautius metitur: &
pluribus simul consulit.

AN PARENDVM SIT DECRETO
QVOD INIVSTVM VIDEATVR.

Potes tamen in dubitationem cadere:
an si decretū Principis iniustum uidea-
tur/parendum sit ei. Multaq; in utrāq;
sententiam dici possunt: Nam & Regis uolun-
tas lex est:cuius p̄sides ministri sunt:& iusti-
tia uiolanda non est:cuius tuendæ gratia creati
sunt reges. Sed ubi princeps is fuerit quem esse
deceat:uix hoc in dubium ueniet: Quippe qui
nihil neq; prius exiget a p̄toribus:neque ex-
actius/q̄ ut iusticiam colant. Tyrannorum sūt
iniusta imperia. Et tamen quoniam Reges ho-
mines sunt:& uinci affectibus/fallique ab aliis
possunt non debet p̄fecti obedientia uacare
prudētia:per quam & mutare principis animū
poterit:& se liberare contumacia. Legimus Im-
peratorem Caiū/quosdā iussisse interfici:quos
postea desiderauerit. Audiuimus Nicolaū qui-
tum Pontificem maximum/cū accusaret An-
gelus Ronconius Tribunus militū: q̄ euerso

*Regis uolunt
Lex.*

*Causa Imper
Nicolaus Po.
max. v.*

fugienti atq; undiq; clauso/iter liberū per tibe-
rim permisisset/ in cubiculo quiescentē iussisse
uesperi lege in illum agi: mane uero ubi exper-
rectus fuisset /dixisse iis qui aderant uelle se an
geli causam consultius cognoscere: cui cum re-
spōderetur fuisse iā in illū intēpesta nocte secu-
ri animaduersū/incredibili esse dolore p̄motū.
**IMPERATA QVAEDAM NON STA-
TIM ESSE FACIENDA.**

Admonemur etiam ab eo quod nuper
accidit/non semper quæ imperata sūt/
statim esse facienda/ab iis præfertī: qui
arcibus præfecti sunt: potissimumq; belli tēpo-
re: ne dum parere student domino/ arcem per
imprudentiā hosti prodant. Federicus comes
urbinas cautissimus dux/ & bellicis rebus abū-
de clarus/ uicto fugatoq; Sigismūdo malatesta
qui plurimis oppidis i Emilia/piceno umbria-
que imperitabat: cū Verruculi arcē obsideret/
natura & manu munitissimā: nec expugnandæ
illius spes esset aliqua/ arte præfectū aggressus:
noctu clam per idoneū hominē Sigismūdi no-
mine/ adulterinas illi litteras reddi iubet: i qui-
bus diem statuit/ qua missurus auxilia ad eum
esset. Interim bonū habere animū iubet. Itaq;

dericus comes
urbinas

ubi ha heri litteris fidem a praefecto uidet/ mili-
 tes ad diem dictā mittit. Quibus intra muros
 acceptis/ confestim arce potitus est. Hoc facto
 Sigismūdi res protriuit atq; afflixit adeo/ ut de
 illo actū fuerit. Quāobrem & quibusdā iussis
 statim parendum nō est: & belli/ ac pacis tēpo-
 ra consideranda sunt. Potest enim rerū cōmu-
 tatione fieri/ ut nisi per inobedientiam manere
 subiectus in officio nequeat.

AC de his quidē hactenus disputatū sit:
 & si pluribus fortasse q̄ res hęc exige-
 bat. Licet autē qui iuri dicēdo praefectus
 est/ si pperā quid agit/ iniustus sit atq; improbus:
 tñ quia legibus aduersat̄ / & male obtemperat:
 quid p̄hibeat inobedientē illū/ & cōtumacē di-
 cere: cū permissum sit eandē actionē diuerso a
 fine secundū diuersā rationē nominare.

**RESPONDETUR QVIBVSDAM
 OBIECTIS.**

SCio ego dicturos aduersus hęc durio-
 res quosdā philosophos: qui ubi sup-
 ciliū obduxere/ coeperūtq; de moribus
 uerba facere/ nihil uideas eis tristius. Iā enī uir-
 tutē ipsā asperā/ incultā/ horrētem/ nihil habētē
 lgne/ nihil p tēpore mutātē de sentētia: sed uno

eodemq; semper uultu/affectu animoq; esse uolunt. Quid q; hominem oblitū/nūc filices nos esse uolūt/qui nihil omnino moueamur:nunc deos/qui labamur/& peccemus nūquam. Ego uero hominem me esse fateor/uiuentem in ciuitate coetuq; hominum:multisq; quotidie occupatum/ac metientem non actiones ipsas modo:sed tempus/locum/personam/negocia:nec contentum presentibus/nisi & futurorum rationem habeam:qui uirtutem ipsam lenem/māfuetam facileq; pro tempore existimem:ac patientem aliquando nos paulum uia deflectere/& per calles incedere:haberiq; non solum sui rationem:sed rerum quoq; plurimarum/& domesticarum & publicarum. Dicant igitur illi quidem aduersus hęc ut uolunt/ dum ego uirtutē ita sequar:ut non ab ea tanquam a tyrāno quodam cogar traharq;:sed illam ueluti māfuetissimum aliquem/& prudentissimū patremfamilias colam/& obseruem.

FINIT LIBER QVARTVS.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

M Arcissus theologus tam tenaci
 uir memoria: ut tota interdum
 ueterum tum theologorū tum
 philosophorum uolumina me-
 moriter quidem & eodem quo
 scripta sunt ordine ac tenore reddat: Tali autē
 ingenio ac tanto studio ut non sit aliquod ho-
 nestæ doctrinæ genus/ quod cum magna etiam
 laude affecutus non fuerit/ Nuper me cū e Nea-
 poli in Aemiliam ad castrensis hos labores p-
 fici scētem dimitteret/ ubi complexus fuisset: &
 de abeūtis desiderio collacrimatus aliquantū.
 Ego te inquit/ non quod oratores ac poetæ tui
 faciunt/ aut ualere aut gaudere: sed te ipsum ut
 noscas iubeo. Nam neque tibi a me ualitudo ē
 optanda corporis: quam parce abstinenterque
 uiuendo tute largiari tibi/ uix exigua medico-
 rum ope indigens/ nec gaudium tantam habe-
 re uim intelligo ad bene in uita agendum: ut sa-
 pienti gaudendum/ q̄ dolendum esse magis iu-
 dicem: Cum plurima quotidie ī hominum re-
 bus incidant: quæ idem hic sapiens dolere po-
 tius debeat ac miserari: q̄ ridendo ea/ uoluptatē
 inde capere. Quāobrē te ipsū ut noscas iubeo:

ad quod tua te sponte magis animatum esse ui
deo/ q̄ q̄ delphicū hoc reare: aut dæmonis ali
cuius: neque apollinis tam auctoritare/ q̄ ratio
ne ipsa moueri te certe scio. Quamobrem cum
monitum hoc doctissimi uiri eiusdēq; amicis
simi mecum ipse reputem/ plane uideo si nosce
re me ipsum uelim/ primum quidem cernendū
esse quem me statuam: & cuius muneris colēdi/
efficiendiq; causa sim in lucem editus. Cū igit̄
diuinus atq; immortalis incolentibus hūc ter
ræ globum hominibus datus sit animus/ quo
illa quæ supra sunt posita contemplentur atq;
ut i hoc corporis domicilio collocata mens na
turam/ atq; originem respiciat suam/ sentio me
rationalē esse/ atque ex optima parte diuinū. ad
me etiā pertinere/ ut ab obsequio indulgētiaq;
corporis secedētem (quod q̄ fragile sit/ & cadu
cum uidemus omnes) ducat animus: cælestiūq;
ad se rerum comtemplatio rapiat: quā rem pri
mam mei cognitionem esse duco. Et cum cor
pus hoc nostrum sit ueluti templū in quo ani
mus ipse sacerdotio fungatur/ sentio primū ac
maximū munus cuius sim gratia genitus illud
esse/ deum ut uenerer: hunc ut mihi propitium
faciam: huic ut gratus/ acceptusq; esse studeam.

nullum autē deo sacrificium esse potest acceptū
 us/ q̄ mens sana: innocens animus: uita proba.
 Sanitas uero mentis est diuinarum rerum con-
 templatio atq; cognitio. Animi innocentiam/
 quidnam aliud esse dicā/ q̄ uoluntatem rectam
 ab æquo honestoq; minime recedentem? Nam
 uita proba est/ ita quidem uiuere: ut uihil agas/
 cuius sit postea pœnitendum. quod tū asseque-
 re/ cum turpes foedasq; actiones prohibēs (inde
 enim nomē ipsū probitatis ductū ē) & patriæ/
 & cognatis/ & ciuibus/ & cœteris omnibus be-
 nefeceris. Benefaciendi autem tam latus est cā-
 pus/ ut eius materia deesse possit nemini. Hoc
 igitur humanissime Roberte agamus omnes:
 in hoc laboremus: hoc sibi mortales certamen
 proponant: in quo uel uincere operepretiū est:
 uel uinci non indecorum. Quis igitur digne
 laudare illos poterit/ qui non contenti tantum
 benefecisse dum uiuerent/ monumēta quoque
 nobis reliquerunt: quibus recte instituti atque
 informati facilius id assequeremur: & contrari-
 um melius caueremus. Nam quanquam nemo
 nisi uolens malus est/ tamen ne honesti boniq;
 deciperemur specie/ uiuendi leges conscribere:
 & quid rectum aut prauum esset/ plane scriptis

fuis expressere: & ne malitia grassari posset/ im-
probaue impune fierent/ magistratus etiã con-
stituire: qui seruandis legibus præpositi/ ciues
ad honesta inuitarent: prohiberent a turpibus.
Quamobrem quoniam superioribus libris de
illis obedientiæ officiis disputatũ est: quæ pri-
mũ in sua cuiusq; domo: deinde a subiectis fa-
cienda/ ac seruanda sunt/ placet sequenti libro
de priuatorum obedientia erga magistratus &
eos qui publicas res tractant/ dicere: ne aliquid
prætermittamus quod ad domesticas ciuilesq;
res pertinere uideatur.

DE MAGISTRATIBVS ET PRIVA- TIS CIVIBVS.

Quemadmodum parendum esset regi-
bus a ciuibus/ ac populis: & qd seruand-
um ab iis sit/ superiore libro satis ex-
plicatum arbitror. Venio nunc ad illam obedi-
entiæ partem/ quæ reliqua est: & ad priuatos ci-
ues pertinet: ut hac absoluta/ & ad militarẽ obe-
dientiam oratione translata/ operi modum sta-
tuam incepto. Eorum qui i una ciuitate/ ac sub
eisdẽ uiuunt legibus duo sunt genera. Alii nãq;
priuati ciues/ alii magistratus uocãt. Sũt aut
Magistratus qui Reipublicæ gerunt munera:

ut primari
magistratus.

Quæ diuersa cū sint/diuersos quoq; magistra-
 tus esse necesse ē: atq; alios quidē minores: maio-
 res alios. Sed ī omni Republica unus aliq; ma-
 ximus ē/atq; amplissimus magistratus/cui cœ-
 teri omnes pareant. Qualis Romæ consulatus
 fuit/aut dictatura. Ipsorumq; magistratuū alii
 sunt perpetui/Alii definiti ad diem statutā. Mi-
 nores igitur magistratus parere maioribus de-
 bent pro cuiusq; muneris dignitate/atq; ampli-
 tudine. Priuati autem ciues illis omnibus/qui
 publicarum rerum moderationi præpositi sūt.
 Qui quoniam tum ciuitatis/tum regis perso-
 nam gerunt/uereri eos oportet & honore affice-
 re. Nam si ut poetæ inquit ex honore/ac re-
 uerentia orta maiestas est: quæ in iis esse cerni-
 tur/qui magistratus dicuntur/hi uel mirifice ho-
 norandi sunt a ciuibus. Quippe cum totius ci-
 uilis obedientiæ fundamentū in colendis ma-
 gistratibus/qui publici patres sunt/sit colloca-
 tum. Quod si uerum est/q; patriæ q̄ parentum
 potiora sint iura/cum illi ipsi magistratus & pa-
 triæ/& totius publicæ moderationis curam ge-
 rāt/ quis dubitet uel ampliores illis q̄ patribus
 honores habendos esse: cum etiam sacrosancti
 censeantur:& uitæ habeant necisq; arbitrium.

Maximus
 gistratus
 consulatus
 dictatura

origo man-
 tis

Nam & quintus Fabius cōsul patri ad se in cas-
tra uenienti/non modo non assurrexit: aut ob-
uiam profectus est: sed ex equo descenderet/in
clamauit: Intelligebat enim se consulē esse. Sed
obseruantiaē/ uenerationisq; huius non una est
species: cum & in sessu/ & in incessu/ & in sermo-
ne/ in ludis/ in iudiciis: non una sit uenerandi
magistratus ratio: quæ cum pro moribus gen-
tium nationumq; seruetur: & tum scripto con-
stet/ tum consuetudine/ magna profecto bene
cōstituti ciuis/ & eius qui politicus dicitur laus
fuerit harum rerum studiosum esse: neq; enim
ciuilibus institutionis contemnenda pars hæc est:
siquidē ignorare quo genere honoris/ & etas/ &
disciplina/ & magistratus afficiendus sit/ incul-
ti & agrestis est hominis magisq; ciuis. Et i flo-
rentissimis populis/ primum hoc puerorū stu-
dium esse scimus/ discere quomodo euadant q̄
reuerentissimi.

**EX OBEDIENTIA ERGA MAGIS-
TRATVS QVANTA BONA ENAS
CANTVR.**

T profecto lōge maxima hinc emanat
utilitas: nam cum boni ciuis proprium

munus sit / legibus magistratibusq; obedire / uirum quoque bonum eundem hunc esse necesse est. Bonus autem uir esse nullus potest / nisi honestissimis optimisq; uirtutibus / quarum sunt magistræ leges / fuerit abunde præditus. Eos enim uiros bonos dicimus / qui iusticiam / pietatem / probitatem / cæterasq; bonas artes / ad quas legibus inuitamur / colant. Quamobrem hoc prædidi studium / & hæc ciuilibus legum obseruatiã / id uel cum primis præstabunt: ut quæ tum uiros tum ciues bonos uirtutes efficiunt: eas summa diligentia complectamur. Quo quid esse potest utilius in omni actione ciuili? Quantos autem fructus utilitas hæc afferat / facile intelligemus / si considerabimus in qua Republica nec legibus / nec Magistratibus honor habet / eam diu saluam esse non posse: quando salus tranquillitasque ciuitatis in seruandis legibus sita est omnis. Quarum quæ obseruantia esse potest / ubi & uitia in pretio sũt / & magistratus contemnuntur: quorum cõtemptus ciuiliũ malorum omnium origo & fomes est. Nam ut rē familiarem quãuis amplam / breui dilabi necesse est / si paterfamilias despectui sit familiaribus: ita ciuile quoq; societate dissolui euertiq;

Vir bon

Rempubicam / si magistratus pessudent: qui
legū custodes / & ministri sunt: quiq; quod me-
dicorum est officium & prouidēt ægritudines
antequā accedant / conanturq; arcere eas: & ubi
acceserūt remedia adhibēt / quibus sanare illas
queant. Quam ualde etiam tum ad ciuilem deco-
rem / tum ad publicæ maiestatis dignitatē con-
ferant honores qui habent magistratibus / po-
puli Romani instituta docent. Non modo enī
insignia ab aliis gētib; Romani acceperunt / quo
augustiores magistratus uiderentur / sed cū in-
telligerent etiam nomina parere auctoritatem
quandam per se solere / dignioribus illos nomi-
nibus appellarunt: pretores: consules: dictato-
res: imperatores / augustosq;.

OBEDIENDVM ESSE MAGISTRA TIBVS.

Sed cū diuersę sint / ut dixi / uenerationis
ac cultus species / illa & honestissima / &
utilissima uidet̃ esse quæ parēdi ratio-
nem habet. cœteræ enī aliæ huius gratia insti-
tutę sunt. Etenim magistratus / legum custodes
sunt: leges ciuilis societatis humanæq; cōiunc-
tionis / ad quā celebrandā si naturali instinctu
mouent̃ homines / eadē quoq; natura magistra

legibus/ & magistratibus parere docentur: ut
 obediendi naturalis quædã sit necessitas. Adde
 q̃ horum ipsorum magistratuum officium ac
 munus est/ leges scribere: easdemq; antiquare.
 Quippe cum multa sæpe immutãda sint in ci-
 uitatibus/ tanta est uis temporũ. Igitur si magi-
 stratus uel auctores ipsi legum sunt/ iure sibi ci-
 uitatis totius obedientiam uendicant: Iure bo-
 ni ciuis prima laus est parere rectoribus: Cõtra
 nihil eo ciue retrius: nihil perniciosius/ qui su-
 perbiam proteruitatemq; illis suam opponat:
 Hinc seditionum semina labesq; rerũ publica-
 rum: ex magistratuum enim cõtemptu legum
 oritur despiciatio: quæ res ciuilem omnem trã-
 quillitatem perturbat. labefactatq; publicam li-
 bertatẽ. Qd̃ si qui unq̃ gigãtes fuerunt/ ii mihi
 fuisse uidentur/ qui legibus rebellantes/ respub-
 licas occupare conati sunt. Hi Cyclopes/ ac Le-
 strigones: hæc monstra teterrima: & diræ illæ
 pestes herebi/ quis numina mille/ mille nocen-
 di artes. Magnisq; cumulandi sũt laudibus poe-
 tæ/ qui hæc non tã finxere/ q̃ sunt detestati: Idẽ
 quoq; ut declarent q̃to in honore/ & pretio ma-
 gistratus esse debeãt Iouem in solio statuunt/
 nunc ut iura reddat: nunc ut hominum rebus

Scribere
Antiquare

*Legum de-
 titio*

prospiciat. Nam quod est tum prætoris / tū cō-
sulis: aliorumq; magistratuum pro tribunali se-
dere / quo uenerabiliores eos poetę faciant / deo
id attribuunt. Apud Maronem exorta tēpesta-
te cū una eurusq; notusq; ruunt: in neptūno su-
premi magistratus: qui exortam cōprimere se-
ditionem uelit / persona exprimitur. Nanq; ubi
magno misceri murmure pontum / Emissamq;
hiemem sensit neptunnus: & imis stagna refu-
sa uadis / grauius cōmotus / & alto prospiciens
summa placidū caput extulit unda. Isq; ubi tur-
bari / ac misceri uidet omnia / statim auctores ip-
sos seditionis eurus ad se / Zephirumq; uocat /
dehinc talia fatur. Iam cœlum / terramq; meo si-
ne numine uenti Miscere / & tantas audetis tol-
lere moles: quos ego: sed motos præstat cōpo-
nere fluctus / Post mihi non simili pœna com-
missa luetis. Tanta ne uos generis tenuit fidu-
cia uestri: Maturate fugam. Quæ quidē / aliaq;
ubi dixit: Tū dicto citius tumida æquora pla-
cat: collectasq; fugat nubes / solemq; reducit. Et
quia pulsus turbulentis ciuibus sua trāquillitas
urbi restituitur / Tum Cimotheo simul / & tri-
ton annixus acuto detrudūt naues scopulo: le-
uat ipse tridēti: & uastas aperit syrtris / & tēperat

æquor: atq; rotis summas leuibus perlabit un-
 das. Et uero poetæ non tã nostra ad deos trãsse
 runt/ q̄ illos nobis exempla proponunt: & uel
 confirmare res hominũ/ uel improbare ratione
 hac uolunt. Qui quasi Rempubicam aliquam
 instituant/ hos bellis præficiunt/ maritimis re-
 bus illos: aliisq; muneribus alios. Supremum
 autem Iouem faciunt: cui & senatum decernũt:
 & assessores dant deos. Et quia sine minoribus
 quibusdam magistratibus publicę res cõmode
 tractari nequeunt: iam Panes/ Siluani/ Fauni in
 horum apud eos habentur numero. Videre li-
 cet apud eosdẽ nasci Erichthoniũ nõ hominis/
 sed serpentis pedibus: & Caliston in ursã uerti.
 Estoq; ut alia fortasse sit fabularum harum sig-
 nificatio/ Ortus certe Erichthonii/ calistusq; cõ-
 uersio manifestã cũ primis habet/ ille flagitiosi
 cõcubitus/ hec impurissime libidinis uitupera-
 tionẽ. Quid Acteon ille/ licet adhuc i ceruo uo-
 cem exprimat humanã: clametq; Acteon Ego
 sum/ dominũ cognoscite uestrum: nõne ut sil-
 uestris fera dilaniatur a canibus: uidelicet q̄ ei
 præter uocẽ hominis iã nihil esset reliquũ: ne fa-
 cies quidẽ/ nedũ ut digni homie mores/ cogita-
 tionesq; recessissent ab eo. Sed missos faciamus

Panes
Siluan
Fauni

Erichthonius
Calisto

Acteon

poetas: reuertamur ad magistratus/ quorū edi-
ctis decretisq; parendum est/ faciendaq; eorum
iussa & pacis/ & belli temporibus: seruādeq; le-
ges/ quas idem statuunt: & tenēdum cuiq; quid
publice priuatimq; præscribant. Sunt tamē ab
aliis ad alios magistratus prouocationes/ ubi mi-
nus iuste quippiam uel iudicatum fuerit uel im-
peratum. Nam ne ueteres simulcates studiaque
partium: neue præfecti ipsi/ ut sunt humana in-
genia/ dum perperam quid agunt nocere priua-
tis possint/ prouocationes permissæ sunt. Sed
in prouocando inspiciendum imprimis est/ ne
accusandi magistratus studio uexandiq; aduer-
sarii magisq; tutandi iuris gratia id fecisse uide-
are: Quæ res magna sæpe cōcitauit odia: & ro-
mæ ex prouocationibus seditiosius aliquando
laboratū. Atq; ut eorum/ qui gerendis publicis
muneribus præsumunt diutius improbitas tolerā-
da nō sit a ciuibus/ ne publica libertas in discri-
men ueniat: nonnunq̄ tamen est ferenda diffi-
mulāter/ expectandūq; tempus magis idoneū.
Nam in mari deprehensi a tempestatibus pru-
dētissimi sæpe nauæ/ ubi obsistere illis neque-
unt/ uentis se se ferendos permittunt/ dum aut
portus aliquis/ aut tutior saltem statio excipiat

Et medici morbis quibusdā / q̄ tempus pręsen-
 tius remedium inueniūt nullum. Quippe qui-
 bus dies medeatur: quæ & ipsa acerbissimorū
 animi dolorum medela sola est. Coercenda tñ
 impotentia: matureq; occurrendum tyrannidi:
 quę ubi radices coepit agere / difficilius euellit:
 Nam si expectes dum excidatur / uerēdū est ne
 paulo post huberius germinare incipiat. Grac-
 chus subselliorū fragminibus occisus est. Cati-
 linæ conatus periculosius compressi. At Cæsa-
 ri nulla obsistere uis potuit: & quanq̄ a paucis
 occisus: innumerabilem reliquit seriem sibi suc-
 cedentium. Sed occupāde tyrānidis diuersæ sūt
 artes / uariæq; rationes. Paulus Genuensis archi-
 episcopus / nuper a sacerdotio ad tyrannidē per-
 uasit. Et qui nūc Mediolanēsis Insubribusq;
 imperitant a Ioanne Mediolanensi archiepisco-
 po initium dominandi fecere. Is enim Medio-
 lanensis pōtifex cum esset / dominatum arripu-
 it: cuius successores duces sunt a posterioribus
 uocati. Sed hæc facta nō carent exemplo / & su-
 perstitio tam late uagata est: ut non cōtenta cœ-
 lum promittere post mortem / quod utinam ne-
 uenderet in uita regnū in nobis possidet. Quo-
 circa cum in re quaq; finis maxime inspiciedus

*De morte
Gracchi*

*Paulus Ge-
neus
archepiscopus
Ioannes me-
diolanensis archiepiscopus*

patru
1

fit ad quem referri cuncta debeant: ciuilibusq; hæc obseruantia cū eo respectet/ut bene feliciterque geratur Respublica/saluis legibus/libera ciuitate publicisq; muneribus/recte atq; e cōmuni sententia gestis/iure in eos quicunq; cōferunt & honores/& tituli: quippe quibus & statuas decerni mos fuerit/& eisdem patres patriæ nominare. Plura hoc loco quærere atq; explicare destitimus arbitrati ex iis quæ dicta sūt susceptæ materiæ satis esse factū. Quocirca parte hac absoluta reliquū est de militari ut explicemus: quemadmodū supra pposuimus. Ac ne quid omiserimus quod ad ciuilem pertineat dignitatem: uidetur de reuerentia/cultuq; illo præcipiendum aliquid: qui præceptoribus debetur/& senibus. Nam & senectus in pretio semp fuit: & maiores nostri sapientissimi uiri/præceptores/ac doctos homines magno semper i honore habuerunt.

OBEDIENDVM ESSE PRAECEPTORIBVS ET SENIBVS.

Svspici autē/& coli debere præceptores/& senes/cū uita cōmunis: tum natura ipsa nos docet: quā sequētes/errare uix possumus. Etenim si ab omnibus recte laudat

prudentia: & in quibus species eius maior cer-
 nitur: illos admiramur / & colimus / qui maiore
 aut laude / aut admiratione digni erūt q̄ senes.
 Quādoquidē si uerū est / q̄ multa uidēdo / mul-
 ta agēdo / ad quod nati ipsi sumus / prudētia cō-
 paretur: ea necesse ē sit in senibus multo maxi-
 ma: qui diu uiuēdo plurima & uiderūt & expti
 sūt. Item si scire omnes uolumus / & docti esse:
 quod discendo cōsequimur: an nō eos uenera-
 bimur / quorū officium / & munus est docere: &
 ad quorū disciplinas id pertinet. Igit̄ cū pru-
 dentia / rerumque cognitio sit naturæ hominis
 maxime cōsentanea: erit & maxime cōsentaneū
 uereri eos: quorū exemplis aucti / & doctrinis
 imbuti / prudentes / doctique efficimur. Quod
 nisi uel utilissimum esset / nequaq̄ in florentissi-
 mis & bene cōstitutis urbibus tanta & olim fu-
 isset / & nūc esset festinatio / & cura tradendi pue-
 ros magistris / ubi fari primū sciūt: a quibus qd
 aliud prius discunt / q̄ quomodo salutare auos
 debeant: & ut iis qui natu maiores sūt assurgere
 cedereq̄ cōsuescāt. Vide q̄ omnes ad hoc ipsū
 inuitet Cicero: cum ait / ita se a patre deductum
 ad sceuolam / sumpta uirili toga: ut quoad pos-
 set / & liceret a senis latere nunquam discederet.

Idem item cum ait bene informatum animum
parere uelle nemini/nisi aut utilia monenti/aut
præcipiēti honesta/hortatur nos ut præcepto-
res/ut senes accuratissime audiamus: a quibus
& utilia quæ sint discamus:quod monstrare &
noscere prudētis est & honesti:uim naturamq;
percipiamus: quod docere eius est ppriū/ qui
norit/quid in re quaq; sit uerum. Idem etiā nō
loquendi solum:uerū & beneuiuendī grauissi-
mus magister præcipit debere adolescentes ue-
reri maiores natu: ex iisq; deligere optimos &
probatissimos:quorum consilio atq; auctori-
ta te nitantur : Ineuntis enim ætatis inscitiam se-
num cōstituendā & regendam prudentia esse.
Atq; ubi laxare animos/& dare se iocunditati
uolent/quo facilius caueant intemperātiā/ ma-
iores natu debere interesse.Et uero Achillis pri-
ma laus est in præceptorem obseruantia: quīs
& cui non eliceret risum citharædi cauda magi-
stri: Intelligunt poetæ quid maxime conueni-
at teneræ ætati . Sed facessant præceptores/ &
docti uiri tantisper dum de senum agitur reue-
rentia.

DE HABENDA IN SENES REVE-
RENTIA.

Parens urbis Romulus gerendæ domi
 Reipublicæ senes statuit/ unde senatus
 dictus. Hi non ab auctoritate modo/
 uerum & ab ætate patres uocati. Et cum i anno
 disponēdo primum mensem Marti: Veneri se-
 cundum dedicasset: a maioribus idest senibus
 nominauit teritiū. Tanti enim ducebat senectu-
 tem/ ut proximū a diis locū nominandis men-
 sibus ætati huic tribuerit. Quod si qua unq̄ in
 Republica uirtuti locus fuit/ haud scio nū quæ
 sit hac in re/ sicuti nec in magnitudine Imperii
 cum romana comparanda: q̄ eam nō oratores
 noui stulti adolescētuli/ ut ille inquit/ sed senes
 maxime administrabant: qui q̄ consilio & pru-
 dentia ualere q̄ plurimum/ domi forisq̄ rem
 bene gerebāt. Etenim si prauæ cupiditates affe-
 ctusque turbulenti seiungendi sunt a nobis ut
 possimus recte consulere/ & quod uerum ac bo-
 num sit discernere/ uidetur proprium hoc mu-
 nus senum esse: quorum animos longa dies/ &
 rerum multarum usus purgauit atq̄ excoluit:
 & quorum multa est obseruatio/ atq̄ memoria
 rerum præteritarum. Quod si eorum quæ ma-
 nu fiunt ars est/ eaq̄ consummata esse soleat/ in iis
 præsertim qui diutius exercuerunt illa: cum &
 m i

Senatus
 senibus

uiuendi disciplina quædã fit/in quibus ea ma-
ior inueniri potest/ q̄ in iis qui multa gesserunt
in uita: multa ipsi aut experti sunt: aut ab aliis
factitata meminerūt: Et qui faciēdis frēnis: qui
ducendis metallis delectantur/ si artis eius peri-
tis dant operam illorūq; obseruāt manus: q̄to
est æquius maiores natu ut uitæ magistrōs co-
li: a quibus & docere quid sequi ipse debeas:
& absterreare ab iis quę parum usui futura sint
in uita: cum in rusticatione/ in mercatura/ in re
militari/ nedum in ciuili/ nisi per exercitatos ra-
rus possit esse profectus: ex quorum obseruati-
onibus profectæ artes/ & rerum gerendarū pre-
cepta sunt tradita. Quid q̄ eos qui populis im-
perāt/ nullo alio magis honesto nomine appel-
lamus/ q̄ seniorū. Potest tamen contingere siue
naturæ bonitate: deiq; beneficentia & munere:
siue ex institutione diligenti & optima/ ut etiã
in iuvene senilis appareat prudētia/ & grauitas.
Sed uide quanta sit ingrauescentis etatis admi-
ratio: q̄ senem eū ante diē dicimus: & in ætate
uiridi ad profectum uenisse/ laudēq; senectutis.
Quocirca cū omnibus sæculis/ & apud omnes
nationes honorata & fuerit/ & sit senectus: quę
ipsa per se laudabilis/ atq; suspiciēda est/ cuius

etiam prudentia rudis ætas constituenda sit: iu-
 uentaque informanda/ merito colendi sūt senes/
 ut quisque maxime rebus gestis clarus est: præ-
 statque iis uirtutibus quæ uiros bonos efficiunt:
 quorum præceptis qui gaudeat adolescens/ ne
 ille existet probatissimus/ cuius præcox sapiëntia
 multū sibi/ multū amicis: plurimum sit patriæ
 utilitatis collatura/ & decoris. Scipio is qui pri-
 mus nomen hoc meruit/ a cultu & studio senis
 p̄ris qualis ipse euasit & uir & ciuis: quales eius
 posteris: Papirius qui uir/ & quantus/ puer non
 puerorū studia & inanis ludos: sed senū secta-
 batur uestigia. Et Cyrus qui regnauit ī Perside/
 & apud auum: & apud alios usu rerū p̄batissi-
 mos homines/ ea didicit/ & meditatus est: quæ
 postea/ & fecisse illum/ & gessisse: que nō histo-
 riæ tradunt: pleni sunt & græcorum/ & latino-
 rum libri huiusmodi exemplis. Sed abunde cū
 sit senectus a Cicerone & defēsa/ & laudata: nec
 laudes eius dicendas susceperimus: satis esse de-
 bet/ si quāuis paucioribus uerbis causas maxi-
 me graues necessariaeque attulimus/ quare ingra-
 uescens ætas sit honoranda. Quamobrem re-
 uertamur ad præceptores/ atque ad eos qui docti
 dicuntur: clarique habentur in litteris.

Præcox sapi

DE REVERENTIA IN PRAECEPTO RES.

Is quæ unq̄ haberi satis magna potest
gratia: cum eorū opera & cura effectū
sit/ut humanum genus excoleret mor-
ribus/institutis/disciplinis. Nam nisi inuentæ
litteræ fuissent: nisi mandata monumentis tot
sæculorum acta: & cogitationes suas excellētes
uiri ad posteros transmisisissent libris/quæ esset
hominum uita in tāta obscuritate & rerū igno-
rātia: nullo bonorum/malorumq; delectu ad-
hibendo: nullaq; cognitione ueri: minima re-
rum præteritarum memoria: eaq; anili/& fabu-
losa: pessimeq; cum ciuitatibus/& gētibus actū
esset/si usu & cōsuetudine/ q̄ scriptis legibus si-
bi constarent. cum uix pauca quædam/ e tanta
rerum/negociorumq; multitudine & diuersita-
te/quæ inter mortales geruntur/ad consuetudi-
nem referantur. Senserunt rudes illi agrestium
sæculorum homines: iisq; proximi/ quanta sibi
ex doctorum hominum inuentis collata essent
beneficia: qui Mercurium/atq; Asclepium iter
deos retulerint/ ppter utilissima generi huma-
no excogitata ab iis remedia/ & traditam rerū
plurimarum cognitionem atq; scientiam. Iam

curius
de pms

uero quæ de deorum cultu: quæ de natura pro-
 dita sunt ab Orpheo/ & præcepta: quæ nõ gen-
 tes accepta & probata habuerunt: cuius memo-
 ria in tanta fuit posteritatis admiratione & lau-
 de/ ut quod incultos/ & pene siluestris homines
 informare & mansuefacere primus cœperit/ cre-
 ditus sit & tigres leniisse/ & siluas uoce traxisse/
 morum scilicet feritate/ dicendi arte temperata.
 Quid Minoem: nõne cõsensus hominũ iudicẽ
 animarum statuit propter leges ab eo descrip-
 tas/ Ioue ut creditũ est/ dictante: Quid Euãdri
 mater Nicostrata: quæq; futura prædiceret car-
 menta dicta est/ an nõ dearũ est in numero ha-
 bita: Litteras enim apud nostros inuenerat: &
 Homero post mortẽ templa sunt posita. Sed re-
 motiora sint ista. Athenæ quãuis rebus gestis
 abunde clarę atq; illustres fuerint/ Atheniensiuũ
 tamen & græcorũ cœterorum nomẽ illustratũ
 est inuentis & disciplinis doctissimorũ homi-
 num. & belli quidem gloria Athenienses græ-
 cicq; longe inferiores fuere multis & populis/ &
 nationibus. At græcorum inuenta in ultimas
 usq; terras penetrarunt: suntq; hodie in pretio:
 & erunt q̄diu mentes hominum occupari in re-
 rum cognitione ac doctrina uolent. Serius hæc

m iii

*Orphicus**Minos di-
pht. l. 1. g. 1.
distantia*

a Romanis recepta sunt studia. At quos puen-
tus habuerunt: Nam parum cōtenti græcis tā-
tum disciplinis/ Punicorum quoq; scriptorum
uolumina maiores nostri publica impēsa trās-
ferenda curarunt. Hodie quoq; non paucos li-
bros/e Chaldæis hebræisq; auctoribus cōuer-
sos habemus: effectumq; est/ ut eo creuerint bo-
narum artium apud nos studia/ ut & gētes cœ-
teræ/ & græci maxime latinorū ope indigeant.
Quotus enim græcus nūc est aliqua doctrina
præditus/ qui etiā græcas litteras in Italia non
didicerit: adeo omnis generis litterarū studia
apud nos uigent: græcorum uero apud græcos
ipso/res disciplinæq; iacent omnes/ amissa li-
bertate/ deletis urbibus seuissimo turcarum do-
minatu. Sed linquamus romanos: qui auream
quoq; statuam rhetori posuerunt. Quæ nūc in
Italia urbes florent/ earum uix ulla est/ quæ nō
doctos uiros/ & in quocunq; doctrinæ genere
claros magnis mercedibus alliciat atq; condu-
cat. Intelligunt enim qui ex his capiuntur fruc-
tus. Florent in Gallia philosophiæ studia: quæ
in tantum aucta sunt/ ut Parisiis ad decē millia
hominum esse dicantur: qui humanarū diuina-
rumque rerum cognitioni uacent. Idem fauor:

eademq; studiorum celebritas est in Hispania
 Hilerdæ: Cæsareæ augustæ: Salamantica: nec
 liberi tantū populī: sed maximi quoq; reges &
 suspexerūt olim/ & nūc suspiciūt doctos uiros.
 Filium inquit philippus ad Aristotelē scribēs/
 mihi genitum scito: quo equidem diis habeo
 gratiā/ nō tā quia natus est/ q̄ q̄ eū nasci cōtigit
 temporibus uite tue: Spero enī fore ut eductus
 eruditusq; a te dignus existat & nobis/ & rerū
 istarum successione. Quid hic philippi filius
 Alexander/ nōne quasi stipatus semper incessit
 doctissimis uiris: Quid rex Alexādrinus Pto-
 lemæus/ quibus stipendiis/ quaq; mercede euo-
 cavit ad se undiq; quos nosset magnę celebra-
 tis ac famæ: Quid Cæsar in quo tanta etiam
 fuisse traditur astronomiæ cognitio: ut annus
 ab eo correctus fuerit: qui nunc Iulianus dicitur.
 Augustus: ut de illius studio atq; eruditione ta-
 ceatur/ unū illud declarare satis dictum potest:
 q̄ti litteratos fecerit/ quo iudicauit principum
 gloriam poetarū uersibus/ & ore inniti. Magna
 & in Hadriano fuit eruditio litterarum: magna
 etiam astrologiæ: philosophiæ nō minor in an-
 tonino. Galienus quoq; q̄tū p̄fecerit i bonarū
 artiū studiis/ indicat epithalamiū ab illo editū

m iiii

Alexander

Ptolemeus

Cæsar.

Iulianus

Hadrianus

Antoninus

Galienus

in nepotum nuptiis. Ite simul pueri/pariter su-
date medullis omnibus inter uos: nō murmu-
ra uestra columbæ: brachia non hederæ/ non
uincant oscula conchæ. Quid q̄ uix aliquis e
Romanis p̄cipibus fuit/ q̄ diu romana res ste-
tit: qui non aut ipse fuerit eruditus: aut studio-
sus eruditorum hominum. Gothorū quoque
ac Langobardorum reges excoluere se humani
tatis studiis: & quis Italicæ res diu p̄strate atq̄
attritæ iacuissent: Siculus tamē Federicus ne in
tantis quidē bellis/ quæ aut ipse intulit/ aut pro-
pulsauit/ studiorum horum curam remisit: Ple-
rosq̄ enī Aristotelis & Ptolomæi libros in lati-
num cōuerti iussit: Quedā etiā ex Arabico uo-
lumina: utinam elegantius: sed tamen præstitit
q̄tum tempora passa sunt illa. Quid dicam de
Rege Neapolitanorū Alfonso: cuius regia nūq̄
nō referta fuit uiris ingenio/ & doctrina prestā-
tibus: quos pene quotidie aut lectitantes audie-
bat/ aut differentes. Nam quantum sua ætas de-
buerit Nicolao quinto pontifici maximo: qui
nunc uiuūt sciūt omnes/ & intelligent posterī:
nec nostra hæc minus debitura est Ferdinādo:
qui Neapolitanos ludos aliquot etiam sæculis
clausos nuper aperuit: nec passus est rhetoricā/

pratus

infus

olans ~ Pont.
maximus,

ferdinandus

philosophiam/theologiã/musas/diutius tanta
 in latebra delitescere/atque sordescere. Sed nos
 longiores fortasse sumus/ q̄ res postulat/ tecum
 Roberte præsertim: & in re non dubia testibus
 utimur non necessariis: cum & apud Barbaros
 doctrina sit in pretio: & docti uiri habeant il-
 lustres. Quocirca si aut felix ē/ ut Virgilius ex-
 istimat/ qui rerū cognoscere causas potuit: aut
 certe si absq̄ illarū cognitione felicitas esse nul-
 lo modo potest/ quod fateri necesse est: ipsaq̄
 cognitio & scientia/ cum ex doctrinis tantū ha-
 beatur/ & ex tradita a præceptoribus institutio-
 ne & uia: Ad hæc si iustitia colenda est/ qua re-
 mota societas nulla/ nullaque amicitia/ aut con-
 iunctio esse inter mortales potest: cumq̄ nullū
 maius iniustitiæ genus sit/ q̄ in illos ingratum
 esse/ cuius muneris ac beneficii sit/ ignorātes ne-
 simus: cum ignorans omnis/ & nequam & ma-
 lus sit/ Iure obseruandi sunt illi plurimum/ qui
 ad felicitatem nos instituunt: ad eamq̄ recta/ &
 certa ducunt uia: Iure quorum præceptis atque
 informatōnibus exculi ornatique ipsi sumus/
 in eis colendis honorandisq̄ peccare/ et turpe/
 et malum putemus: nec in iis tātum qui uiuūt:
 uerum et in eorum qui multis ante annis de-

cessere/ celebranda memoria & nomine: cum &
Mantuani in signis/ in ædificiis/ in monumen-
tis publicis Virgilii caput insigne gentis præfe-
rant: & Sulmonenses Ouidianum illud hemi-
stichium: Sulmo mihi patria est. Quotus autē
ex his Ducibus/ qui nunc arma tractant/ tantā
alio multitudinem/ ut non intelligat longe ma-
iorem esse familiam quam pascit Aristoteles/
Hippocrates/ Vlpianus. Ptolemæus Zoilo il-
li obiecit in conuiciis/ Homerum tot ante an-
nos uita functū quo perpetuo multa millia ho-
minum pascere. Panhormitam Antonium di-
cere memini/ nunquam se de re familiari nimis
fuisse sollicitum: uti enim patribus familias dili-
gentissimis Liuius/ Salustius/ Cicerone/ Plauto/
Virgilio. Et nos si diis placet erga illorum me-
moriā ingrati/ atque impii erimus: Nullus e
Græcorum quondam principibus quos mul-
tos & præstantis ea natio protulit: nulli e nos-
tris: quorum & Italia/ & Roma feracissima sem-
per fuit/ non instituti fuere/ sub optimis & cla-
rissimis præceptoribus. Thebanus epaminun-
das/ præceptorem habuit Pythagoreum Lyfi-
am: Aristotelem Alexander: Scipio africanus
nunquam satis laudatus uel dux uel ciuis/ En-

antuanam

lmonen

epaminondas
Theb.

nium poetam humari secum uoluit. Quos in illum contulisse honores uiuum arbitreris: quē moriens ita fuerit ueneratus? Vtinam in colendo Seneca perseuerasset Nero/facile inter Romanos Imperatores fuisset illustris. In Traiano iam principe/& urbis atque orbis res moderante quantum ualuerit Plutarchi auctoritas/docet ad eum ab illo scripta epistola. Sed prætereamus innumerabiles tum græcos/tum romanos: neque enim historias nunc excutimus. Alfonsus nunquam passus est Antonium ne in periculosissimis quidem expeditionibus ab se discedere: aut abesse diutius. Et nos apud principes uiros magnam sæpe habuimus audientiam/ut nonnunquam spectante instructo exercitu auditi fuerimus. Licet in hoc gloriari: quod cum aliquando in hostis manum incidissemus/honorati & donati ab illo dimissi sumus. Diu igitur maiorum umbris/tenuem/& sine pondere terram: Spirantisque crocos/& in urna perpetuum uer: Qui præceptorem sancti uoluerit parentis esse loco: nec præceptorem modo: uerum etiam litteratissimos/& doctissimos quosque.

*Scripto Afr
in Emu
Nero in ser
Traianus
Alphonsus*

DE OBEDIENTIA MILITARI.

HAc parte absoluta/ quæ plurimum ad
ciuilem institutionē pertinere uisa est:
quod reliquum est de militari explicē-
mus. Nam quanq̄ ad ciuiles hoc res nō ita pri-
mo aspectu pertinet: quę tamen Respublica si-
ne defensoribus stare diu potest: aut quod q̄-
uis opulētum regnum stabile ac firmum esse:
oportetq; non institutis modo/et legibus mo-
derantem populos: sed militibus quoque niti:
quorum maxima illa laus est/ si fuerint q̄maxi-
me obedientes. Qua de re dicturi a natura ma-
xime sumemus exordium. Eam igitur intu-
entibus facile apparebit tributum ab illa no-
bis esse: p̄ futura ut quęramus: declinemus no-
citura. quæ ubi aliter uitari nequeant/ uiribus
contendamus in eum qui inferre studeat reiici-
entes iniuriam. Hanc eandem naturam con-
templantes/ intelligemus insitum nobis esse ui-
gorem quendam generosum et nobilem: quo
impellente ad magnas res et claras adnitamur:
labores maximos/ periculaque grauissima ut il-
las assequamur sponte suscipientes. Quos na-
turæ impulsus ubi ratio moderatur/ tum exis-
tit inter ciues æquabilitas et conuenientia illa:

per quam ciuilis societas stabilis manet: & ho-
 mines alter alteri cōciliantur: efficiturq; ut nec
 diues/ nec clarus fieri quisq; aliena cum iniuria
 studeat: singuliq; publicis utantur ut cōmuni-
 bus/priuatīs: ut suis. Contra uero ubi ratione
 abiecta/aut habendi cupiditas/aut regnandi li-
 bido acrior incessit:& propius admouit stimu-
 los/tū quærunt homines quibus maxime mo-
 dis quod auent/per uim iniuriamq; sibi uendi-
 cent: Hinc seditiones/ac tumultus. Ex quibus
 ubi sedati parum sunt/cædes inter ciues oriun-
 tur/& bella etiam ad finitimos pertinentia: dū
 aut factionum alteri student:aut aliis languen-
 tibus ac uexatis/suos ipsi placare fines uolunt.
 Quædam etiam nationes dum aut soli sterili-
 tas/aut coeli inclementia mutare regionē cogit:
 aut popularium multitudo nimia in alias exire
 terras iubet: ut incolas finibus suis pellerent/ar-
 ma intulere. Sed qui mortales primi finitimos
 bello petierint affirmare non ausim. Ferunt tñ
 regem Assyriorum Ninum ampliando regno
 intentum/in proximas terras primū impressio-
 nē fecisse: armisq; subegisse nationes plurimas.
 In mouendis autem & indicēdis bellis/iusticiā
 maxime secuti uidentur/e græcis Lacedæmonij

Ninus Ass

707.

Lacedæmonij

& Athenienses: e nostris/Romani: dū arma ab
aliis illata/aut repellunt: aut ipsi bella inferunt
suis sociorumue propulsandis iniuriis cōmoti.
Bacchus uero & Alexāder omnino iniusti: nec
iis iustiores Galli/Germaniue. Sed illos glorie
fortasse studiū perpulit: Hos satis constat aua-
ritiam secutos fuisse. Turcas quoque ignobilē
gentem/et latrociniiis assuetam/ sola principio
prædę cupido ad bellū traxit: nunc et imperiū/
magna Asiæ Europæq; parte armis edomita.
Vtq; ad Romanos redeam: quid eos aliud tot
exercituum uictores: tot nationum dominos
fecit/ q̄ exercitatus/ et dicto parēs miles? Cuius
pugnacitas/ si caruerit obediētia: temeritas que-
dam erit: quæ si in omni uitæ genere periculo-
sa est/ in bello uero multo maxime: in quo ge-
rendo cauendum nil magis est/ q̄ ut ne quid te-
mere agatur: præsertim ubi castris collata sunt
castra: cum sæpenumero contigerit paucorum
militum contumacia/ maximas copias fuisse de-
letas. Nam cum sit militis officium/ sistere/ pro-
cedere/ adoriri/ ferire/ regredi: aliaque pro ducis
imperio agere: perniciofa fuerit militis pugna-
citas/ si ubi pes referendus est/ et tuba canit re-
ceptui/ acrior tūc in hostē feratur: aut ubi iussus

et hinc
scandor

uic latro
niji aliud

et hinc

pr

et hinc

in confertissimam aciem inferre se se/ pedē sta-
 tim retulerit. Quamobrem cum obedientia
 fortitudinem regat in prelio: detq; animos for-
 midini: iure Carmeniola Franciscus: qui patrū
 nostrorum memoria militarem disciplinā res-
 tituit/ militem ab obedientia maxime proba-
 bat. Qua de re dicturi statī sumus. Terrestres
 copię cum partim equitibus/ partim peditibus
 constent: iis dux si defuerit/ non tam exercitus
 dicendus erit / quā armata quędam multitudo:
 quam necesse sit/ uagantem/ palabūdāmq; fer-
 ri/ paruo tempore hostis prædam futuram. Im-
 peratore igitur opus est: qui nouerit quo loco
 ponenda sint castra: quando etiam mouenda:
 qui disponat ordines/ et hostium exploret cō-
 silia: qui manus contineat: sciatque quando/ et
 quo loco/ et quo pugnæ genere decertandum
 sit: ac quibus artibus frustrandus hostis/ dedu-
 cendusq; in insidias. Et quoniam unus ipse fa-
 tis esse non potest eas ad res omnis: quę admi-
 nistrandæ et prospiciendæ sunt: Alii quoq; cō-
 stituunt sub imperatore duces: qui et Impera-
 toris iussa exequantur: et pro suo quisq; mune-
 re imperet/ quę agenda sint aliis: utq; ille totius
 exercitus curam gerit habetq; imperii summā:

Franciscus
 Carmeniola

in un / intor
aut ppul / ar

sic minores hi duces ordinis quisq; sui / ac dele-
gati ab eo muneris / atque ut imperatori omnis
paret exercitus: ita suæ & his obediunt turmæ.
Et quoniam bella ipsa aut inferuntur / aut ppul-
santur: & qui inferunt aut iustam sequuntur in
ferendi causam: aut dominandi libidinem: atq;
utriq; & qui inferunt / & qui propulsant / certat
pro uictoria: & ut sine iniuria uiuatur pace par-
ta (quanq; quibusdam in bellis uincere est non
succubuisse) Victoria uero / & pax comparari
absq; cæde uix solet / oportet militem q̄diu ob-
ligatus est / nō deserere imperatorem: nec recu-
sare eius imperium / etiam si periculum mortis
immineat: ad uictoriam enim & ad pacem / qui
belli finis esse debet / conductus est: p̄ qua quo-
niam dimicandū est / q̄diu iureiurando obstri-
ctus fuerit: & ubi res postulauerit / nō debet pe-
ricula effugere / sine quibus ad belli finē perue-
niri non potest . Nam si licitum sit illa fugere /
nunq̄ in aciem prodierit: nunq̄ concurrent: mul-
tominus in urbis fossas descēdet / aut muris sca-
las admouerit. Horum enim nihil caret pericu-
lo: nā ubiq; est & plurima mortis imago. Quā
obrem parendum est Imperatori a milite: etiā
si in ipsas tormentorum fauces iri sit iussum:

quando & dux ipse ad certa sæpe periculã pri-
 mus feratur: primusq; ubi necessitas uocauerit/
 hostem feriat/ & uallum ascēdat. Quocirca Im-
 peratoris & ducis iussa/præscripta/edictaq; om-
 nia quæ militarem ad rem pertinent/ seruanda
 & obeunda sunt a milite: quorum quidē perpe-
 tua illa sunt: signa sequi: seruare ordines: ad tu-
 bæ signum instruere se se: & stare intentum/ pa-
 ratumq; / tametsi q̄ hostis proximus nō sit/ nō
 semper dux exigat ut res ad præscriptum/ ex-
 ecteq; gerantur: tamē cautissimus quisq; dux / &
 militaris disciplinæ obseruâtissimus/ provide-
 re semper debet ordines ne confundantur/ etiã
 si longissime hostis absit: ne casus aliquãdo im-
 paratum inueniat. Edictorū cum duo sint ge-
 nera: alterum quo exigitur opera: ut cum iube-
 tur ad tubæ signum equum ascēdi: alterum/ ut
 cum edicitur ne quis e castris exeat: utriusq; ge-
 neris obseruantissimum esse cōuenit. Et in illo
 quidem sæpius peccatur metu: in hoc licentia:
 quæ uitia ad rem bene gerendam uehementissi-
 me sunt cōtraria. Quanta uero seueritate a Ro-
 manis maxime Imperatoribus animaduerti so-
 litum in eos sit/ qui imperii contēptores essent/
 cum alia permulta/ tū hoc docere nos imprimis
 ni

Morus 6
 Lucretia 1

potest: q̄ Aulus Manlius Torquatus filiū q̄q̄
uictorem: tamen quia contra imperium suū in
hostem pugnasset securi percuti iussit. Quātū
etiam obediētē studium in legatis ipsis fuerit/
& q̄ diligens eorum/ quę imperata essent obser-
uantia/ hoc monemur exemplo. Publius Sylla
quem in obsidione dyrrhachiana discedēs Cę-
sar castris prefecerat/ dū cohorti laboranti auxi-
lio uenit/ & Pompeianos facile repellit/ suos fu-
gientem hostem insequentis reuocauit/ cohortē
liberata cōtentus. Et quanq̄ pleriq; existima-
rēt/ si fortunā fuisset secutus/ potuisse eo die fi-
niri bellum/ a Cæsare tamen consilium eius re-
prehensum nō est: q̄ alię essent legati atq; impe-
ratoris partes: cum hic libere ad summam con-
sulere rerum debeat: ille agere ad prescriptum
omnia. Quod si prelio decertasset cum Pom-
peio/ imperatorias sibi partes sumpsisse uideri
poterat: cum legatus fuisset in castris relictus.
Præscripta igitur Imperatorum plane seruāda
sunt: nec cōmittendum/ ut cuius fortitudo non
desideratur/ desideretur obedientia. Ferdinandus
cum ad Sarnū fluuium castra haberet: Ho-
stis uero partim intra oppidum/ partim ī sub-
urbio copias suas collocasset/ parumq; abesset a

Sylla

scriptu propri-
oru suan,
Ferdinandus

circumfesso / consiliū coepit adoriundi eos / qui
 pro statione erāt. Itaq; iusso peditatu latera mō
 tis de tertia uigilia occupare: & signo dato inde
 decurrere / ipse albescente cœlo effractis portis /
 quæ ad caput amnis obstructæ erāt / aliquot tur
 mas immisit: & quid agi uellet / imperauit. Equi
 tes peditesq; hostem imparatū nacti / ad prædā
 cōuertunt: qua capti dū nihil ad præscriptum
 agunt / hosti perterritō ac desperatis rebus iā de
 fuga cogitanti / tēpus dant ad arma capiēda / aci
 esq; instruendas. Qua e re tāta rerū cōmutatio
 facta ē: ut nihil regis præsentia / nihil peritia rei
 militaris profuerit / quo minus urgēte hoste in
 fugam uerterent omnes / magno accepto detri
 mento. At eius prelii / qđ biēnio post in apulia
 factū ē / cū Ferdinādus uerso in fugā hoste in lo
 cū iniquū successisset / nō magis uirtute militū
 q̄ obediētia uictor fuit. Hoc prelio confecto / &
 Troia capta / cū ego tribunū quēdā strenuū ui
 rum: & rei militaris peritū grauius increparē / q̄
 peditatū superiores / equitatū prope pares loco
 nobis iniquo / pignauā uicti essent. Sane iquit
 obediētia militū / q̄ fortitudine uicti sumus: to
 to enī prelio neminē unū e militibus ducibusq;
 uestris / nisi ad p̄scriptū agētē animaduertimus

quæ res omnium animos consternauit. Incassum
igitur artes atque consilia cesserint frustraque ad ui-
ctoriam necessaria comparata erunt / siue mari /
siue terra geratur res / si militis opera parum pro
imperio Dux utetur: cum fortitudo militaris
absque obedientia / temeritas quædam sit / & exer-
citatio ipsa plerumque periculosa. At contra re ipsa
compertum est / magnas sæpe res / quam parum
exercitato milite: tamen quia dicto parum esset / felici-
ter fuisse gestas: cuius rei & Gracchus / & Mar-
cellus manifestissima præbuere exempla. Quid
quod in quo exercitu contumacia non est / in eo ui-
rorum seditio solet. Præterea quæ in itineribus fa-
ciendis: quæ in conferendis manibus erit ordi-
num obseruatio si desit obedientia: qua sine ne-
cesse est misceri / ac turbari omnia. Aut quæ in
castris esse securitas potest / si excubare pro sta-
tione aut pro signis iussi / dicto parentes non fue-
rint: Et cum exercitus incolumitas ac uictoria
prope ipsa posita sit in explorandis hostium iti-
neribus atque consiliis / male cum exercitu actum
fuerit / ubi qui ad explorandum missus est / im-
perium contumaciter neglexerit. Quæ res mag-
nos sæpe duces in maximas coniecit calamitates.
Sunt tamen qui condemnandam aliquando obe-

accidit b
para. huius

dientiam ducant/rati despicienda esse pro tem-
 pore imperia: q̄ magno interdum usui futurū
 sit/si contra præscriptum agatur. Cū Alfonso
 Ferdinandi pater oppugnare Neapolim para-
 ret/Renatus dispositis per muros/ac turres / ui-
 ris/edicit: ne quis locum in quemuis euentum
 deserat: coepto prelio dū acriter pro muris pug-
 natur/milites p̄ aquæductū ingressi/nullis (dū
 relinquere locum nemo audet) occurrentibus/
 turrim occupant: qua occupata statim factus ē
 intra urbem ascensus. Mihi quidem non pro-
 pugnantorum obedientia/ sed ducis potius im-
 prudentia uidetur accusanda. Nam militi cum
 sint imperatoris occulta cōsilia/illud unum qd̄
 scit ad se pertinere: quodq; sibi imperatum no-
 uit fortiter si ipse fecerit/munere functus ē suo:
 est enim eius officii/nō quærere quale sit quod
 imperator iusserit: sed illud capeßere atque im-
 plere. Quippe cuius opera conducta sit/nō cōsi-
 lium. At legatis & tribunis: quibus belli geren-
 di consilia/& imperatoris notæ sunt artes/cum
 aut res/aut tempus/aut belli fortuna postulare
 aliter uideatur: permissum forsitan fuerit muta-
 re rationem:& a præscripto recedere: memine-
 rit tñ imperatoris partes suas nō esse. Legimus
 n iii

Alfonso

Renatus

Q. Tullium Ciceronem grauiſſe a Cæſare fu-
iſſe increpitū: hūc ille cum legionibus ambio-
rigem inſecuturus/ & hoſtiū fines populaturus
caſtris præſecerat/ relicta cum eo legione quar-
tadecima: quæ eſſet præſidio impedimētis/ que
ad uaticā cōtuliffet: imperaueratq; ut ad aduē-
tum ſuū omnes caſtris cōtineret. Cicero ſex di-
es tanta diligentia ſeruauit Cæſaris præceptū:
ut ne calonem quidē extra munitōnes exire pa-
teretur. Septimo tamen diffidens Cæſarē quo
dixerat die affuturū/ q; longius progreſſum eū
audierat/ neq; ulla de reditu illius fama affereba-
tur/ ſimul permotus uocibus hanc patientiam
inculantium/ & pene obſidionem appellantiū:
ratuſq; diſperſis ac pene deletis hoſtibus ī milli-
bus paſſuum tribus/ nullum damno locū eſſe/
quinq; cohortes frumentatum in proximas ſe-
getes miſit. Quibus in frumentatione occupa-
tis/ germani equites qui cis rhenum tranſierāt/
interueniunt: & quo uenerāt curſu/ in caſtra ir-
rumpere conati/ parum abfuit quo minus illa
caperent. Reuerſus Cæſar/ Ciceronē ut dixi in-
crepuit: queſtuſq; eſt/ q; cohortes e ſtatione præ-
ſidioq; emiſſæ fuiſſent: ac ne minimo quidem
caſu locū relinqui debuiffet: Nā dū clamoribus

militum cōmouetur / immemor p̄cepti factus
 pene cum tota legione cæsus / castrisque exutus
 esset. Potest tamen cōtingere aut uulnerato im-
 peratore / aut cæso: aut u bi ex imparato hostis
 adortus est / neq; imperatoris expectari p̄cep-
 tum potest / ut legati & Tribuni obeāt impera-
 toris munia: & quisq; pro loco ac tēpore instru-
 at / prospiciat / concurrat / imperet. Bello neruio
 cum hostis ex improuiso Romanos inuasisset
 tanta celeritate / ut pene uno tēpore & ad siluas /
 & in flumine / etiamq; in manibus Neruii uide-
 rentur / eodemq; impetu ad castra cōtendissent:
 temporisq; exiguitas / & successus atq; incursum
 hostiū Cæsare impedirent / quo minus uexillū
 proponere: milites cohortari: acie instruere / aut
 signū dare posset / milites bello exercitati: itē le-
 gati q; singulis legionibus singuli iussi aderāt:
 in tantis difficultatibus subsidio fuerunt / Sibi
 enī quisq; p̄scripsit / quod fieri oporteret. Fu-
 gati igit̄ / ac cæsi Neruii nō tam uirtute impera-
 toris sunt / q̄ q; miles legatiq; id sibi quisq; im-
 perauit / quod a Cæsare imperandum fuerat / si
 tempus tulisset. Militem negligentem / & im-
 perii cōtemptorem / tum alia multa / tum maxi-
 me tria hæc faciunt / nimia ducis indulgentia:

*Bellū Ner-
uui*

*Legati
Tribun*

assidua a labore remissio: defraudataq; stipēdia.
Cui enim plus æquo indulgetur/ is indulgētiā
in licentiā uertens/ assuescit rapere/ uiolare/ cū
hoste colloqui: prædari ex pacato: quē ubi con
tinere imperator uoluerit/ aut contemnet impe
rium: aut ad hostem trāsfugiet: difficile est enī
ut ad continentiam redeat/ qui assuetus diu sit
impune fœda facere. Nicolaus picininus de ni
mia indulgentia/ usus est milite adeo incōtinē
te/ ut quīs edicto id caueret/ & multos sæpe sup
plicio afficeret/ nunq̄ mercatoribus ad castra fa
tis tutus esset accessus. Itaq; inopia necessariarū
rerum semper laborabat. At Schytarū dux Ta
morlanus: qui omnium/ quas aut legimus/ aut
audiuimus/ maximas ductauit copias/ nulli rei
magisq; obedientiæ militum studuisse dicitur.
Itaq; exercitum eo usq; continentem habuit/ ut
castra eius mercatorū plena semper essent: abū
darētq; omnis generis rebus. De quo fertur fa
ma/ Gregarii cuiusdā militis/ qui uendenti mu
lierculæ lac furatus esset/ statī gladio per pectus
demisso/ uiscera aperire iussisse: & e uentriculo
lac excuti nōdū coctū/ usq; adeo passus nihil ē
impune fieri a militibus aduersus ea quæ ipse
præscriperat. Et profecto maximas copias: & e

olauus piri
nus

norlanus
harū dux

cuiusq; modi hominū genere compositas / sola
 obedientia constare diu facit: idq; est / quod Ci-
 rum dicere solitū accepimus: præcipuū militis
 munus esse: parere superioribus. Vrbinatē Fe-
 dericum & uirum & ducem prudentissimū ipsi
 scimus / nulla a re alia militē magis probare so-
 litum q̄ ab obediētia: id enim esse bene rem ge-
 rere / milite p̄ imperio bene uti. Remisso quoq;
 multa a laboribus / & nimis delicatum otium /
 corporis animiq; uires emolliunt atq; imbecil-
 las reddunt: quæ ubi per desidiam consenuere:
 quis nisi inuitus capeisset iussa? Tūc arma gra-
 uia uidentur: tunc labor / ac locus omnis asper /
 atq; arduus: ipseq; hostis etiam non expectatus
 formidolosus est. Quamobrem assiduo exercē-
 di sunt / ut alacriores sint ad imperatā faciendā /
 laboresq; suscipiendos / atq; adeundis periculis
 magis prompti intentiq;. Etenim corpora ipsa
 exercitata ubi laborandum fuerit / minus dese-
 rūtur uiribus: quin robur maius adest: & uires
 ipsæ integriores sunt: quæ uel augeri exercitati-
 one solent. Et quoniam mercenario nūc milite
 uitimur / ubi defraudatum se stipendio suo sen-
 serit / negariq; mercedē uiderit / tantas concipere
 animo turbationes solet / ut licet sæpius iustus /

(rus
 F. d. r. r. r.
 b. m. a. s.

ante patiatur in ipsis castris insultare hostem/ q̄
capere arma uelit. Sæpe ex hac indignatione/ &
ira exorta seditione duces ipsi fuere a suis mili-
tibus aut in castris cæsi: aut in acie deserti. Qd̄
ne accidat/ imperatorē prouidere oportet/ atq;
adniti: nullaq; ratione cōmittet ut militibus lo-
cus aliquis ad inobediētiam relinquat̄. Te ip-
sum dicere Roberte memini/ malle elatum/ atq;
incōtinentem militem transire ad hostem: q̄ in
castris tuis morari. Intelligis enim nihil prius
debere imperatorem ab illo exigē: neq; utilius
quicquā posse illum Imperatori præstare/ q̄ ut
se gerat q̄obedientissimum. Minutius declara-
re nobis potest/ quanti stare soleat/ ubi minor
dux superbia elatus/ maiores q̄ quæ suæ sūt uē-
dicare sibi partes uoluerit. Is ob æquatam cum
dictatore Fabio potestatem elatior factus/ dum
ferox insultansq; manum cum hoste conserit/
uix e manibus Annibalis a dictatore subsidiū
ferente ereptus/ atq; a cæde liberatus est. Quo-
circa prima/ ac maxima/ & militis/ & legati uir-
tus: & qua quotidie opus sit: & in rebus qui-
busq; terra ac mari gerendis/ obedientia est. De
qua dictum sit a nobis hæctenus.

utms

utms dictator

Nec habui de obedientia/que dicerem:
 fore aut arbitror/ si qui fortassis comen-
 tarios hos lecturi sunt/ quosdam/ qui ope-
 ram hanc nostram omnino accusandam censeant/ quod
 differendis his nimis multi fuerimus: nec post
 Senecam/ Ciceronem/ Aristotelē oportuisse de
 his aliquo modo dici: quod eorum libris plane conti-
 neantur/ quæ ad bene uiuendum utilia/ ac necessaria
 uisa sunt: Alia uero/ ac nostratia hæc/ aut omni-
 no superuacua esse: aut parum certe necessaria. Ali-
 os autem/ qui quod pars ea prætermissa sit a nobis/
 que ad sacerdotes ac pontifices pertineret/ quasi
 magis incohauerimus rem/ quam absoluerimus/ dum
 requirunt hæc: despiciant cætera. Quibus ego
 ne dicta eorum contemnere omnino uidear/ quamquam
 uidentur iure a me debere contemni: hoc solum
 responsum esse uelim/ ut si nostris in comen-
 tariis/ aut pauca quedam fuerint/ aut fortasse mul-
 ta/ aut prorsus omnia/ que parum ipsis placeant/ le-
 gendis iis abstineant/ illis relinquentes legenda/
 quorum neque aures/ neque iudicium tam sit superbum.
 Hoc enim modo & ipsi se legendi tædio/ & nos
 accusatione quotidiana liberabunt. Nam quod ad
 Aristotelem/ Senecam/ Ciceronem attinet/ ne illos
 quidem dum uiuerent crediderim arrogantia

fuisse tanta/ut nollent ab aliis post se scribi: cū
uideamus non uno in loco cohortari ad scribē
dum alios: quædamq; ita locutos esse/ut quæ-
renda ea melius posteris reliquisse uideantur.
Quę uero ad sacerdotes pertinent/ac pōtifices/
ea nunc consilio prætermittimus/in aliud ma-
gis quietum tempus differentes: q; si parum de-
tur: quod Virgilius noster in agricultura sua
facit: aliis memoranda post nos relinquimus.

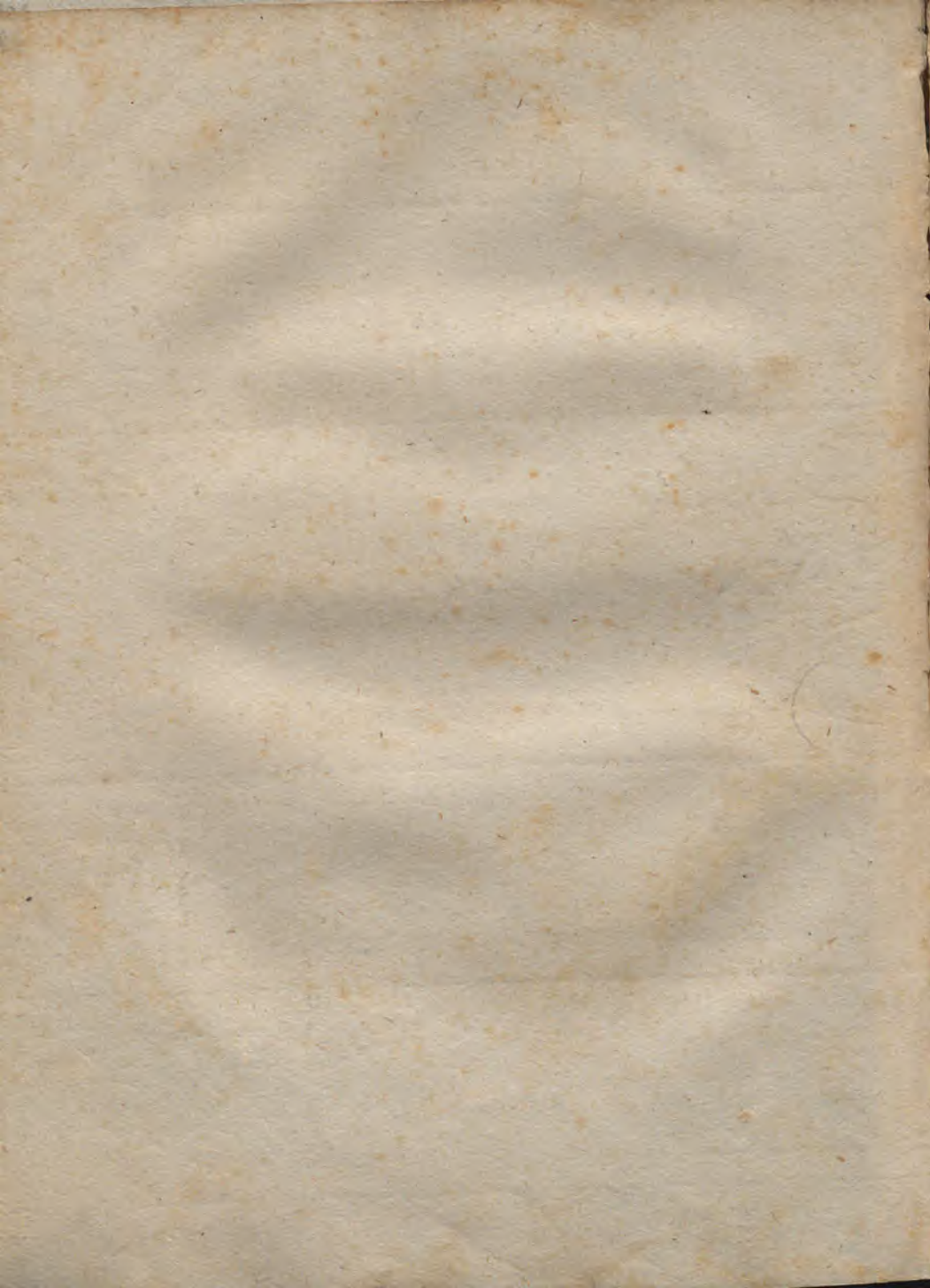
IOANNIS IOVIANI PONTANI DE
OBEDIENTIA OPVS FINIT FE
LICITER IMPRESSVM NE
APOLI PER MATHIAM
MORAVVM ANNO
SALVTIS DOMINI
CAE. M. CCCC.
LXXX.DIE
XXV. OC
TOBRIS

fuisse tunc per nullum ab aliis post se scribitur
 ad hunc non uno in loco connotari ad scribit
 dicit ab aliquibus in locis esse in qua
 randa consuetudo pastore aliquo se videtur
 et tunc consuetudo per se videtur in aliis
 quae per se non per se videtur et per se
 de hoc quod Virgilius nosse in agricultura sua
 facit suis memoranda post nos colla quibus.

JOHANNES IOVIANI PONTANI DE
 OBEDIENTIA OPVS FINIS II
 LICITE IMPRESSVM NE
 APOD PER MATHIAM
 MORAVVM ANNO
 SACVTIS DXXIINI
 CAP. M. CCC.
 LA XXXI
 XXV. G.
 TORRIS

Emptor si quid habet uiti hic libellus
Pontani modo promptus e Minerua
Morauī et modo pressus officina/
Nil magnum/nihil est quod extimescas.
Peccat nescio quid leue ac pusillum.
Quod peccat tamen hac tibi in tabella
Monstrat: ne redibendus esse possit
Neu fidem illius uspiam requiras.

Huius libri mendæ hæ sunt.

Liberabes/pro liberales Folio primo Linea xi.
Egregius/pro ægrius Fol. xvi. lin. xiiii.
H&c/pro hæc Fol. xxvii. lin. i.
Singillatim p̄ sigillatim Fol. lxxiii. lin. xvii.

Reliqua accuratissime impressa leges.

me
319